

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Jaroslav Bruna

Obrazy Lukašenkova prvního prezidentského období (1994-2001)

Lukashenka's First Presidential Term Images (1994-2001)

Praha 2011

PhDr. Ondřej Slačálek

Poděkování

Za cenné rady děkuji vedoucímu práce Ondřeji Slačálkovi a řediteli Ústavu politologie Radku Bubnovi. Jiřímu Brunovi děkuji za pomoc při práci s počítačem.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Vlašimi dne 3. července 2011

podpis

Jaroslav Bruna

Anotace a klíčová slova

Autor se snaží identifikovat klíčové prvky vnímání Lukašenkova prvního prezidentského období v časopise Týden. Toto vidění je srovnáváno se sebereprezentací Lukašenkova režimu. Jako teoretický podklad autor používá *Analysing Discourse* Normana Fairclougha. Při analýze obrazu nejprve určíme hlavní témata a následně způsob, jakým jsou zpracována.

The author seeks to identify the key elements of the Lukashenka's first presidential term perception in Týden magazine. This perception is compared with the Lukashenka regime self-presentation. The autor uses Norman Fairclough's *Analysing Discourse* as a theoretical background. Firstly we are identifying the main themes and furthermore the way how they are elaborated during the image analysis.

Klíčová slova:

diskurz

obraz

Týden

Bělorusko

Lukašenko

Key words:

discourse

image

Týden

Belarus

Lukashenko/Lukashenka

Zásady pro vypracování (anotace)

Autor se zaměří na komparativní analýzu obrazu Lukašenkova prvního prezidentského období (1994-2001) v oficiálním běloruském diskurzu a v diskurzu české publicistiky. Oficiální běloruský diskurz bude v práci reprezentován knihou Alexandra Lukašenka *Belarus Tomorrow*, česká publicistika příslušnými ročníky časopisu *Týden*.

Práce vyjde z kritické diskurzivní analýzy a bude informována zejména pojetím Normana Fairclougha. Zaměří se na často přítomné charakteristiky, jejich vnitřní dynamiku, disonance uvnitř jednotlivých diskurzů a naopak korespondence mezi odlišnými diskurzy.

Samotnou diskurzivní analýzu uvede kontextualizace této analýzy s dosavadním bádáním o běloruské politice sledovaného období, kde autor využije především literaturu z oblasti komparativní politologie.

Seznam odborné literatury

BULHAKAW, Valer (ed.). *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk: Analytical group 2001.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group 2003.

LESHCHENKO, Natalia. The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus. *Europe-Asia Studies*. October 2008, vol. 60, no. 8, s. 1419-1433.

LORD, Christopher. *Politika. Esej k problematice obecné povahy politického diskurzu (s několika poznámkami k moci, racionalitě a vědomí)*. Praha: Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy 1999.

MATSUZATO, Kimitaka. A Populist Island in an Ocean of Clan Politics: The Lukashenka Regime as an Exception among CIS Countries. *Europe-Asia Studies*. March 2004, vol. 56, no. 2, s. 235-261.

MIHALISKO, Kathleen J. Belarus: Retreat to Authoritarianism. In: DAWISHA, Karen; PARROT, Bruce (ed.). *Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*. Cambridge: Cambridge University Press 1997.

Analyzované zdroje:

LUKASHENKO, Alexander. *Belarus Tomorrow*. Geneva: East European Development Association (EEDA) 1998.

časopis *Týden*, ročníky 1994-2001

Obsah:

Seznam zkratk	9
Úvod	10
1. Obecné znaky Lukašenkova režimu	14
2. Analýza obrazů	21
2. 1. Výběr analyzovaných zdrojů	21
2. 2. Metoda analýzy	22
3. Obraz podle Týdnu (články z období 1994-2001)	30
3. 1. Rozbor jednotlivých obrazů	30
3. 1. 1. Konflikt identit – běloruské x ruské + sovětské	31
3. 1. 2. Neoddělitelnost diktátora od diktatury	32
3. 1. 3. Důraz na falšování voleb; referendum 1996 a rozpuštění NS	34
3. 1. 4. Bělorusko jako SSSR, ČSSR, KILDR – skanzen a izolace	36
3. 1. 5. Podivín, buran, paranoik: Lukašenkova abnormalita	39
3. 1. 6. Opozice jako oběť štvánice	41
3. 1. 7. Opozice jako my (=Západ včetně Česka)	44
3. 1. 8. My a oni – Západ a Lukašenko	46
3. 1. 9. Rusko jako hrozba (pro Západ)	49
3. 1. 10. Ambivalentní vztah Ruska k Lukašenkovi	50
3. 1. 11. Disonantní obraz rusko-běloruské integrace	53
3. 1. 12. Sovětský svaz jako hrozba (pro Západ)	56
3. 1. 13. Obraz let 1991-1994 – národní obrození, katastrofa	56
3. 1. 14. Ekonomika jako potlačené téma	58
3. 2. Shrnutí témat a charakteristik	60
4. Obraz podle <i>Belarus Tomorrow</i> (1998)	63
4. 1. Rozbor jednotlivých obrazů	63
4. 1. 1. Nerozborné sepětí: lid – stát – prezident	63

4. 1. 2. Lukašenko jako garant demokratického sociálního státu	65
4. 1. 3. Referendum 1996 jako vítězství běloruské demokracie	71
4. 1. 4. Léta 1991-1994 (1996) – doba temna	73
4. 1. 5. Potlačené téma rozpuštění Nejvyššího sovětu (1996)	75
4. 1. 6. Neužitečná opozice	76
4. 1. 7. Ambivalentní vztah Lukašenka k Západu	77
4. 1. 8. Kontinuita a diskontinuita rusko-běloruské integrace s SSSR	80
4. 1. 9. Legitimizace rusko-běloruské integrace	82
4. 1. 10. Samostatnost; Lukašenko jako oběť štvánice	83
4. 1. 11. Vztah diference v pohledu na ruskou a běloruskou ekonomiku	86
4. 1. 12. Diskontinuita se Sovětským svazem	88
4. 1. 13. Dezintegrace SSSR jako chaos, katastrofa, lež	89
4. 1. 14. Legitimizace – Lukašenko jako protikrizový manažer	93
4. 2. Shrnutí témat a charakteristik	95
5. Porovnání základních obrazů jednotlivých diskurzů	100
Závěr	107
Soupis použité literatury	111

Seznam zkratk:

CIA- Ústřední zpravodajská služba

ČSSR- Československá socialistická republika

KGB- Výbor státní bezpečnosti

KLDR- Korejská lidově demokratická republika

MP- poslanec, plurál MPs- poslanci

NATO- Severoatlantická aliance

NS- Nejvyšší sovět

OBSE- Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

ORT- ruská televize

PACE- Parlamentní shromáždění Rady Evropy

SEI- Středoevropská iniciativa

SSSR- Svaz sovětských socialistických republik

USA- Spojené státy americké

USD- americký dolar

USSR- Union of Soviet Socialist Republics

Úvod

Tato bakalářská práce si vytkla za svůj cíl prozkoumat Lukašenkovo první prezidentské období (1994-2001) prostřednictvím diskurzivní analýzy na základě metody Normana Fairclougha v *Analysing Discourse*. Proč máme zkoumat právě Bělorusko za Lukašenka? Proč bychom se měli soustředit na dané období? Proč k tomu používáme diskurzivní analýzu?

Význam Běloruska za Lukašenka si můžeme definovat ve dvou rovinách, které souvisí s diskurzem. První důvod, proč zkoumat Lukašenkovo Bělorusko, může spočívat právě v jeho mediálním obrazu *poslední diktatury v Evropě*. Implicitně se sděluje, že je Bělorusko v evropském kontextu vyjímečné, že se od zbytku Evropy politicky odlišuje. Je dobré zkoumat specifické případy. Například v případě Běloruska se můžeme ptát, proč tranzice nakonec vyústila v nastolení nového autoritářského režimu.

Druhý důvod je naopak protikladem prvního – jako něco, co se týká i nás (=Západu včetně Česka). Bělorusko je vnímáno – jak uvidíme v diskurzu Týdne – jako významný bod mocenského a hodnotového střetu mezi Západem a Ruskem. Je mu přisuzován velký význam, kvůli jeho svazku s Ruskem a s tím spojeného potenciálního ohrožení Západu. Bělorusko se stalo dominantním tématem, získalo určitý význam, a proto se jím zabýváme také zde.

Odpověděli jsme na otázku, proč je dobré zkoumat Bělorusko za Lukašenka. Lze se ovšem taktéž zeptat: Budeme Lukašenkovu vládu zkoumat v celku, nebo si z ní vybereme jedno konkrétní období? Tím totiž určíme, čím se budeme zabývat, protože dosavadní Lukašenkova vláda procházela jistým vývojem. Rozhodli jsme se pro variantu zkoumat Lukašenka v jednom vymezeném období, jehož výběr odůvodníme.

Jaké možné dělicí kritérium lze použít? Za jedno z nich lze považovat jednotlivé Lukašenkovy prezidentské mandáty. Pokud chceme podrobně prozkoumat současné Bělorusko, měli bychom postupovat chronologicky – tedy začít prvním mandátem. Neboť zde se definují základy celého systému a je dobré sledovat, jakým způsobem vznikly a utvářely se. Zvláště v Lukašenkově diskurzu se objeví různé formy legitimizace vnitřní a zahraniční politiky. Právě v onom období lze sledovat vznik definice apologetiky, která určuje to, jak se režim prezentuje navenek – a na druhé straně, jak začal být chápán svými odpůrci. Základy systému – jeho integrity a identity, které se projevují v diskurzu (Co jsme? Proč tu jsme? Kdo jsou naši protivníci? Kdo jsou naši přátelé? atd.) – pak prostupují i do dalších období.

Jak bylo výše řečeno, snažíme se prozkoumat Lukašenkovo první prezidentské období let 1994-2001. Jak nám v tomto smyslu pomůže diskurzivní analýza? Především nám ukazuje, jak

rozdílně lze dané období zobrazit – říkat, co je pro ně typické, a co naopak marginální. Neexistuje jeden diskurz – neexistuje jeden jediný způsob, jak je svět chápán. To, co je významné pro tuto práci, spočívá v představení dvou odlišných pohledů na svět – pohledů na Bělorusko na sklonku 20. století. Tím, že zde provádíme analýzu dvou diskurzů, zjišťujeme, která témata se s daným obdobím pojí obecně – tedy, které věci jsou společné oběma – a naopak zjišťujeme, čeho si každá skupina všimá zvláště.

V zásadě dostaneme dvě odpovědi na otázku: *Jaké bylo Bělorusko na sklonku 20. století?* Pokud budeme dělat diskurzivní analýzu úspěšně, zjistíme také motivace a důvody, které vedou dané autory právě k takovému zobrazení. Protože Bělorusko let 1994-2001 je chápáno skrze to, jaké hodnoty dotyční vyznávají. Diskurzivní analýza by nám v závěru měla sdělit, jak si dané skupiny projektují *to své Bělorusko, toho svého Lukašenka*, tedy vlastně to, co si přejí a co nechtějí. Budeme-li zkoumat dostatečně, zjistíme, proč toto dvojí vnímání reality vzniká a z čeho se utváří. Budeme se snažit rozložit vnímání Lukašenkovy vlády na základní předpoklady.

Cílem bakalářské práce je právě pochopit souvislosti prvního prezidentského období Alexandra Lukašenka. Skrze diskurz uvidíme, která témata jsou v Týdnu a Belarus Tomorrow zdůrazňována, a která naopak jsou potlačována. S tím souvisí výzkumné otázky, z nichž na část odpovíme v páté kapitole: *V čem se dané diskurzy shodují? V čem se rozcházejí? Jaké disonance můžeme uvnitř nich zaznamenat? Lze i v Lukašenkově diskurzu objevit dynamický posun v čase, a pokud ano, kde k tomu dochází?* V Závěru se soustředíme na další sadu výzkumných otázek: *Klasifikují dané obrazy Bělorusko jako stát významný, nebo marginální na mezinárodní scéně? Na čem se v nejobecnější rovině shodují základní obrazy jednotlivých diskurzů a kde se naopak rozcházejí? Jakou roli Bělorusku přiznávají? Mezi kterými obrazy můžeme zaznamenat hluboký vztah vzájemné závislosti?*

Při analýze diskurzu si musíme být vědomi významu tohoto pojmu. Ten by se dal vyjádřit (vzhledem k Faircloughově textu) asi takto: *Každý jednotlivý diskurz má vždy pouze parciální charakter a nezobrazuje celou skutečnost.* Jinak řečeno: *Diskurz ve svém základním užším významu spočívá v tom, že představuje vybranou reprezentaci části reality světa, kterou popisuje. Přičemž nikdy nepopíše realitu úplně celou.* Každý diskurz bude popisovat, zobrazovat, interpretovat nějaké konkrétní téma či soubor více témat, která spolu souvisejí. A tak tomu je i v tomto případě, kdy Týden a Lukašenko popisují politickou realitu v Běloruské republice mezi lety 1994-2001, která je charakteristická tím, že v té době probíhal první prezidentský mandát Alexandra Grigorjeviče Lukašenka. Tento prezidentský mandát je *výsekem reality*, ke které se obě dvě skupiny vztahují a nějak ji popisují.

Metoda použitá v této práci bude spočívat v tom, že budeme zkoumat, jakým způsobem jsou reprezentovány, podávány v jednotlivých diskurzích výše zmíněné obrazy. Představíme, jak daný obraz vypadá, co jsou jeho typické charakteristiky, ale také co do něj nepatří a je v něm potlačené. Jak bylo naznačeno výše, diskurz představuje *obraz reality*. Právě na základě typických charakteristik (témat, předpokladů) budeme určovat, *jaký obraz běloruského světa nám oba diskurzy předkládají*. Ve struktuře práce nejprve analyzujeme samostatně jednotlivé diskurzy. To nejdůležitější spočívá v jejich závěrečné komparaci. Od ní si lze slibovat lepší pochopení jednotlivých diskurzů, protože by měly být lépe odhaleny obrazy, témata, předpoklady atd.

Norman Fairclough klade velký důraz na implicitní vyjádření. S tím se pojí cíl této práce- to, co oba diskurzy pouze implicitně naznačují, se snažíme explicitně vyjádřit a pojmenovat. Ještě jednou opakujeme cíl – pojmenovat to, co texty přímo neříkají či říkají částečně. To jsou právě ty jevy, které tvoří základ obrazů. Pojmenování obrazů a jejich charakteristika je základem metody diskurzivní analýzy, kterou v této práci používáme. Tím, že pojmenujeme dané obrazy, uskutečníme základní cíl této práce – lépe pochopit běloruskou realitu, respektive obrazy, které tuto realitu zpodobňují. V Závěru bychom se měli pokusit shrnout *celkový obraz Běloruska za prvního prezidentského mandátu Alexandra Lukašenka, který nám Týden a Belarus Tomorrow předkládají*. Provádíme v podstatě metodu dekonstrukce, tedy naším cílem je rozebrat jednotlivé diskurzy na obrazy, které tvoří jejich základ. Ten máme pouze naznačen a na nás je, abychom se ho pokusili odhalit.

V první kapitole se zaměříme na některé aspekty let 1994-2001 z politologického hlediska. Zařazujeme to sem proto, abychom uvedli diskurzivní analýzu do dobového kontextu. To nám poslouží jako podklad, abychom mohli lépe rozpoznat, kde dochází například ke zdůraznění, či naopak potlačení určitých témat. Důvodem, proč zařazujeme politologický kontext je také to, že pojem legitimacy přítomný v analýze diskurzu souvisí s politickou mocí – obhájí její držitele. Politologický úvod nám také pomůže odhalit některé prvky v Lukašenkově diskurzu.

První kapitola bude vedena těmito otázkami: Co umožnilo Lukašenkovi vítězství v prezidentských volbách a přispělo k nastolení autoritářského režimu? Zadruhé se ptáme: od kdy máme počítat trvání autoritářského režimu? Jeho centralistické rysy si podrobně popíšeme zvláště na příkladu kádrů regionální moci a fungování místní správy a samosprávy. V závěru tohoto přehledu se zaměříme na Matsuzatovu charakteristiku Lukašenkova režimu jako populistického.

V druhé kapitole nejprve naznačíme důvody, které nás vedly k výběru dané analyzované literatury z pera Alexandra Lukašenka a článků z jednoho českého zpravodajského časopisu.

Následně se zaměříme na pracovní postupy, které při zkoumání textů a diskurzů volí Norman Fairclough ve své knize *Analysing Discourse*. V základu lze naznačit, že jeho metoda je dvojstupňová- témata a předpoklady. Faircloughovu knihu dáme do kontextu s díly Christophera Lorda a Jiří Bystřického, přičemž některé jejich poznámky lze vztáhnout k oběma diskurzům, přestože Lord více charakterizuje politiku a Bystřický média. První dvě kapitoly jsou úvodní, zbylé i se Závěrem představují užší jádro práce.

Koncept třetí a čtvrté kapitoly je prakticky totožný. V obou diskurzech – tedy jak *Týdne*, tak *Belarus Tomorrow* – uvedeme několik základních obrazů, které jsou společné svou přítomností oběma a budeme sledovat, co je pro tyto obrazy typické- jaká explicitní hodnocení, předpoklady, univerzalice atd., a to na základě citací z jednotlivých zdrojů. Mezi zkoumané obrazy budou patřit zvláště Lukašenka, Běloruska (což je současně obraz samotného prezidentského období), referenda 1996 a noveizované Ústavy Běloruské republiky, opozice, Západu, Ruska, rusko-běloruské integrace, Sovětského svazu, let 1991-1994, ekonomiky. Na konci každé kapitoly celkový diskurz shrneme, zaměříme se i na disonance uvnitř něho. V páté kapitole pak oba diskurzy srovnáme a zaměříme se na typické rozdíly i případné shody. V Závěru upozorníme na některé obecnější shody a rozdíly obou diskurzů.

1. Obecné znaky Lukašenkova režimu

Zdůvodnění Lukašenkova úspěchu již v roce 1997 nabídla ve sborníku *Democratic changes and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus and Moldova* Kathleen J. Mihalisko ve svém příspěvku *Belarus: retreat to authoritarianism*. Přišla s celou sérií vysvětlení, která mají společný rys: tvrzení o běloruské výjimečnosti. To vychází z otázky: Proč byl tak snadno nastolen autoritářský režim v Bělorusku, a nikoliv v Pobaltí, na Ukrajině či v Rusku? Mihalisko přichází s těmito argumenty:

První zní: „*Je to nepřítomnost nacionalismu – ve své prvotní definici oddanosti zájmům národa – co činí Lukašenka možným.*“¹ Podobný argument zaznívá i jinde. Což je v literatuře charakterizováno jako „*unfinished nation-building*“² (nedokončená tvorba národa, tedy národní identity). Za základ stability autoritářství je považována existenci běloruských „kreolů“, mezi něž patří i Lukašenko. Jedná se o etnické Bělorusy, „*jejichž identita se vytvořila v době přednárodní společnosti*“³. Natalia Leshchenko tvrzení o „*denacionalizovaném státě*“ odmítá a upozorňuje na to, že souběžně s autoritářskou konsolidací probíhá proces „*ne-etnické formy národní mobilizace*“⁴.

Sama Mihalisko více zdůrazňovala rolnický základ běloruského lidu, který dříve tvořil 90% populace. Do současnosti se podle ní přeneslo „*stigma podřízenosti*“, které se projevilo v Lukašenkově nedůvěře ke schopnostem běloruštiny a naopak ocenění ruštiny a angličtiny⁵. Došlo také k silnému prosazení sovětské identity, skrze glorifikaci hrdinů velké vlastenecké války (protinacistických partyzánů a příslušníků Rudé armády). Bělorusové se tak stali „*nejsovětizovanějším národem v Sovětském svazu, dokonce více než Rusové*“⁶.

Lukašenkovi pomohla image muže, který vyšel z lidu, je mu blízký, rozumí jeho mentalitě a prioritám.⁷ Zde bychom měli hledat pravou příčinu toho, proč Lukašenko uspěl. Již v roce 1992 z jednoho průzkumu vyplynuly následující údaje: pro překonání ekonomické krize 56% respondentů požadovalo „*řád a disciplínu*“, 41% „*zesílení boje proti korupci a zpronevěře*“⁸. K tomu se přidružila všeobecná frustrace z nomenklatury, korupce, byznysmenů a politických stran.⁹ Z ekonomického hlediska se projevovala řada negativních jevů: vysoká nezaměstnanost, devalvace

1 Mihalisko, Kathleen J.: *Belarus: retreat to authoritarianism*. 1997, s. 224.

2 Korosteleva, Elena: *Was There a Quiet Revolution?* 2009, s. 334. Cit. Dle Grigory Ioffe, *Understanding Belarus and How Western Foreign Policy Misses the Mark* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2008); Grigory Ioffe, 'Belarus: A State, Not Yet a Nation', in Bulhakaw (ed.), *The Geopolitical Place of Belarus*, pp. 151-67.

3 Bulhakaw, Valer (ed.): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. 2001, s. 325.

4 Leshchenko, Natalia: *The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus*. 2008, s.1420.

5 Viz Mihalisko, Kathleen J. *Op. cit.* s. 229 a 230.

6 Viz Mihalisko, Kathleen J. *Op. cit.* s. 233 a Matsuzato, Kimitaka: *A Populist Island in an Ocean of Clan Politics*. 2004, s. 242.

7 Viz Mihalisko, Kathleen J. *Op. cit.* s. 252-253.

8 Tamtéž

9 Viz Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 26-29.

běloruského rublu, inflace 400% za rok, pokles mezd, přidělový systém na základní potraviny, žebráci ve velkých městech atd.¹⁰

Pokud hledáme bezprostřední příčinu Lukašenkova jednoznačného vítězství v prezidentských volbách 1994, dala by se formulovat takto: Lukašenko dokázal přesvědčit většinu společnosti, že za jejich špatné životní podmínky může nomenklatura, která privatizaci pojala jako rozprodej státního majetku a dále obchodníci a bankéři.¹¹ Prezidentské volby 1994 lze proto také chápat jako „*protiměšťanskou a protinomenklaturní sociálně-populistickou revoluci*“¹². Potom lze vznést otázku: Proč k něčemu podobnému nedošlo také v Rusku a na Ukrajině?

Běloruské specifikum je podle Matsuzata dáno několika faktory. Vítězství populismu umožnil vztah Bělorusů k období pozdního socialismu, které nechápali jako stagnaci¹³ a navíc jim na rozdíl od Rusů a Ukrajinců chyběly tři vlastnosti: sebe-satirizující humor, snadná veselost a zdravý cynismus¹⁴. K otázce Lukašenkova populismu se vrátíme později. Nyní se zaměříme na argumenty, které dosvědčují vznik autoritářského režimu až v roce 1996.

Nejprve je si třeba uvědomit, že vládu nelze ztotožnit s politickým režimem. Tento předpoklad nám umožňuje rozdělit Lukašenkovu vládu na dvě období 1994-1996 a po 1996. Liší se od sebe dvěma skutečnostmi: neexistovala autoritářská manipulace (respektive mohla existovat, ale nevedla k cíli). Především však prezident neměl pod úplnou kontrolou ostatní politické instituce, v tomto smyslu tedy fungovala institucionální pluralita.

Po roce 1996, tedy po schválení novelizace ústavy, došlo k faktickému podřízení institucí prezidentovi. Sestředění moci umožnilo vytvořit stabilní systém autoritářské manipulace, která spolu s dalšími prostředky prakticky znemožnila přístup k moci opozičním politickým skupinám (parlamentní volby) a jedincům (prezidentské volby). S tím souvisí vzrůst role bezpečnostního aparátu. Na druhou stranu lze konstatovat, že se prezidentu Lukašenkovi nepodařilo vymýtit opoziční politické elity a jejich obnovování, což přispívá k politickému pluralismu v zemi. Nyní se podrobně zaměříme na mocenské přesuny let 1996 a 1997.

K vyhocení boje o moc mezi politickými institucemi došlo v roce 1996, kdy se proti prezidentu Lukašenkovi postavila řada politických představitelů¹⁵. Vlastní střet o moc proběhl mezi

10 Sahanovič, Hienadž; Šybicka, Zachar. *Dějiny Běloruska*. 2006, s. 206.

11 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 243. Cit. dle *Pervye prezidentskie vybory v Respublike Belarus' – Osnovnye itogi* (Minsk, 1994), pp. 33-34.

12 Tamtéž. Cit. dle Viktor Chernov, 'Priroda politicheskogo rezhima v Belarusi i perspektivy ego transformatsii', *Belarus Monitor*, 1997, 2, p. 73.

13 Tamtéž

14 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 242.

15 Viz Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 243-244.

Lukašenkem na straně jedné a Nejvyšším sovětem a Ústavním soudem na straně druhé.

Na 24. listopad 1996 bylo vyhlášeno republikové referendum, ve kterém ústavní změny navrhol jak prezident Lukašenko, tak i komunističtí a agrární poslanci¹⁶. Zároveň s tím Ústavní soud prohlásil, že výsledky referenda nejsou právně závazné. Na to zareagoval prezident, který dekretem rozhodnutí Ústavního soudu zrušil a hrozil, že nechá zrušit ty instituce, které by se pokusily průběh referenda sabotovat¹⁷. Lukašenko dostal záminku pro „ústavní převrat“¹⁸. 19. listopadu 1996: „*Skupina poslanců Nejvyššího sovětu se obrátila na Ústavní soud s formální žádostí o zahájení procesu odvolání prezidenta Lukašenka z funkce pro porušení ústavy.*“¹⁸.

27. listopadu 1996 byly zveřejněny oficiální výsledky referenda. Podle nich se pro prezidentskou verzi ústavy vyslovilo téměř 84 procent těch, kteří se hlasování zúčastnili¹⁹. Prezident ještě téhož dne podepsal ustanovení, podle kterých má referendum závazný charakter – to znamená, že novelizovaná ústava vstoupí v platnost. Nejvyšší sovět nebyl výslovně rozpuštěn. Ale v tomto smyslu byli poslanci Nejvyššího sovětu vyzváni, aby společně s prezidentem vytvořili Sněmovnu reprezentantů. Byl též vyhlášen záměr vytvořit Radu republiky – tento bod na rozdíl od předchozího poslance k ničemu nezavazoval – vznikala totiž jiným způsobem²⁰.

Bulhakavův sborník to shrnuje slovy: „*Alexander Lukašenko a jeho režim inicioval další referendum; tentokrát týkající se nové ústavy podle níž byla moc dále soustředěna v rukou prezidenta, zatímco Nejvyšší sovět, Ústavní soud a místní administrativy se staly čistě formálními institucemi bez skutečné autority. Tyto instituce nebyly eliminovány: jejich účelem bylo zajistit fasádu dělby moci. Naopak Lukašenko a jeho administrativa podpořily demokracii pouze slovy.*“²¹.

Personální a kvalitativní změny se dotkly parlamentu, Ústavního soudu, Nejvyššího soudu, Národní banky, Ústřední volební komise, byla posílena role bezpečnosti jako takové, byla definována činnost Výboru státní bezpečnosti (KGB). Kromě toho byl v roce 1996 vyměněn premiér. Michaila Čyhira nahradil Sjarhej Ling²².

27. listopadu 1996 byla vytvořena Sněmovna reprezentantů²³. Do ní přešlo 70 procent poslanců

16 Viz tabulka Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 247. Citováno dle *Sovetskaya Belorussiya*, 27. listopadu 1996, s. 1; a Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 37.

17 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 38.

18 Sahanovič, Hienadž; Šybieka, Zachar. *Op. cit.* s. 256.

19 Viz tabulka Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 247. Citováno dle *Sovetskaya Belorussiya*, 27. listopadu 1996, s. 1.

20 Viz Tisková služba prezidenta Běloruské republiky: *Constitution of the Republic of Belarus. Section IX: Final and transitional clauses*. Dostupný z WWW: <<http://www.president.gov.by/en/press19337.html#doc>>.

21 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 36.

22 Sahanovič, Hienadž; Šybieka, Zachar. *Op. cit.* s. 261.

23 Běloruská ústřední volební komise, *Kalendář voleb a referend*. Dostupný z WWW: <<http://www.rec.gov.by/calendar.html>>.

proprezidentské frakce, polovina komunistů a polovina agrárníků²⁴. 17. ledna 1997 byla konstituována Rada republiky²⁵.

Nový parlament přestal aktivně určovat politický vývoj v republice. V prvních měsících se úplně vzdal práva zákonodárné iniciativy. Přejímal předlohy předchozího Nejvyššího sovětu a prezidentovy návrhy, přičemž k nim prakticky neprobíhala debata. Poslanci nechtěli být obviněni z neposlušnosti. Zákonodárný sbor se stal závislým na výkonné moci. Největší vliv měl Uladzimir Kanaplyou, který tehdy vykonával funkci místopředsedy Sněmovny reprezentantů²⁶. Do podobné pozice se dostal Ústavní soud.

Sami ústavní soudci usnadnili Lukašenkovi situaci, když v nových poměrech byli ochotní pracovat pouze 4 z jeho původních 11 členů²⁷. 4. března 1997 byl do funkce uveden nový jedenáctičlenný Ústavní soud. Prezident Lukašenko při této příležitosti fakticky definoval podřízenou roli této instituce. Soudcům doporučil, aby se nepletli do politiky²⁸.

Role a význam bezpečnostního aparátu v rámci politického systému neustále rostl. Důkazem může být ten fakt, že k roku 2001 počet zaměstnanců ministerstva vnitra, KGB a prezidentské stráže dosahoval počtu 120 tisíc²⁹.

Za vnitřní stavbu Lukašenkova režimu lze považovat prezidentskou vertikálu, což lze spojit s otázkou kádrové politiky (jejich rotace, výměna). Zpřesnění charakteristiky současného režimu nám umožní srovnání s vládou premiéra Vjačeslava Kebiče (1990-1994).

Way charakterizuje jeho autoritářské sklony: *„Kebičovo úsilí o vybudování autoritářského státu se hlavně soustředilo na využívání podpory zpravodajských služeb na sbírání kompromitujících materiálů na své politické nepřátele a využití místních státních úředníků na podporu jeho prezidentské kampaně 1994 distribucí propagačních materiálů a angažování v uměřeném kradení hlasů.“*³⁰.

V době prezidentských voleb mu ale chyběla podpora KGB, která požívala autonomního postavení³¹. Nedokázali ho podpořit ani regiony a města: *„Tak místostarosta města Gomel vypověděl, že pro-kebičovské létaky, dovezené na radu města, nebyly nikdy rozneseny kvůli široké podpoře dalšího kandidáta Stanislava Šuškeviče.“*³².

24 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 40.

25 Viz odkaz 23.

26 Odstavec podle Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 70.

27 Sahanovič, Hienadz; Šybieka, Zachar. *Op. cit.* s. 209.

28 Viz Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 71-72.

29 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 95.

30 Schedler, Andreas (ed.). *Electoral Authoritarianism*. 2006, s. 173.

31 Viz Schedler, Andreas (ed.). *Op. cit.* s. 174.

32 Schedler, Andreas (ed.). *Op. cit.* s. 175.

Lukašenko tyto nedostatky odstranil: „Čili když Lukašenko přišel v roce 1994 k moci, zabezpečil si autokratickou vládu instalováním oddaných stoupců do KGB a založením formální – spíše než prostě neformální – kontroly místních a regionálních vlád.“³³.

Tato formální kontrola místních vlád je nastavena dvěma okolnostmi: jednak faktem, že centrum vybírá místní představitele, a také tím, že je oslabeno postavení místních samospráv³⁴. Pro toto nastavení se používá výraz „vertikála“, který vymyslel Lukašenko. Její fungování spočívá na tomto principu: „informačně-politická vertikála“ slouží k „informování obyvatelstva“ o prezidentovi. Za tuto činnost jsou odpovědní administrátoři na okresní a regionální úrovni, kteří zároveň zabezpečují prezidentovy vazby na veřejnost a mládež³⁵.

Vlastní vytvoření vertikály bylo realizováno prezidentskými dekrety z 20. ledna 1995 a 18. března 1996, kterými byl podstatně změněn Zákon o místní samosprávě v Bělorusku³⁶. Byl založen systém, kdy prezident jmenuje „předsedy oblastních výkonných výborů“ a starostu Minska. Ti pak mají pravomoc jmenovat šéfy okresů a starosty měst, musí se ale přitom ptát na názor prezidenta³⁷. To Matsuzato prohlásil za „extrémní centralismus“, který se projevoval ve Střední Asii, Tatarstánu a Baškortostánu³⁸.

I ten byl ovšem ještě více posílen. V roce 1999 byl novelizován Zákon o místní administrativě a samosprávě. Byla kodifikována stávající praxe, kdy museli předsedové místních administrativ konzultovat výběr svých zástupců a vedoucích oddělení s výše postavenými složkami exekutivy. Představitelé regionů podle tohoto postupu byli povinni jednat s prezidentem³⁹.

V roce 2001 vypadal pyramidální princip podle Analytické skupiny z Minsku následovně: Nejvyšší postavení zaujímají vyšší funkcionáři prezidentské administrativy; druhé místo náleží nižším funkcionářům prezidentské administrativy, Radě bezpečnosti, Výboru státní kontroly a KGB; třetí Radě ministrů (=vládě), jednotlivým ministerstvům a státním výborům, čtvrté místním exekutivám a administrativám. Mimo tuto čtyřstupňovou vertikálu stojí ředitelé velkých státních podniků, představitelé zemědělských družstev a členové parlamentu⁴⁰.

Běloruský režim lze charakterizovat i takto: „Absolutní vláda vyšších orgánů moci (...), která vznikla v Bělorusku, je monolitní administrativní stroj, jediné byrokratické těleso pod kontrolou

33 Tamtéž

34 Viz Sahanovič, Hienadz; Šybieka, Zachar. *Op. cit.* s. 208 a Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 250.

35 Viz Mihalisko, Kathleen J. *Op. cit.* s. 257.

36 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 250. Citováno dle V. Drits, A. Karamyshev & M. Kobasa, *Mestnoe upravlenie i samoupravlenie v Belarus* (Minsk, 2000), s. 21.

37 Tamtéž

38 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 251.

39 Tamtéž

40 Viz Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 95 a 96.

*jednoho muže.*⁴¹.

Jak již bylo poznamenováno výše, rozhodující mocenskou skupinou je prezidentova administrativa, která svůj vliv dále posilovala: „*Další trend, který začal v době vytváření prezidentství (...), je rostoucí role prezidentské administrativy při správě země. (...). Původně tato struktura kontrolovala osobní politiku ve státních orgánech.*“⁴².

V kádrové politice prezidenta Lukašenka měly rozhodující vliv osobní kontakty a regionální vazby. To se týkalo především jeho spolupracovníků v Nejvyšším sovětu a funkcionářů z Mahiljovské oblasti⁴³. Uplatnil se model, kdy byli lidé z centra posíláni do regionů, přičemž se nehledělo na jejich původ. Reforma místní správy se obešla bez výraznějšího odporu⁴⁴.

Matsuzato kádrovou politiku Lukašenka postihl v tabulce *Governors in 2002 and their Previous Positions and Birthplaces* a komentáři k ní⁴⁵. Všiml si, že v roce 2002 pouze Vitebská a Gomelská oblast měly ve svém čele krajany⁴⁶. Přičemž Lukašenkova rodná Mogilevská oblast obsadila vedení města Minsk a dvou západních regionů – tedy Grodna a Brestu⁴⁷. Když si tabulku prohlédneme, zjistíme, že naprostou převahu měly východní oblasti (Vitebsk, Gomel, Mogilev), že pouze Batura se narodil na západě země. Konečně nikdo nepocházel z Minsku nebo jeho okolí⁴⁸.

Matsuzato upozornil, že dva guvernéri působili v oblasti státní kontroly, což zaručovalo jejich oddanost vůči Lukašenkovi. Vyzoroval ještě jeden trend: viceguvernéri nebo starostové vlivných měst z jiných regionů se začali stávat guvernéry. To podle něj potvrzovaly případy města Minsk a Grodenské oblasti⁴⁹.

Vracíme se k populistickým charakteristikám. Zde vycházíme z Matsuzatova textu, který porovnává latinskoamerický a běloruský populismus. Latinskoamerický typ lze charakterizovat v devíti bodech. Zaprvé: Na jedné straně vystupoval proti „*tradičním oligarchickým agrárním elitám*“, na straně druhé se snažil uspokojit „*rostoucí očekávání městských mas*“. Zadruhé: Jeho základ byl „*protielitní*“, ale na stranu druhou nehlásal „*sociální revoluci*“. Zatřetí: „*Populismus byl volební a často plebiscitární*“. Začtvrté: V jeho čele stál „*charismatický vůdce*“. Zapáté: Masám byl neustále „*slibován růst*“, což potvrzovalo legitimitu a stabilitu takových režimů. Zašesté: V ekonomické oblasti se vyskytovala snaha, aby růst ekonomiky zlepšoval podmínky všech.

41 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 93 a 94.

42 Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 94.

43 Viz Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 109.

44 Viz Bulhakaw, Valer (ed.). *Op. cit.* s. 109-110.

45 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 252 (tabulka) a 251 (komentář).

46 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 251.

47 Viz Matsuzato Kimitaka. *Op. cit.* s. 251 a 252.

48 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 252.

49 Viz tamtéž.

Zasedmé: Ideologie sloužila vůdcům pouze jako nástroj. Zaosmé: Populismus využíval rozvoje masových sdělovacích prostředků. Zadeváté: Jeho éra se uzavřela po kubánské revoluci.⁵⁰

Matsuzato prohlásil, že Lukašenkův populismus odpovídá latinskoamerickému typu. Zároveň však identifikoval tři klíčové rozdíly. Zaprvé: Běloruský typ je „defenzivní“, neboť společnost toho „očekává“ méně. Potřeba dynamičnosti se tak projevuje ve vytváření „bojů s nepřáteli“. Zadruhé: V běloruském případě dochází k ještě výraznějšímu zesílení jeho protielitního charakteru. Zatřetí: Na rozdíl od Latinské Ameriky Lukašenkův režim nemá přirozené spojence a musí se neustále ohrazovat proti kritice různých subjektů, jako například Mezinárodního měnového fondu.⁵¹ Díky tomu Lukašenko vytváří obraz „vyzývatele a věčného protestanta“⁵².

Tento druh populismu a anti-elitismu v sobě obsahuje velkou míru systematickosti a institucionalizace.⁵³ Matsuzato píše: „Naopak, Lukašenko povzbuzuje k rozvoji pouze svůj vlastní klan a volební stroj, zatímco nedovoluje žádné vnitroelitní frakci, aby měla svůj vlastní volební stroj. Lukašenko byl úspěšný při potlačování každého významnějšího rozvoje elitních klanů, ať už parlamentních, byrokratických, finančně-oligarchických, sektorově-průmyslových nebo regionálních. Kvůli tomuto účelu se Lukašenko vždycky líbil masám, snažil se vyprovokovat jejich proti-elitní city a útočit na elity shora i zdola. Lukašenkova monopolistická klanová politika byla ospravedlňována populistickým obrazem politiky, vytvářené pouze dvěma hráči: 'vůdcem a lidem'.“⁵⁴

Toto pojetí běloruské politiky jako vztahu mezi vůdcem a lidem vysvětluje, proč Lukašenko nepokládá za podstatné politické instituce jako parlament, soudy nebo strany⁵⁵. S tímto pojetím také souvisí důraz na řešení sociálních problémů a růst ekonomiky. To umožňuje nejvíce prostředků přerozdělit ve prospěch nízkopříjmových vrstev obyvatelstva.⁵⁶ Populistické režimy se zpravidla ocitají v krizi v okamžiku, kdy se zhoršuje životní úroveň mas.⁵⁷

50 Viz Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 239-240. Cit. dle Torcuato S. Di Tella, 'Populism and Reform in Latin America', in Claudio Veliz (ed.), *Obstacles to Change in Latin America* (London, Oxford and New York, Oxford University Press, 1970), pp. 47-74; Michael L. Conniff, 'Introduction: Toward a Comparative Definition of Populism', in Michael L. Conniff (ed.), *Latin American Populism in Comparative Perspective* (Albuquerque, The University of New Mexico Press, 1982), pp. 3-30; Michael L. Conniff (ed.), *Populism in Latin America* (Tuscaloosa and London, The University of Alabama Press, 1999), pp. 1-21; Nicos P. Mouzelis, *Politics in the Semi-Periphery: Early Parliamentarism and Late Industrialism in the Balkans and Latin America* (Houndmills and London, Macmillan, 1986), pp. 73-94.

51 Viz Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 240.

52 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 255.

53 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 238.

54 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 237-238.

55 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 255.

56 Viz Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 246 a 251.

57 Matsuzato, Kimitaka. *Op. cit.* s. 256.

2. Analýza obrazů

V druhé úvodní kapitole se zaměříme na dvě odlišné otázky: jaké analyzované zdroje si vybíráme a proč; jakým způsobem (metodou) je budeme analyzovat.

2. 1. Výběr analyzovaných zdrojů

Práce se skládá z porovnání dvou samostatných celků- jedním je obraz vytvářený samotným Lukašenkem, druhým pak prezentace běloruské reality v české publicistice zde zastoupené časopisem Týden. Nejprve vysvětlíme výběr na straně režimu, protože se zde opíráme o jediný zdroj.

Byla zvolena kniha Alexandra Lukašenka *Belarus Tomorrow* z roku 1998. V tomto výběru lze shledat některé nevýhody: jedná se o zdroj jednorázový, navíc nepostihuje celé zde sledované období, které končí rokem 2001. K jednorázovosti zdroje se ještě vrátíme, nyní se zaměříme na argumentaci, proč stačí zdroj z roku 1998. Zde bychom měli doplnit, že se opíráme o proces vývoje Lukašenkova režimu. Vidíme dva mezníky- rok 1996 a rok 2003. Prvním myslíme referendum o změně ústavy z listopadu toho roku, které je mnohými vnímáno jako začátek autoritářského politického režimu. Druhý odkazuje na vyhlášení potřeby státní ideologie, založené na běloruské státnosti. Tedy pro časový výběr tohoto zdroje je rozhodující, že podstatná změna jazyka režimu nastala až v druhém prezidentském období. V knize *Belarus Tomorrow* můžeme sledovat dosti podrobně podle Matsuzata charakteristickou tendenci prvního prezidentského období, a to sklon k populismu. Další zdroje nejsou potřeba, jestliže vycházíme z teze, že podstatná změna jazyka se projevuje až v druhém období.

Na otázku, proč používáme právě jeden zdroj, odpovídáme jeho rozsahem. Lukašenkova kniha má přes sto stran, vyjadřuje se detailně k řadě témat a jak uvidíme při vlastní analýze textu, některé argumenty a obraty se opakují neustále dokola. Rozsah textu, množství témat i opakování některých bodů nám umožňuje tvrdit, že tato Lukašenkova kniha dostatečně představuje základy jeho politiky, jeho vnímání světa.

Poslední otázkou zůstává, proč analyzujeme právě tento zdroj. Zde vycházíme z místa vydání a jazyku textu. Kniha vyšla v Ženevě, tedy na západě Evropy a je napsána v angličtině. Z toho vyplývá charakter apologetiky. Prezentuje se směrem ven, do zahraničí. V tomto smyslu se snaží vyvrátit negativní obraz režimu, převažujícího na Západě.

Druhým zdrojem jsou články z časopisu *Týden* z let 1994-2001. Na rozdíl od Lukašenkovy

knihy používáme v této části více menších textů z delšího časového období. Tím se snažíme postihnout vývoj nazírání na běloruskou politiku a už dopředu předpokládáme rozpory v publicistickém pohledu na danou problematiku.

Aby byly obě části práce porovnatelné, bylo z obecné hlediska vybráno tištěné médium. V tomto případě se rozhodování zúžilo na noviny a časopisy. Časopis byl zvolen z toho důvodu, že u něho předpokládáme větší odstup než u denního periodika. Týdenní doba vydávání umožňuje vytvářet články, které nesledují neustále se měnící okolnosti událostí, ale jejich výsledek. V časopise předpokládáme články, které po sobě následující s delším časovým odstupem, s větší možností analýzy, respektive pečlivě vytvořeného obrazu nějakého jevu či osoby. Zatímco u novin předpokládáme vzhledem k dynamičtějším záznamu událostí více si odporující články, u časopisu očekáváme obraz koncentrovanější, ustálenější, tedy bližší zcela koncentrovanému, velmi pečlivě zformulovanému obrazu v jednorázovém zdroji režimní apologetiky. A navíc se jedná v některých případech o delší texty co do jejich rozsahu.

Důvodem, proč byl vybrán právě Týden, je, že začal pravidelně vycházet právě v roce 1994. To znamená, že neobsahuje články, které by se vztahovaly k předlukašenkovskému období. Časopis Týden tedy postihuje právě celé lukašenkovské období a časově se s ním překrývá.

Ještě se nabízí jeden důvod. Budeme sledovat, jak se liší zpodobnění Lubomíra Gombose, který o běloruském politickém systému napsal diplomovou práci, se zpodobněními ostatních přispěvatelů- a zvláště Sandry Křištofové, Adama Černého, Luboše Palaty, Petry Procházkové, Petra Nového a Michaela Žantovského. Z tohoto se jeví nejzajímavějším, zda a jaké rozdíly vznikají mezi obrazem Lubomíra Gombose (který se problematiku v jiném textu snažil odborně postihnout) a Michaela Žantovského (který sám v článku připouští politické zobrazení, protože se do Běloruska vypravil v rámci pozorovatelské českého Senátu). Jinými slovy, důvodem pro výběr daného časopisu mohou být i osobnosti dotyčných autorů, respektive přispěvatelů.

2. 2. Metoda analýzy

Základem pro samotnou analýzu je kniha Normana Fairclougha *Analysing Discourse*. Uvedeme několik klíčových poznámek, které Fairclough učinil.

K textové analýze Fairclough poznamenává, co je možné identifikovat. Jedná se o dva stupně: V prvním se snažíme odhalit hlavní témata, v druhém konkrétní perspektivy, respektive názory, které

jsou zde zastupovány.⁵⁸ V části textu, kde se Fairclough zabývá kritickou diskurzivní analýzou, se také píše: „*Diskurzy zahrnují reprezentaci, jak věci jsou a byly, stejně jako smyšlenky – reprezentaci jak věci mohly, by mohly a by měly být.*“⁵⁹ Diskurz lze chápat ve dvojitým smyslu: v širším významu je jím jazyk, v užším ho chápeme jako „*různé způsoby zastupování aspektů světa*“⁶⁰. Kritická diskurzivní analýza tvrdí, že každá praxe zahrnuje: činnosti; subjekty a jejich společenské vztahy; nástroje; objekty; čas a prostor; formy vědomí; hodnoty; diskurz.⁶¹

V této práci budeme rozebírat, jakou část skutečnosti (dané téma) daný český publicista či Lukašenko zaznamenává a jakým způsobem ji popisuje, hodnotí, zdůvodňuje, vysvětluje atd. Zdálo by se, že pro vlastní analýzu bude nejzásadnější otázka způsobu, jakým je skutečnost zobrazována.

Rozdílnost diskurzu začíná už v okamžiku, kdy autor vybere, respektive *nevybere* nějaké téma, přičemž tématem myslíme výsek reality, nikdy zcela nemůže postihnout celou skutečnost. V souvislosti s tím se můžeme ptát: Která témata popisuje jen Alexander Lukašenko, a která jen daní čeští novináři? Která témata hodnotí jedna strana a nikoliv strana druhá? Obraz reality vzniká tak, že každá skupina chce vysvětlit a zdůraznit některá specifická témata. Jenom dopředu naznačíme základní rozpor: například kolik prostoru dává ve své knize Lukašenko rozpadu Sovětského svazu a jeho popisu a jak s tímto tématem nakládají dotyční autoři v Týdnu. Na druhou stranu budeme zaznamenávat, zda Alexander Lukašenko popisuje některé případy porušování práv opozice, což budeme jistě sledovat v článcích Týdne. Některá témata se prolínají celým textem (u Lukašenka), některá delší dobu (u Týdne), tato hlavní témata poznáme podle toho, že se k nim autoři opakovaně vrací, odkazují na ně, respektive je vkládají jako vsuvku do jiného tématu. Těchto hlavních témat na obou stranách může být více a také tomu tak pravděpodobně bude. Nyní se podrobně vrátíme k rovině témat (krok analýzy číslo jedna) a jejich zobrazení (krok číslo dva).

U *společenských aktérů* můžeme rozlišovat, zda se jedná o někoho, kdo aktivně koná, nebo zda je pouze pasivním subjektem, který je jimi „*zasažen*“. Aktéři mohou být v textu přítomni, ale také nemusí. V tom případě mluvíme o jejich „*vyloučení*“, které může mít dvojí podobu- „*potlačení*“, kdy se nevyskytují vůbec, nebo „*upozadění*“, kdy se v textu mohou objevit, ale pouze v podřízeném stavu. Daní aktéři nemusí být vždy osobami, také nemusí být jmenováni, ale „*klasifikováni*“. Mohou být zaznamenáni jak specificky, tak obecně. Kategorii, které lze u nich určit, lze použít ještě více⁶².

58 Fairclough, Norman. *Analysing Discourse*. 2003, s. 129.

59 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 207.

60 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 214-215.

61 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 205.

62 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 145-146.

Společenské události zahrnují formy činnosti, osoby, společenské vztahy a institucionální formy, objekty, prostředky, čas a prostor, jazyk⁶³. Mohou nabývat různého stupně konkrétnosti nebo abstraktnosti⁶⁴. Můžeme rozlišovat ještě kategorie přítomnosti (konkrétních prvků), aranžmá (jak jsou události řazeny), přídavky (jaká vysvětlení/legitimace či hodnocení jsou dodána).⁶⁵

Nyní se zaměříme na samotný obsah obrazu, tedy způsob, jakým je podáván. Začneme klasifikací, kde se právě projevují různé pohledy na svět.⁶⁶ Nejčastěji je můžeme vnímat ve formě přívlastků, respektive přídavných jmen.

Za jednu nejdůležitějších částí analýzy lze považovat vyhledávání předpokladů, které Fairclough označuje za „*implicitní významy textů*“. Jsou trojího druhu. Existenční nám sdělují, co je. Propoziční, respektive věcná nám odkazují na nějakou věc, případ. Hodnotové předpoklady určují, co lze považovat za „*žádoucí*“ nebo „*nežádoucí*“⁶⁷. Můžeme mluvit ještě o „*spojovacích předpokladech*“. Ty mají velmi důležitou funkci. Spojují různé části textu tak, že „*dává smysl*“.⁶⁸ Hodnotovým předpokladům se blíží hodnocení, ale ty mají explicitní charakter. Častější skupinu tvoří implicitní hodnotové předpoklady.⁶⁹ Explicitní je to, co je v textu přímo napsáno. Implicitní v textu nenajdeme, v podstatě při analýze se snažíme určit, interpretovat, co je „*předpokládáno*“⁷⁰.

Fairclough tedy zastává názor, že podstatné vlastnosti textu si při jeho analýze musíme domýšlet, protože v něm nejsou přímo obsaženy. Z toho pak vyplývá metodologický předpoklad, že žádné dvě analýzy nebudou naprosto shodné, protože některé texty mohou při sebelepší snaze o pochopení nabízet rozdílné interpretace.

V textu podle Fairclougha nalézáme čtyři typy implicitnosti v textu: předpoklady, logické implikace, standardní konverzační implikatury, nestandardní konverzační implikatury. Příkladem logické implikace může být tvrzení: „*Je chudý, ale čestný*“. Případem nestandardní konverzační implikatury je typicky věta: „*Neuvědomil jsem si, že Freda platí CIA*“.⁷¹

Dalším jevem, který lze sledovat, je rovnocennost a rozdíl. Obojí je součástí „*společenských procesů klasifikace*“ a odehrává se na základě následujících současně probíhajících logik: „*logika rozdílu, která vytváří rozdíly a logika rovnocennosti, která rozvrací a vytváří nové rovnocennosti*“.⁷²

63 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 135-136.

64 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 138.

65 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 139.

66 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 213.

67 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 212-213 a s. 56.

68 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 57.

69 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 215.

70 Tamtéž

71 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 59-60.

72 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 215.

V případě politiků, vůdčích podnikatelů i jiných se můžeme setkat s tzv. „*estetizací veřejných identit*“, což bychom mohli přeložit jako „zkrášlování“. Cílem je u dotyčných osob vytvořit konkrétní obraz pomocí umělé konstrukce jejich veřejných identit.⁷³

Existují také rozdíly mezi společenskými událostmi, praxemi a strukturami: „*Společenské struktury definují, co je možné, společenské události ustavují, co je skutečné a vztah mezi potenciálním a skutečným je zprostředkován společenskými praxemi.*“⁷⁴ Společenskou konstrukcí je vztah času a prostoru. Jsou předmětem soutěžení a boje.⁷⁵

V textu můžeme rozlišit tři typy významů: akční, kde text je částí akce ve společenských událostech; reprezentační zastupuje svět v textu; identifikační představuje textovou konstrukci lidských identit.⁷⁶

Vztahu obecného (univerzálního) a konkrétního je popsán takto: „*Vztah mezi obecným a konkrétním v politice je vztahem mezi tím, co náleží lidským bytostem jako takovým a mezi tím, co se vztahuje ke konkrétním skupinám. ... - boje o hegemonii lze vnímat jako boje o legitimizaci tvrzení pro obecnost perspektiv, zájmů, projektů atd., které jsou konkrétní ve svém původu. To lze vnímat a zkoumat jako částečně textový proces, ve kterém reprezentace, identity, atd. jsou textově konstruovány jako obecné.*“⁷⁷

Tvrzení mohou být „*realis*“, tedy faktické tvrzení, ale také „*irealis*“ ve formě předpovědi, implicitních hodnocení nebo požadavků. Nebo irealis můžeme rozčlenit na předpovědi a hypotetická tvrzení.⁷⁸ Vzniká otázka, zda některá tvrzení či předpoklady jsou myšleny vážně. Čili, zda jsou textová, respektive řečnická.⁷⁹ To souvisí s onou interpretací textu při jeho analýze. Otázka není pouze v tom, zda jsou tvrzení myšlena vážně, ale také, zda se nejedná o mystifikace.⁸⁰

Ideologie bychom mohli charakterizovat takto: „*Ideologie jsou reprezentanty aspektů světa, které přispívají k založení a udržení vztahů moci, dominance a vykořisťování.*“⁸¹ Ovšem při určení toho, zda jsou některé předpoklady ideologické, je potřeba dokázat, že mají nějaký dopad na mocenské vztahy. Fairclough tento metodologický problém definoval takto: „*Jistě, nejde se prostě podívat na text, identifikovat předpoklady a rozhodnout pouze z textové evidence, které z nich jsou*

73 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 212.

74 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 223.

75 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 224.

76 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 225.

77 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 225-226.

78 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 199 a s. 109.

79 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 200.

80 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 11.

81 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 218.

ideologické.⁸² V této práci se z tohoto důvodu nebudeme zaměřovat na identifikaci ideologických předpokladů, ale spíše na celkový obraz, který je tvořen jednotlivými předpoklady, klasifikacemi, hodnoceními apod.

Legitimizace je definována takto: „*Každý sociální řád vyžaduje legitimizaci – široké uznání legitimacy vysvětlení a ospravedlnění, jak věci jsou a jak jsou dělány*.“⁸³ Rozeznáváme čtyři hlavní strategie legitimizace. „*Autorizace*“ vychází z odvolání se na autoritu tradice, zvyku, práva a osob. „*Racionalizace*“ zdůrazňuje užitečnost nějakého institucionálního činu. „*Mravní zhodnocení*“ se opírá o hodnotový systém. „*Mythopoesis*“ je založena na příběhu, vyprávění.⁸⁴

Velmi důležitá je otázka možnosti vyjádření odlišných názorů v rámci jednoho textu. Jedná se o postavení a funkci autora v textu a tzv. „*hlasy*“. Základem jsou zde pojmy intertextualita a dialogičnost. O intertextualitě víme následující: „*Intertextualita textu je přítomnost prvků dalších textů (a tudíž potenciálních jiných hlasů než autorova), které mohou být spojeny (dialogizovány, předpokládány, odmítnuty, atd.) různě (viz dialogičnost)*.“⁸⁵

Fairclough vychází z Bachtina, podle kterého jsou všechny texty „*dialogické*“, což znamená, že zakládají vztahy mezi různými hlasy, ale ne stejně. K čemuž Fairclough dodává: „*Dialogičnost je míra rozsahu, do něhož jsou tyto hlasy reprezentovány, nebo naopak vyloučeny či potlačeny*.“⁸⁶ Intertextualita a dialogičnost spolu velmi úzce souvisí.

Podle míry dialogičnosti určujeme 4 kategorie: citaci, modalizované tvrzení, nemodalizované tvrzení, předpoklad. Nejvíce dialogický charakter má citace, nejmenší pak předpoklad.⁸⁷

Existuje pět různých způsobů, jak přistupovat k rozdílu. První varianta nastává, když je přijat, uznáván. Probíhá otevřený dialog. V druhém případě dochází ke konfliktu, polemice, bojuje se o významy, normy a moc. Což lze stučně označit jako zvýraznění rozdílu. Zatřetí dochází pokusu rozdíl překonat, respektive ho vyřešit. Čtvrtý způsob spočívá ve zdůrazňování shodnosti a sounáležitosti. Rozdílné rysy jsou kategorizovány. Zapáté rozdíl mizí v okamžiku, kdy dochází ke shodě, respektive normalizaci. Podobně jako v prvním případě se objevuje jeho přijetí.⁸⁸

Máme čtyři způsoby záznamu jiného hlasu: přímou řeč, nepřímou řeč, volné nepřímé reportování a vyprávěnou zprávu mluveného projevu. Tento poslední způsob nezobrazuje obsah.⁸⁹

82 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 59.

83 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 219.

84 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 98.

85 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 218.

86 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 214.

87 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 47.

88 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 41-42.

89 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 49.

Jde také sledovat vztah mezi zprávou a originálem a vztah mezi zprávou a zbytkem textu, tedy jakou roli zastává v textu.⁹⁰

Hlasy mohou být přisuzovány specificky či nespécificky (v tom případě není identifikován) nebo nemusí být přisouzeny vůbec.⁹¹ Zvláště pokud je v polemice rozvíjen vztah protagonista-antagonista, nespécifické přisuzování oslabuje pozici odlišného hlasu v argumentačním zápase.⁹² Kritika může být odrážena neidentifikovaným protagonistou.⁹³ Dalším způsobem je tzv. „nepřisouzená textualita“. Vyskytuje se vzor, kdy negativní odmítnutí následuje pozitivní tvrzení, přičemž odlišné tvrzení je implicitní.⁹⁴ Autor má velmi výhodnou pozici, vytváří text a může v něm měnit role.⁹⁵

Do našeho metodologického přehledu lze zařadit i několik poznámek z knihy Christophera Lorda. Existuje rozdíl mezi diachronní a synchronní analýzou. První zachycuje změnu systému v průběhu času, druhá v hypotetickém statickém momentu.⁹⁶ Články Týdne sledujeme diachronicky a Lukašenkovu knihu synchronicky.

Zaklínání je „opakování nesmyslných ideologických pouček“⁹⁷. V Lukašenkově diskurzu si budeme více všimnout opačného procesu – deideologizace, distance a diskontinuity od marxismu-leninismu právě jako nesmyslných ideologických pouček.

Lord tvrdí, že při analýze politiky bychom z ní měli odstranit individuální rozměr. Vychází přitom z předpokladu, že člověk jako člen společnosti v sobě obsahuje zároveň dvě identity – individuální a sociální.⁹⁸ Vyjádřil přesvědčení, že média předkládají lidem „syntetické a dezinfikované obrazy“, čímž jsou politici zjednodušeni do podoby „ikony“⁹⁹. Zároveň upozornil na personalizaci politiky, kdy se jedinec ztotožňuje s vládou.¹⁰⁰ Personifikace politiky, tvorba ikon, syntetických a dezinfikovaných obrazů nebude vlastní pouze diskurzu Týdne, ale svou vlastní ikonu i ikony svých nepřátel bude používat i Alexander Lukašenko.

Dále tvrdí: „Zaujmout v jakékoli politické debatě ideový postoj – což znamená přiklonit se k jedné, či k druhé straně – znamená popřít, že by protichůdná ideologie měla nějaký smysl...“

90 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 51.

91 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 197.

92 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 48.

93 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 197.

94 Viz Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 47.

95 Fairclough, Norman. *Op. cit.* s. 201.

96 Lord, Christopher. *Politika*. 1999, s. 185.

97 Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 187.

98 Viz Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 50.

99 Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 51.

100 Viz tamtéž.

Analyzujeme-li diskurz, pak analyzujeme jazyk a smysl.¹⁰¹

Budeme-li srovnávat diskurz Týdne a Belarus Tomorrow, budeme zjišťovat, že v řadě případů se proti sobě budou silně ideologicky (ale spíše hodnotově) vymezovat: což bude vycházet ze vztahů diferencí, dichotomií: my – oni, černá – bílá. Bude docházet k vzájemnému popírání stanovisek, ale někdy dojde i ke shodě.

Při analýze Lukašenkova diskurzu budeme zkoumat i tento prvek: *„Existuje trvalý tlak na nalezení stabilního řešení – takového, které by bylo pro jednotlivce psychologicky i emocionálně uspokojující. Lidské bytosti dokáží přijmout určitou úroveň zmatků a nepořádků, potřebují však něco stabilnějšího. Například sovětský typ komunismu tuto stabilitu poskytoval.“*¹⁰²

To právě lze v Lukašenkově diskurzu zaznamenat – odmítnutí nestability a naopak přihlášení se k potřebě stability, která jedinci garantuje spokojený život (především v socio-ekonomické oblasti).

Lord dále píše: *„Co se jednotlivce týče, politický komplex je jediným dostupným prostředkem interpretace mocenské struktury společnosti, v níž žije. Jeho jazyk je jediným jazykem, ve kterém lze mocenskou strukturu jako celek diskutovat, protože divadlo politiky předkládá obraz celé společnosti, zredukované na složky její mocenské struktury.“*¹⁰³

To se právě děje v diskurzu Belarus Tomorrow – Lukašenko předkládá obraz celé společnosti a její mocenské struktury, přičemž bude rozšiřovat svůj parciální pohled na ideální vývoj běloruské společnosti a bude o něm tvrdit, že je celospolečenským konsenzem – tedy že Lukašenkovu politiku podporuje většina Bělorusů.

K analýze diskurzu napomáhají i tyto poznámky Jiřího Bystřického. Definuje zde obraz: *„Obraz je fixací prvků ukázaní vidění, nikoli samo vidění.“*¹⁰⁴ Definice obrazu navazuje na pojetí diskurzu, který je parciální. Každý diskurz je závislý na obrazech, které v tom daném diskurzu nabývají specifických podob právě pro dané ukázaní vidění – tedy reprezentaci světa. Diskurz ale nezobrazuje vlastní skutečnost (vidění), ale její odraz (ukázaní vidění).

Oba diskurzy – jak Lukašenkův, tak Týdne – vychází z některých faktů, ale každý po svém fixují (=tedy typizují, opakují, charakterizují, potlačují, vylučují, atd.) pro sebe typické obrazy, ale také s tím spojené hodnotové předpoklady atd. Řečeno jinak: Oba dva diskurzy vychází z faktu, že se 24. listopadu 1996 v Bělorusku konalo republikové referendum, na jehož základě byla novelizována ústava z roku 1994. Obraz této události je v daných diskurzech charakterizován naprosto

101 Viz Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 52-53.

102 Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 84.

103 Lord, Christopher. *Op. cit.* s. 133.

104 Bystřický, Jiří a kol. *Média, komunikace, kultura.* 2008, s. 22.

protikladně, přičemž si všímají odlišných témat. Pojem obraz tedy nepoužíváme od Fairclougha, ale od Lorda a Bystřického.

Je zde také definován polysémický obsah: „Každý mediální obsah je z definice polysémický, tzn. může vyvolávat množství různých významů, podle toho, kdo jej zrovna „čte“ a interpretuje. Obvykle je sice v textu zakódováno „preferované čtení“, tedy určitý základní význam, který by ve sdělení měl rozpoznat každý z příjemců, ale konkrétní interpretace mohou variovat s ohledem na různé čtenáře.“¹⁰⁵

Toto Bystřického tvrzení lze analogicky tvrdit o diskurzivní analýze obecně, nikoli pouze o mediálním obsahu. Potom platí, že žádná diskurzivní analýza nebude úplně stejná, protože texty může každý analytik interpretovat odlišně – například nezaměří-li se na čtení preferované, ale „nepreferované“.

„Masmédia stanoví preference zájmu o věci veřejné, nadhazují a vnucují témata ke komunikaci v běžném životě, vytvářejí masmediální obraz reality.“¹⁰⁶ I zde lze Bystřického tvrzení analogicky vztáhnout nejen na oblast mediální, ale diskurz obecně. Každý diskurz má tendenci prosazovat svá témata, protože je považuje za významná, o kterých by se mělo mluvit, ale platí to i opačně. Diskurzy některá témata potlačují či úplně vylučují tak, aby se o nich nemluvilo. Kombinací preferovaných, dominantních témat a naopak témat potlačovaných vzniká základní rámec obrazu reality, který ještě dotváří implicitní předpoklady, explicitní hodnocení, klasifikace atd.

Nejedná se pouze o masmediální obraz reality. Jak bylo řečeno výše – každý diskurz chce fixovat své obrazy reality. Diskurz má sklon se univerzalizovat – je výsekem reality, ale představuje sebe jako by zahrnoval realitou celou a úplnou. Tuto univerzalizaci, kterou uvidíme v následujících kapitolách, lze chápat i jinak: každý parciální diskurz se snaží tvrdit, že právě on věrně a pravdivě zobrazuje danou realitu, respektive že druhé diskurzy nemají pravdu. Lze tvrdit, že pokud by tato tendence neexistovala, pravděpodobně by neexistovala ani intertextualita a dialogicita – tedy přítomnost jiných hlasů v textu.

Z výše naznačeného vyplývá, že v následujících dvou kapitolách se budeme zabývat obrazy obou diskurzů, přičemž některé z nich se budou překrývat, jiné budou naopak specifické pro daný diskurz. Jednotlivé obrazy budou přitom založeny jak na dominantnostní či potlačenosti jednotlivých témat, tak výskytu hodnotových předpokladů, explicitních hodnocení a dalších zde zmíněných jevů.

105 Bystřický, Jiří a kol. *Op. cit.* s. 68.

106 Bystřický, Jiří a kol. *Op. cit.* s. 44.

3. Obraz podle Týdnu (články z let 1994-2001)

Následující výběr článků pochází z časopisu Týden ve sledovaném období (1994-2001). K jeho rozboru používáme Faircloughovu knihu *Analysing Discourse*. Zajímavá je ta skutečnost, že poprvé se jméno Alexandra Lukašenka objevuje až v článku z 22. května 1995 v souvislosti s tématem referenda a parlamentních voleb 1995. Článek z 28. listopadu 1994 se sice Běloruska týká, ale nikoli Alexandra Lukašenka¹⁰⁷.

Jeho nepřítomnost v daném textu by mohla naznačovat, že *pro Týden nebyl v roce 1994 významnou osobou*. To souvisí s chápáním *obrazu normality a abnormality*. Jak uvidíme později, abnormalitu představuje v diskurzu Týdne to, co se odchyluje nějakým způsobem od západních hodnot, politiky apod. Vyjdeme-li z tohoto tvrzení, znamená to, že v roce 1994 *nebyl Lukašenko brán jako nepřítel Západu*. Tedy neexistovala dichotomie: *my dobrý Západ x on zlý Lukašenko*. Z toho vidíme, že se nám diskurz Týdne bude postupem doby proměňovat.

V rámci rozboru Týdne se budeme zabývat těmito obrazy – Lukašenka, Běloruska, referenda 1996 a novelizované Ústavy Běloruské republiky, opozice, Západu, Ruska, rusko-běloruské integrace, Sovětského svazu, let 1991-1994, ekonomiky. Důvod jejich výběru je analogicky stejný i pro diskurz Belarus Tomorrow.

Dané obrazy tvoří základní rám(ec), který Bystřického slovy fixuje prvky vidění Alexandra Lukašenka a jeho politiky. Dochází přitom k opakování témat, hodnotových předpokladů, explicitních hodnocení. Projevuje se přitom typizace – tato témata si lze typicky spojit s obrazem Lukašenkova prvního prezidentského období. Tato typizace se přitom zakládá na dominantnosti těchto témat. Výjimku zde představuje obraz ekonomiky, který se v diskurzu Týdne neprosadil a stal se postupem doby potlačeným tématem. Ale protože je naopak toto téma dominantní pro Lukašenka, je zde přítomno, aby bylo možné srovnávat i tento obraz. Nezahrnujeme do rozboru úplně všechny obrazy (jako například havárie v Černobyli), ale dané obrazy lze považovat za natolik reprezentativní a typické pro oba diskurzy, že na jejich základě lze věrohodně analyzovat celkový obraz Lukašenkovy vlády dané doby.

3. 1. Rozbor jednotlivých obrazů

V následujících podkapitolách se zaměříme na analýzu jednotlivých obrazů. Některé z nich se k sobě neoddělitelně váží, přičemž mohou odkazovat na některé jiné obrazy, respektive předpoklady.

107 *Týden*, 28. listopadu 1994, s. 40. Zde lze k Bělorusku vztáhnout tyto dvě věty: „*V Turínu se rozhodlo, že zatím jedenáctičlennou SEI rozšíří Albánie. Po ní mají následovat Ukrajina a Bělorusko.*“ SEI je zkratka Středoevropské iniciativy – pozn. autora.

Některé výše naznačené obrazy jsou rozpracovány ve více podkapitolách. Totéž analogicky platí při rozboru diskurzu Belarus Tomorrow.

3. 1. 1. Konflikt identit – běloruské x ruské + sovětské

Jedním z nejdůležitějších témat diskurzu Týdne je *obraz Alexandra Lukašenka*. Měli bychom spíše mluvit o obrazech, protože k osobě běloruského prezidenta se pojí řada předpokladů. Přitom si později ukážeme, že *obraz Běloruska* je v některých pasážích neoddelitelný od charakteristik jeho nejvyššího představitele.

Lze si povšimnout, že je vyjádřena *nekompatibilita běloruské identity s ruskou a sovětskou*. Jinak řečeno: objevuje se tvrzení, že běloruskou identitu (zde pojímanou především v symbolické a jazykové rovině) ohrožuje jak ruská identita (přesněji rusifikace), tak sovětská (přesněji resovětizace). Tento vztah diference pravděpodobně vyplývá z dichotomie *malý* (běloruský národ) versus *velcí* (Rusko, Sovětský svaz). Ve výsledku lze tvrdit, že běloruský jazyk ani samostatnost nejsou brány jako samozřejmosti, jejichž pokračování je zajištěno.

S tím se pojí *obraz živořící běloruštiny*, který je dokládán i jazykovou neznalostí prezidenta Lukašenka. Následující citace v sobě implicitně obsahuje dva další obrazy: *rusifikovaného Běloruska* a *rusifikovaného Lukašenka*. Všimněme si, že Lukašenko je *pasivně rusifikován*.

„Není tajemstvím, že "mateřština" Bělorusů (tvoří 80 procent obyvatel země) se dnes udržuje jen v zapadlých vískách a v některých redakcích a že ani sám běloruský prezident Alexandr Lukašenko si s tímto jazykem příliš "nerozumí".“¹⁰⁸

Následující citace je disonantní v porovnání s předchozí. Lukašenko zde nevystupuje jako pasivní společenský aktér, ale naopak jako *aktivní*. Není již rusifikovaným, ale stává se *rusifikujícím*, tedy tím, kdo sám rusifikaci provádí. Ta je potom v textu explicitně ztotožněna s likvidací běloruské národní identity. Zároveň lze tvrdit, že dochází k vytvoření protikladu, kdy na jedné straně stojí běloruská národní identita, kterou systematicky ohrožují dva jevy: rusifikace spojená s *resovětizací* (ta zde nemá podobu jazykovou, ale státně-symbolickou). Lukašenko představuje *návrat k Rusku a Sovětskému svazu*. Přičemž oba jevy splývají v jeden celek. Rusko je v podstatě zobrazeno jako Sovětský svaz.

„Zacházení s jazykem je symptomem tiché, ale systematické likvidace běloruské národní identity. Lukašenko zakázal červenobílý běloruský prapor zdobený křížem svatého Jiří a obnovil vlajku z doby běloruské existence jako svazové republiky Sovětského svazu. Naprostá většina funkcionářů

108 Týden, 22. května 1995, s. 34.

jeho prezidentské administrativy jsou Rusové. Ministr obrany je Rus. Jeho čtyři náměstci – sami Rusové.¹⁰⁹

Podobný obraz se objevuje i v následující citaci, až na jeden významový rozpor. Na jedné straně se tvrdí, že Bělorusko o svou samostatnost již přišlo, na straně druhé je předpokládáno, že ji do budoucna ztratí: „*Všelidové hlasování – které nešlo označit za svobodné – se stalo tečkou za samostatností Běloruska. "Bylo to hlasování o sebeurčení naruby," prohlásil tehdy jeden západní diplomat působící v Minsku. Státním jazykem se znovu stala ruština a vlajka a státní znak se vrátily k symbolice bývalé Běloruské sovětské socialistické republiky. Se "souhlasem lidu" se poté mohl Lukašenko vrhnout na další úkol – likvidaci běloruské samostatnosti vytvořením soustátí s Ruskem.*¹¹⁰

Naopak v článku Petry Procházkové a Jaromíra Štětiny protikladnost identit nenacházíme. Lukašenko je zde zobrazen jako ten, kdo aktivně používá v politice běloruskou identitu (zde mentalita). Rusifikaci ani resovětitaci nelze této větě připsat: „*Obyvatelé provincie svého „batku“, jak prezidentovi důvěrně říkají, milují. Lukašenkovi totiž vyšla sázka na specifickou běloruskou mentalitu.*¹¹¹

Otázka identity se v diskurzu Týdne pojí s legitimitou. V textu Michaela Žantovského je skrze pojem rusifikace zpochybněno označení Lukašenka jako běloruského prezidenta, kdy vzniká jeho obraz jako *neběloruského prezidenta*. Jde o vyjádření vztahu difference: zatímco běloruská identita působí jako legitimizační faktor (jako u Procházkové a Štětiny), naopak spojení ruské a sovětské identity v diskurzu Týdne delegitimizuje Lukašenka a jeho vládu (jako u Žantovského).

3. 1. 2. Neoddělitelnost diktátora od diktatury

To, co charakterizuje vnitropolitické poměry, je obraz Lukašenka jako *diktátora*, který je spojen s předpokladem: *Lukašenko potírá svoje politické odpůrce*. Zároveň je také neoddělitelně navázán na obraz Běloruska jako *diktatury* a *policejního státu*. Ty jsou zároveň považovány za *abnormalitu ze západního pohledu* nebo také něco *zastaralého*.

Důkaz jejich propojení můžeme nalézt například zde: „*Běloruský prezident Alexandr Lukašenko je pěkné kvítko. Od chvíle, co se ujal moci, dělá radost asi jen sobě – a ještě možná stoupencům reintegrace Ruska či Sovětského svazu, chcete-li. V Lukašenkově případě nejde o hru se slovy, protože obnovování svazků s východní metropolí je v jeho případě spjato s politickou kulturou*

109 Týden, 9. května 2000, s. 39.

110 Týden, 29. června 1998, s. 84.

111 Týden, 10. května 1999, s. 71.

*připomínající minulý režim. Má opozice šanci? Nacionalisté musí být na pokraji zoufalství, jejich demonstrace jsou rozháněny, vůdci šikanováni, prezident pozastavil činnost odborů, zbavil se nepohodlných novinářů ve sdělovacích prostředcích, na něž má vláda podstatný vliv. Poslední týden přinesl zprávy, že čelní běloruští opozičníci požádali o politický azyl ve Spojených státech. Lze tlaku režimu, jako je Lukašenkův, čelit?*¹¹²

Zde můžeme zaznamenat především implicitní obraz Běloruska jako diktatury a policejního státu. To se opírá o následující charakteristiky:

Za příznak nedemokratických politických poměrů je považováno: rozhánění demonstrací, perzekuce politiků a jejich nucený exil, omezování činnosti odborů, cenzura. Předpokladem je, že běloruské politické poměry jsou odchylkou od západního modelu demokracie, který je pokládán za univerzálně platný. V tomto textu je Bělorusko explicitně zobrazeno jako *minulý režim*, který zastupuje slovo diktatura. Lze si všimnout, že pro obraz diktatury je charakteristické označení *Lukašenkův režim*. Lukašenko je klasifikován jako *pěkné kvítko* a zobrazen jako *obnovitel minulého režimu*. Obnovení nedemokratických poměrů je explicitně spojeno s integrací s Ruskem. Zároveň dochází v označení *minulý režim* k přenášení českých, respektive československých reálií let 1948-1989. Lukašenkova vláda je připodobněna k vládě československých komunistů, čili je zobrazena jako *nadvláda* – tedy vztahem diference *utlačovatelů a utlačovaných*.

Obraz nadvlády je ztotožněn s obrazem policejního státu. Ten je explicitně charakterizován skrze *brutalitu a fyzické násilí*, jehož *oběti* se stávají *odpůrci režimu*: „*Vojáci se soustředili hlavně na mladé, které sráželi k zemi, surově bili a kopali a rozháněli je do okolních ulic. Během chvilky byl celý pochod prakticky rozehán.*“¹¹³

Obraz Lukašenka jako diktátora a Běloruska jako diktatury je explicitně spojen s tématem porušování ústavy a lidských práv: „*Nyní se k prezidentovým diktátorským manýrám, porušování ústavy a lidských práv přidala i jeho malá ochota hledat kompromis v otevřené konfrontaci s parlamentem.*“¹¹⁴

Lukašenko je explicitně označen za diktátora například zde: „*Po pádu autoritativního Slobodana Miloševiče v Jugoslávii zůstává běloruský prezident Alexandr Lukašenko posledním diktátorem na starém kontinentu. Nikdo nečekal, že by po nedělních parlamentních volbách tato poslední kostka domina padla.*“¹¹⁵

112 *Týden*, 5. srpna 1996, s. 15.

113 *Týden*, 25. října 1999, s. 67.

114 *Týden*, 25. listopadu 1996, s. 25.

115 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

Lukašenkův obraz diktátora se projevuje v jeho přirovnávání k některým jiným politikům. Zde je konkrétně dán do vztahu ekvivalence se Slobodanem Miloševićem. Oba dva jsou zobrazeni jako *evropská abnormalita* – jako představitelé *zastaralého politického systému*. Označení *poslední diktátor na starém kontinentu* je explicitně připsáno Lukašenkovi, který se tak stává *poslední evropskou abnormalitou*, Milošević pak *předposlední*. Za *evropskou normalitu* je implicitně prohlášena demokracie, která je dána do vztahu difference s diktaturou (abnormalita). V daném textu vidíme, že obraz diktátora je neoddělitelný od diktatury.

Luboš Palata pak zobrazil Lukašenka jako *Hitlera* na základě jeho rozhovoru pro časopis *Handelsblatt* z roku 1995: „*Lukašenko, kterého jeho oponenti přirovnávají k Adolfu Hitlerovi, se svým obdivem k vůdci Třetí říše nijak netajil, kdy už v roce 1995 v rozhovoru pro německý Handelsblatt ocenil úlohu Adolfa Hitlera při budování silného Německa a přirovnal svoji nynější úlohu k bývalému nacistickému vůdci.*“¹¹⁶

V textu Michaela Žantovského je přirovnán k více politikům najednou: „*Hezký muž s knírkem (Stalin, Hitler, Husajn, Lukašenko a další – je všechno jenom náhoda?) ...*“¹¹⁷ Lukašenko je zobrazen jako *hezký muž s knírkem*, který je na základě fyzického vzhledu přirovnán ke Stalinovi, Hitlerovi, Husajnovi.

Lze říci, že Lukašenkovo první prezidentské období je zobrazeno skrze připodobnění k některým minulým diktaturám a diktátorům. To je přitom navázáno na dichotomii *my a oni*, kde *my* představuje západní demokracii a *oni* diktátory. Připodobňování Lukašenkovy vlády k minulým naznačuje, že se jedná o *relikt minulosti – archaismus*. V tom je shledávána abnormalita – že v Bělorusku minulost (tedy *něco vývojově překonaného*) neskončila, ale pokračuje.

3. 1. 3. Důraz na falšování voleb; referendum 1996 a rozpuštění NS

V diskurzu Týdne se objevuje též tematika falšování voleb, referenda 1996 a rozpuštění parlamentu. Ty jsou také prohlášeny za charakteristický rys Lukašenkovy vlády. Například v tomto textu se píše: „*V postsovětském Bělorusku je pravidlem, že všechny volební loutkohry pevně režíruje jediný muž – prezident Alexandr Lukašenko. Je tomu tak vlastně už od léta 1994, kdy se stal prezidentem a neomezeným pánem desetimilionové země.*“¹¹⁸ Lukašenko získává obraz *falzifikátora*.

Některé články nepředpokládají, že by volby neprobíhaly regulérně. Důkazem může být ten z 22. května 1995¹¹⁹. Ale většina článků falšování voleb a referend předpokládá. To se projevuje i v

116 *Týden*, 29. června 1998, s. 86.

117 *Týden*, 9. května 2000, s. 38.

118 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

119 *Týden*, 22. května 1995, s. 34.

případě referenda 1996.

Například zde se píše: „*Výsledky referenda zpochybnili i mezinárodní pozorovatelé, kteří dohlíželi na korektnost hlasování. Elisabeth Schrödterová, poslankyně Evropského parlamentu za německé Zelené, TÝDNU řekla: "Až příliš často se porušoval zákon. Uvedu jeden příklad za všechny. Ústřední volební komise musí mít minimálně třináct členů, aby naplnila literu zákona. Členů bylo dvanáct a neměli ani elementární znalosti o práci s dokumenty. Prezident Lukašenko však všechny naše připomínky hystericky odmítl.*"¹²⁰

Nespolupráce prezidenta Lukašenka s mezinárodními pozorovateli je považována za abnormalitu. Je přejet hlas europoslankyně, která naznačuje, že prezident je *hysterik*, který neumí s druhými diskutovat. Základ obrazu *abnormálního chování Lukašenka* vyplývá z předpokladu, že připomínky pozorovatelů jsou *oprávněné*.

Význam referenda 1996 je hodnocen tímto způsobem: „*Sedmého listopadu 1996 uskutečnil nové referendum. Jím schválená nová ústava byla také počátkem nadále již neomezené Lukašenkovy osobní diktatury. Dala mu totiž možnost rozpouštět parlament, jmenovat vládu i polovinu Ústavního soudu a vydávat prezidentské dekrety, které mají sílu zákona. Prezident dokonce schvaluje i mandáty poslanců v parlamentu. Krátce po všelidovém hlasování rozehnal Lukašenko vzpouzející se parlament, najmenoval nový, poslušný a cesta k diktatuře byla volná.*"¹²¹

Referendum 1996 je zobrazeno jako *počátek Lukašenkovy osobní diktatury*. Za hlavní témata ve změně Ústavy jsou považovány změny postavení výkonné, zákonodárné a soudní moci, tedy prezidenta, vlády, parlamentu a Ústavního soudu. Důraz diskurz Týdne klade jednoznačně na politickou, respektive ústavně-právní rovinu. V té souvislosti je význam referenda interpretován tak, že Lukašenko porazil ostatní politické instituce a podřídil si je pod svou kontrolu. Stejné hodnocení zaznívá i v případě rozpuštění dosavadního parlamentu a jeho nahrazení novým. Tématu rozpuštění Nejvyššího soudu se Týden dlouhodobě věnoval. Přitom se mezi autory objevil odlišný pohled na legitimitu parlamentů. V tom se například neshodl Lubomír Gombos s Petrou Procházkovou.

Petra Procházková společně s Jaromírem Štětinou napsala mimo jiné: „*Nynější prezidentské volby vypsal s odvoláním na ústavu z roku 1994 (která mimochodem platí i pro Lukašenka, neboť v roce 1996 byla jen doplněna a pozměněna) právě ta část Nejvyššího soudu, která se nedala rozehnat. Technickou přípravou voleb pověřil parlament Ústřední volební komisi vedenou Viktorom Gončarem.*" (...) „*Lukašenko a jeho paralelní Ústřední volební komise trvá na tom, že prezident se*

120 *Týden*, 2. prosince 1996, s. 42.

121 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

*má volit až v roce 2001.*¹²²

Z textu vyplývá obraz opozičních orgánů jako *legálních* (tedy parlamentu a volební komise), kdežto Lukašenkových jako *paralelních*.

Obraz toho, které orgány právoplatně zastupují Bělorusko (které parlamenty) otáčí ve prospěch Lukašenkova parlamentu Lubomír Gombos. Přitom je třeba zdůraznit, že pro něj již není rozpuštění Nejvyššího sovětu dominantním tématem, objevuje se spíše jako poznámka uprostřed textu:

*„Na zasedání dnes již ilegálního Nejvyššího sovětu (Bělorusko má od listopadu 1996 nový dvoukomorový parlament – Národní shromáždění) se Gončar chystal vystoupit se zprávou o politické situaci v zemi.*¹²³

Nejvyšší sovět je označen za *již ilegální* a o existenci dvoukomorového Národního shromáždění jako právoplatného není pochybováno.

Důvod, proč je přikládán takový význam průběhu voleb, referend a činnosti parlamentu spočívá v důrazu na *demokratickou legitimitu vlád*, která je chápána jako univerzální legitimizace. S tím souvisí předpoklad, že *diktatury jsou nelegitimní, protože jsou nedemokratické*. Autoři v Týdnu (kromě Gombosa) se zdráhají uznat nový parlament, protože jeho vznik spojují s obrazem *nedemokratického referenda*. Referendum 1996 a rozpuštění Nejvyššího sovětu je chápáno jako *akt delegitimizace Lukašenkovy vlády* – definitivně zanikla demokracie a byla nastolena Lukašenkova osobní diktatura. V tom smyslu jsou události listopadu 1996 považovány za významné, byť s časem se prosadilo tvrzení, že *Lukašenkova vláda je nedemokratická od počátku* – jak ukazuje odkaz 118.

3. 1. 4. Bělorusko jako SSSR, ČSSR, KLDLDR – skanzen a izolace

Zobrazování Lukašenkovy vlády jako stalinistické a komunistické vede k těmto jevům. Jednak umožňuje připodobnění k Sovětskému svazu (zvláště 30. léta), Československu (zvláště normalizaci), Severní Koreji (po 1945), Kubě (po 1959), a stalinistické Albánii (což je zřejmě odkaz na vládu Envera Hodži). Lukašenkova vláda je zpodobněna jako *návrat v čase*. Ten je explicitně zastupován slovem *stalinistický skanzen*. Skanzen je přitom neoddělitelně spojen s mezinárodní izolací Běloruska, respektive Alexandra Lukašenka jako jednotlivce. To také slouží jako vyjádření abnormality, která prostupuje diskurzem Týdne. Jak si ukážeme níže, jsou stalinismus a komunismus *brány automaticky* jako něco, co přivádí státy do izolace. Toto vidění je založeno na

122 *Týden*, 10. května 1999, s. 70.

123 *Týden*, 11. října 1999, s. 70-71.

předpokladu, že *stalinismus a komunismus jsou nekompatibilní se světem Západu*. Což je spojeno s jiným předpokladem: *Stalinismus a komunismus jsou spojeny neoddělitelně s diktátory a diktaturami*.

V této citaci dokončíme jeden z textů Adama Černého, který jsme již výše zmiňovali: „*Lze tlaku režimu, jako je Lukašenkův, čelit? Stěží, vždyť i dva ministři odpovědní za hospodářství, kteří se vzdali svých funkcí, se od opozice raději distancovali. Ti, kteří nemají paměť kratší sedmi let, vzpomenu, jak je v těchto situacích důležitá podpora ze zahraničí. I kamenné tváře byly dotčeny, když na ně vytrvale naléhal hlas zastávající se opozice.*“¹²⁴

Nejprve je Lukašenkův režim zobrazen jako *jednolitý kolos* (lze to nazvat obrazem *tíhy padající z nebe*, respektive *pádu těžkých varhan?*), který vytváří na jedince *neuvěřitelně drtivý tlak* (obraz *přimáčknutí k zemi?*), kterému se *prakticky nejde vyhnout bez pomoci vnější síly* (což v textu vyjadřuje *podpora ze zahraničí*, tedy Západu). Tato vlastnost je prohlášena za společnou československému normalizačnímu režimu a s ohledem na to jsou běloruské poměry v tomto textu vráceny před rok 1989 (z pohledu roku 1996). Opět tedy dochází k projekci československých poměrů do běloruských, kdy je Lukašenkova vláda ztotožněna s normalizací.

To lze zaznamenat i v článku Michaela Žantovského: „*A tak se po dvanácti hodinách jízdy mikrobusem vracíme s Honzou Rumlem o dvanáct let zpátky.*“¹²⁵ Bělorusko roku 2000 je zobrazeno jako Československo roku 1988. Cesta prostorem je ztotožněna s *cestou proti proudu času*. Čímž je také implicitně sděleno, že se *v Bělorusku zastavil čas*. Přestože se zde slovo skanzen neobjevuje, je zde jeho význam přítomen: skanzen představuje *zastavený čas*, respektive v politickém vyznění *zastavený společenský vývoj*. Lukašenkova vláda je zobrazena jako *dějinná regrese*.

Jak bylo výše naznačeno, není připodobnění k ČSSR tím jediným, které se v diskuzi Týdne objevuje. Luboš Palata zobrazuje ve svém článku Bělorusko současně jako *Sovětský svaz, Severní Koreu a Kubu*:

„*Bělorusko se v mnohém podobá Severní Koreji a Kubě,*“ neváhal prohlásit reformní místopředseda ruské vlády Boris Němcov.“ (...) „*Bělorusko se děsivě stále více podobá sovětské společnosti[,] občanská společnost tu byla zlikvidována,*“ konstatovala mezinárodní organizace na ochranu lidských práv Human Rights Watch.“¹²⁶

Na Sovětském svazu je shledána *děsivým neexistence občanské společnosti*, což odkazuje opět k *západní normalitě*, která je zde založena na předpokladu existence občanské společnosti. Převzetí

124 Týden, 5. srpna 1996, s. 15.

125 Týden, 9. května 2000, s. 38.

126 Týden, 29. června 1998, s. 84.

hlasu Borise Němcova o podobnosti Běloruska se Severní Koreou a Kubou zřejmě odkazuje k obrazu *izolovaného ostrova*, který nemusí být izolován pouze geograficky, ale též politicky. *Důvodem politické izolace* zde má být *společný komunistický, respektive stalinistický politický systém*.

Michael Žantovský se zase soustřeďuje na připodobnění Lukašenkova Běloruska k Sovětskému svazu. Ten je zobrazen jako *relikt minulosti, archaismus*, a to i se svými rituály: *„Potom se z roviny zvedne nedozírná hradba paneláků a udeří do očí plnou vahou reálného socialismu a vším půvabem socialistického realismu. Minsk, sídliště pro půldruhého milionu. Reliéfní plastiky, pomníky revolucionářům, billboardy s hesly a transparenty se závazky, Leninský prospekt, ulice komunistů, Dzeržinského klub. Hlavní událostí týdne je slavnostní defilé rudé vlajky vztyčené před 55 lety nad Reichstagem. Obřadu předsedá – kdo jiný než Alexander Grigorjevič, baťuška všech Bělorusů, hlava moudrá, čelo vysoké, otec přísný, ale laskavý.“*¹²⁷ Obraz Sovětského svazu je zde ztotožněn s obrazem Lukašenka jako jeho *vedoucího představitele*.

Ztotožnění Lukašenkovy vlády se sovětskou se pojí s dalšími připodobněními – ke stalinismu, 30. létům, atmosféře strachu (z fyzické likvidace), které nabízí Lubomír Gombos v této pasáži: *„Na začátku září došlo k incidentu v redakci týdeníku Pagonja vycházejícím v Grodně. Redakci, jež za elektrinu dlužila pouhých 36 USD, přišel za asistence milice (místní policie) vypnout přívod hlavní techniky městské elektrorozvodny. Přitom se na šéfredaktora týdeníku obořil: „Chápu, že bojujete za demokracii, ale v 37. roce za Stalina by vás za rozkrádání socialistického majetku prostě postříleli.“*¹²⁸

Je zde znát obraz Lukašenkova režimu jako *cynického*, kterému nezáleží na lidském životě. V tom je podstata přirovnání ke stalinismu jako systému, který ohrožoval lidi přímo na životě. Tento *cynismus* (respektive *lhostejnost*) je přítomen ve zvýrazněném hlasu hlavního technika grodenské elektrorozvodny.

Ve stejném článku se pak objeví ještě přímé ztotožnění se stalinismem, a to kvůli mizení Lukašenkových odpůrců: *„Události posledních měsíců připomínají atmosféru 30. let: 16. září záhadně zmizel Viktor Gončar, první náměstek předsedy Nejvyššího sovětu, Lukašenkem rozehnaného v roce 1996.“*¹²⁹ Těmito přirovnáními je posilován obraz Běloruska jako diktatury.

V článku Lubomíra Gombosa se také explicitně tvrdí, že Bělorusku vládnou komunisté: *„Komunistická státní moc se snaží zastrašit nezávislý tisk, jenž denně informuje o chystaném pochodu.“*¹³⁰

127 *Týden*, 9. května 2000, s. 38.

128 *Týden*, 11. října 1999, s. 70.

129 Tamtéž

130 Tamtéž

Lukašenkova vláda není označena explicitně pouze jako komunistická, ale také jako *stalinistický skanzen*, což je spojeno s obrazem *mezinárodní izolace Běloruska a Lukašenka*:

„*Bělorusko, proměněné Lukašenkem ve stalinistický skanzen, se těší mizerné mezinárodní prestiži. Mezinárodní společenství označilo volby už předem za nedemokratické a nehodlalo na ně ani plýtvat pozorovateli. Posledním osamělým úspěchem sebestředného prezidenta zůstává podpis „smlouvy o přátelství a spolupráci“ s Castrovou Kubou z 5. září. Dva samovládci si padli do náručí na planetárním summitu v New Yorku. Alexandr Lukašenko tam mnoho spřízněných duší nenašel a předčasně odjel, nicméně mohl alespoň prohlásit, že nastal čas „radikální intenzifikace vztahů s Kubou“.*“¹³¹

Lukašenko je zobrazen jako *naprosto izolovaný* na Valném shromáždění OSN, jehož názory zajímají pouze Fidela Castra. Oba dva jsou označeni za *samovládce*. Lukašenko a Castro jsou zobrazeni jako *nejbližší přátelé*.

Všimněme si onoho propojení obrazů Lukašenka a Běloruska, kde i ve způsobu připodobnění dochází k jevu, na který upozorňuje Lord – personifikaci (obrazu) politiky. Názorný příklad představuje označení *Castrova Kuba*. V diskurzu Týdne se klade důraz na to, že Lukašenko aktivně vytváří diktaturu. Personifikace politiky se zde projevuje v tom, že obraz izolovaného diktátora dominuje nad obrazem izolované diktatury. Shora zmíněná citace to dokazuje, když se zaměřuje na to, *co dělá Lukašenko* – s kým jedná, respektive nejedná. Není tomu tak všude, ale velmi často se ve článcích Týdne stává, že *obraz Běloruska vychází z obrazu Lukašenka*. Tuto souslednost postihuje podrobně následující podkapitola, kde vzniká předpoklad: *Je-li abnormální Lukašenkovo chování, pak je abnormální celý režim*. Níže uvidíme rozpracování této kauzality: *kdy dochází ke ztotožnění osoby s celým systémem*. Diskurz Týdne prosazuje tvrzení, že společenské události jsou determinovány jednáním společenských aktérů – tedy *osoba nastavuje systém*, ne opačně.

3. 1. 5. Podivín, buran, paranoik: Lukašenkova abnormalita

Luboš Palata ve svém textu spojuje připodobnění Běloruska k jinému státu s *Lukašenkovým abnormálním chováním*: „*Bělorusko, zadumaná země lesů, močálů a bažin, se mění v černou díru Evropy. Podivínský Alexander Lukašenko dostává zemi do stále hlubší izolace, která hrozí přerůst v období postavení stalinistické Albánie.*“¹³²

Za hlavního viníka postupující izolace je označen Lukašenko, který je zobrazen jako *podivín*. Důvody uvádí Palata níže.

131 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

132 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

„Nyní se Lukašenko po vůdcích opozice rozhodl vypudit ze země i západní diplomaty. A to tak, že si rozšířil své prezidentské sídlo v Drozdach u Minska i o okolní rezidence velvyslanectví. S nikým nevyjednával, diplomatům prostě odpojil elektrinu a u vjezdů vykopal příkopy – a ti se do svých domů, které jsou mezinárodními konvencemi uznávány za nedotknutelná území, prostě nedostali. Po tak flagrantním porušení diplomatických práv sbalila většina ambasadorů zavazadla a Bělorusko opustila. Lukašenko dosáhl svého, a jak doložily televizní záběry, může se nyní nerušeně prohánět po celém areálu na svých oblíbených kolečkových bruslích.“¹³³

Jeho podivinství je ztotožněno s nepřátelstvím vůči Západu. To je vnímáno jako *bezcharakterní*. Lukašenko je zobrazen jako *narcis* a *sobec*, který kvůli své oblíbené jízdě na kolečkových bruslích *flagrantně porušuje diplomatická práva* a vyhání cizí diplomaty *buranským způsobem* (kope příkopy atd.). Toto *buranství* je chápáno jako další doklad *abnormality* Lukašenkovy osobnosti.

Obraz Lukašenka jako *burana* (=předpoklad: *Neumí se chovat*) je více rozveden zde: „Svoji prostořekostí, která často budí pobavený úsměv, si však nadělal i mnoho starostí. Když při loňské „novinářské krizi“ nazval nemocí oslabeného Borise Jelcina „osmdesátníkem“, vyvolalo to krizi ve vztazích mezi Minskem a Moskvou, jejíž dozvuky jsou cítit doposud. „Je to nevzdělaný buran, který má jen mizivou představu o tom, jak řídit stát,“ říká první hlava Běloruska Stanislav Šuškevič, kterého Lukašenko pomáhal před pěti lety odstavit.“¹³⁴

Obraz *nevzdělaného burana* přejímá diskurz Týdne od hlasu Stanislava Šuškeviče, Lukašenkova politického protivníka. S Lukašenkovým buranstvím jsou spojeny předpoklady: *Nemá úctu ke stáří. Všichni se mu smějí. Neumí řídit stát. Vyvolává diplomatické skandály.* Vzniká tak obraz prezidenta, který *není zralý na svůj úřad.*

Za abnormální je prohlášeno *chování celého mocenského systému*, což lze najít v článku Petra Nového o „špionomanii“: „Souvislost mezi honem za špiony a prezidentskými volbami, na které Bělorusové čekají už třetí rok, je zřejmá. Stačí už slova šéfa tajné policie KGB Leonida Jeryna, že bude „verbování běloruských občanů tajnými službami“. Tak říká zahraničním pozorovatelům včetně těch, které vyslala OBSE. Jejich činnost je podle něj „nezvanou intervencí a podrýváním státního zřízení“. Podle slov samotného Lukašenka je „v desetimilionovém Bělorusku vytvářena rezidentura, která vede 14 tisíc agentů-teroristů“. „Všechny nebudeme chytat, ale organizátory samozřejmě známe a chystáme se na ně,“ řekl k tomu Jeryn.“¹³⁵

Lukašenko je zobrazen jako *paranoik*, který se chorobně bojí ztráty vlastní moci, a proto své

133 Tamtéž

134 Týden, 29. června 1998, s. 86.

135 Týden, 18. června 2001, s. 54.

protivníky diskredituje a označuje za špiony. Jako paranoický je zobrazen celý režim, zvláště pak KGB, která podle tohoto diskurzu v Bělorusku vládne spolu s Lukašenkem. Důsledkem metod policejního státu pak je považování zahraničních volebních pozorovatelů za špiony. Obraz v tomto textu je založen na ironizaci a zvýraznění hlasu prezidenta a šéfa tajné policie. Všimněme si toho, že jak Lukašenko, tak systém je označen za *duševně nemocný*. Což odkazuje na obecný vztah difference: normalita- zdraví, abnormalita – nemoc.

3. 1. 6. Opozice jako oběť štvance

Důležitou roli v rámci diskurzu Týdne hraje *obraz opozice*, respektive Lukašenkových odpůrců (politiků, novinářů). Téma vztahu Lukašenka k opozici je zobrazeno jako definiční kritérium Lukašenkovy diktatury, to znamená, že obraz diktatury je do značné míry postaven na pronásledování Lukašenkových odpůrců. Vzniká obraz *organizované štvance shora*, která dopadá na někoho, *kdo se nemůže účinně bránit*. Opozice je v zásadě zobrazena jako *oběť Lukašenkova režimu*, která navíc čelí mediální skandalizaci, která má vytvářet *falešný obraz opozice jako nepřítele běloruského lidu a zaprodance Západu*. Toto použití intertextuality má dokazovat charakter diktatury, který se opírá o *existenci Lukašenkovy propagandy*, respektive *brainwashingu*.

Podíváme se na obraz *obětí Lukašenkova režimu* v pořadí: novináři, politici, respektive aktivisté. Poznamenejme, že obraz *zmlácených demonstrantů* byl rozebírán v souvislosti s charakterem Běloruska jako policejního státu.

Obraz postavení novinářů lze dobře ukázat na citacích z jednoho článku Lubomíra Gombose. Na úplném začátku textu se praví: „Řadu let dochází v Lukašenkově Bělorusku k zastrašování žurnalistů, obstrukcím při jejich práci, záhadným poruchám při výrobě novin, častým finančním kontrolám a soudním procesům s vydavateli.“¹³⁶

V diskurzu Týdne lze tedy objevit předpoklad: *Lukašenkovo Bělorusko není normální země, protože nenechává novináře v klidu pracovat*. Dochází k univerzalizaci západního pohledu na svobodu tisku. Toto kritérium je vztahováno na Bělorusko a vyžaduje se po něm, aby svobodě tisku nekladlo překážky. Západní pohled na svobodu tisku spočívá v předpokladu: *Novináře nelze stíhat za kritiku vlastní vlády*. Diskurz Týdne tedy nevidí jediný důvod, proč by nemohl být kritizován Lukašenko. Na základě toho je *zastrašování žurnalistů* hodnoceno jako *abnormální*, přičemž daná pasáž ukazuje běloruské novináře jako *oběť systematického pronásledování*, tedy *štvance*. Za její cíl je implicitně prohlášena *likvidace nezávislého tisku*.

136 Týden, 11. října 1999, s. 70.

To je explicitně dokazováno skrze Lukašenkův hlas: „*V polovině září zaútočil na nezávislý tisk sám Lukašenko, když na zasedání vlády prohlásil: „Tomu všemu je třeba udělat jednou provždy konec! Takovou demokracii nepotřebujeme, potřebujeme pořádek. Já vám garantuji, že v Bělorusku nezůstanou ani jedny opoziční noviny. To není represe, to je ustavení pořádku.*““¹³⁷

Hlas běloruského prezidenta je akcentován, aby dokázal diktátorské poměry v Bělorusku. Za jeden z jejich základních znaků je považována cenzura, respektive potlačování svobody tisku.

Obraz pronásledování Lukašenkových odpůrců může mít řadu rovin, jak dokazuje článek Michaela Žantovského. První téma může představovat postih demonstrantů: „*Ke stovkám zmlácených demonstrantů a více než stovce zatčených během Pochodu svobody 17. října loňského roku obrátil baťuška podmračený zrak. Výsledkem bylo více než 60 peněžitých trestů a krátkodobých trestů odnětí svobody vynesných během příštích tří dnů.*“¹³⁸ Ten je charakterizován fyzickým násilím, pokutováním, vězněním, souzením.

Stejným způsobem je líčen postih politiků, zde označených jako disidenti: „*Naprostým rekordmanem v počtu zatčení mezi běloruskými disidenty je Valerij Ščukin, poslanec 13. sovětu, dobromyslný vousáč připomínající zesnulého Láďu Lise.*“¹³⁹

Zde se opět objevuje onen časový vztah. Valerij Ščukin je zobrazen jako *dobromyslný vousáč Láďa Lis*. Tím je tvrzeno, že v Bělorusku bojuje dobro (opozice) se zlem (Lukašenko) a zároveň jsou opět tamější poměry přirovnány k těm normalizačním v Československu kvůli existenci *disidentů*, které pronásleduje státní moc.

Dále je podrobně rozebíráno mizení některých běloruských politiků: „*V květnu zmizel bývalý běloruský ministr vnitra Juri Zacharenko na cestě od zaparkovaného vozu ke dveřím svého domu. V září zmizel na cestě domů z lázně další místopředseda 13. sovětu a předseda ústřední volební komise Viktor Gančar. Zmizeli i další. O jejich osudu není nic známo, ale mnozí jejich přátelé se domnívají, že již nejsou mezi živými.*“¹⁴⁰

Zmizelí jsou prohlášeni za *oběti Lukašenkova režimu*. Lukašenko je zobrazen jako *vrah*. Režim se stává *krvavým*. Bělorusko je implicitně označeno za zemi, kde *probíhají politické vraždy*.

V některých článcích Týdne z let 2000 a 2001 je popisován *těžký život opozice*, která se nemůže *důstojně* připravit na parlamentní či prezidentské volby, protože jsou proti ní prováděny *razie*. To lze ukázat na těchto citacích:

137 Tamtéž

138 *Týden*, 9. května 2000, s. 38.

139 Tamtéž

140 Tamtéž

„Několik opozičních sociálnědemokratických aktivistů skončilo pod zámkem v koupelně, odkud bezmocně naslouchali, jak nájezdníci postupně demolují jejich kancelář a odnášejí vybavení a dokumenty. O něco později stejně bezmocně sledovali postup policie, předstírající, že má zájem incident vyšetřit.“¹⁴¹ a zde: „Frontální útok na opozici těsně před volbami čekal málokdo, přesto přišel. Zapečetěna byla tiskárna Magic, která jako jediná tiskne opoziční publikace. Prakticky týden nevycházela většina opozičních novin. K tomu se přidala konfiskace vybavení několika redakcí.“¹⁴²

Těmito dvěma citacím je společně zobrazení razie proti opozici, která je zde chápána jako *vniknutí do kanceláří opozice a odnesení si jejich vybavení*, respektive jejich *demolice*. Oba obrazy se poněkud liší: ten z roku 2001 situaci líčí jako *frontální útok na opozici* a je pojat *vážně*. Naopak první je obraz *tragikomické frašky*, respektive *absurdity*: sociálnědemokratičtí aktivisté se zamkli v koupelně a policie se spojila s *nájezdníky*. Aktivisté se stávají *pasivními diváky* (filmu?).

Hlas běloruského režimu, který zobrazuje opozici a její představitele jako nacistické kolaboranty prostřednictvím státní televize a prorežimních režisérů, je odmítnut v diskurzu Týdne zde:

„Televizní program ve volebním Bělorusku "obohatil" dokument prorežimního režiséra Azaronaka Běloruští fašisté. Nepojednává o kolaborantech za 2. světové války, ale o současné opozici. Azaronakovy dokumenty jsou proslulé svou "seriózností" – v jiném svém díle například obvinil bývalého šéfa Běloruské lidové fronty Pazniaka, že za války donášel německé policii. Přitom se Pazniak narodil až v roce 1944. A z takových "informací" státní televize mají být Bělorusové moudří.“¹⁴³

Lukašenkův obraz opozice je označen za *úplně nesmyslný*. Čili je zde o státní televizi vytvářen obraz, že *provádí brainwashing na běloruské populaci*.

Obraz obrazu opozice se objevuje v souvislosti s parlamentními volbami 2000: „*Ted' zažijete rebelii! hulákali gangsteři v kuklách a mávali pistolemi: „Když tak milujete Ameriku a kokakolu, tak si tam táhněte.*“¹⁴⁴

Na základě intertextuality (tedy hlasu samotného režimu) je vysloven předpoklad/obraz: *Lukašenkův režim je nepřátelsky naladěný vůči Spojeným státům a jejich hodnotám a opozici v tomto smyslu považuje za pátou kolonu*. Povšimněme si jednoho motivu, který se zde implicitně skrývá. Skrze intertextualitu je akcentován hlas Lukašenkova režimu tak, aby ukázal jeho *netolerantnost*. Je

141 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

142 *Týden*, 10. září 2001, s. 44.

143 *Týden*, 23. října 2000, s. 16.

144 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

zde vysloven předpoklad, že Lukašenkův režim *nesnáší své protivníky natolik, že je sám o své vůli vylučuje z národa*. Daná citace v sobě obsahuje obraz *opozice vyobcované (=exkomunikované) z běloruského národa*. Tím je dokazována *neslučitelnost Lukašenkovy vlády a západních hodnot*.

Zároveň je představen obraz opozice, jak jí podle Petry Procházkové a Jaromíra Štětiny chápe většina běloruské společnosti: „*Opozice v očích mnoha těchto lidí symbolizuje především občanskou válku, krvavé střety a planá hesla o svobodě a národním obrození*.“¹⁴⁵ Na rozdíl od předchozích není tento negativní obraz obrazu opozice rozporován.

Podobně jako u obrazu Lukašenka a Běloruska, dochází k připodobňování běloruské opozice k opozici československé za normalizace. Obecně též dochází skrze opozici k *projekci Západu do Běloruska*, jak dosvědčuje následující kapitola. Lze si povšimnout ještě jedné projekce: starších českých dějin do běloruské současnosti. Jak vidíme výše, článek Petry Procházkové a Jaromíra Štětiny explicitně spojuje s běloruskou opozicí termín národní obrození, který je užíván pro dějiny českých zemí 18. a 19. století. Dalo by se tedy tvrdit, že někteří autoři Týdne *zpodobňují běloruské opoziční politiky jako české národní buditele*. To vychází ze dvou předpokladů: *běloruský národ se ještě neemancipoval (na ruském a sovětském) a jeho emancipaci brání Lukašenko*.

3. 1. 7. Opozice jako my (=Západ včetně Česka)

Samotný obraz opozice – tedy toho, co chce, jaká je její koncepce – můžeme nalézt na těchto příkladech. V zásadě je opozice prohlášena za *součást Západu* (=v hodnotovém smyslu). Což lze ukázat již na tomto příkladu: „*V Bělorusku s tím zřejmě nebudou problémy: opozice (která tvrdí, že "ruská okupace" začala hned s Lukašenkovým nástupem do funkce), je slabá*.“¹⁴⁶

Opozice je charakterizována jako kritická k Lukašenkově politice vůči Rusku (tedy i rusko-běloruské unii), kterou podle diskurzu Týdne považuje za *ruskou okupaci*. Vztah k Rusku a vztah demokracie-diktatura je v diskurzu Týdne považován za klíčová témata vnitřní politiky. Obraz opozice jako součásti Západu se zde projevuje konkrétně v tom, že *sdílí stejnou obavu – z rozpínavosti Ruska*.

Podrobněji je obraz opozice charakterizován zde: „*Demokratická opozice, která se snaží hrát i na národní notu, dokáže zorganizovat několikatisícové demonstrace v Minsku, ale tím její vliv končí. Rozkládá ji i nejednotnost a hádky mezi disidentským křídlem Běloruské národní fronty a*

145 *Týden*, 10. května 1999, s. 71.

146 *Týden*, 1. dubna 1996, s. 40.

*bývalými nomenklaturními poslanci, které Lukašenko také odstavil od moci. "Prostí lidé nemají o demokracii zájem," říká trpce Levon Berščevskij, jeden z lídrů minské opozice. "Zajímá je jen, jakou cenu zaplatí za salám. Je zlé, že tato cena zahrnuje i jejich základní práva."*¹⁴⁷

Podle diskurzu Týdne stojí koncepce opozice na dvou pilířích: demokracii a národu (jazyku). Protože je demokracie chápána jako typický prvek Západu – který je sám prohlášen za normalitu – stává se opozice (*izolovaným*) *ostrovem normality v běloruské abnormalitě*. Zároveň ale je zobrazena jako nejednotná: za příčinu je považován spor mezi Běloruskou lidovou frontou (zde *disidentské křídlo*) a komunisty (zde *bývalí nomenklaturní poslanci*). Vliv opozice v běloruské společnosti je charakterizován jako *slabý*. To je přičítáno *jejímu materialismu*, zatímco opozice je zobrazena jako *idealistická*.

Všimněme si také toho, že je existence opozice považována za *samozřejmost*. Shledáváme zde implicitní předpoklad, že se *vedle držitelů moci v každém systému objevují jejich odpůrci*. Opozice v obecném smyslu slova je univerzalizována. Na následujícím příkladu uvidíme, že právě z titulu z této samozřejmosti jsou běloruské opozici *automaticky přiznána politická práva*:

„Opoziční předáci požadovali nezávislost Běloruska, přístup opozice do státní televize a Lukašenkovo odstoupení.“ (...) „Opoziční předák Anatolij Lebed'ko prohlásil: „Nebyl to poslední pochod. Ukázali jsme, že v době totálního strachu můžeme do ulic lidi dostat. Cíl máme jediný: *ustavení zákonnosti a demokracie v Bělorusku.*“¹⁴⁸

Opozice je zobrazena jako ta, která přejímá západní hodnoty demokracie a lidských práv, tudíž je diskurzem Týdne vnímána jako *naděje a budoucnost Běloruska* (důkazem je to, že její hlas je přejímán). Skrze to v podstatě dochází k její legitimizaci – je oprávněna Bělorusku vládnout, protože přirozeně kombinuje národní tradice a západní hodnoty. Opozici je přiznáno *privilegium pozápadnit Bělorusko*. Naopak Lukašenkova vláda vede k *ustrášené běloruské společnosti, ztrátě nezávislosti Běloruska, cenzuře, nezákonnosti a diktatuře*. Nastupuje snaha delegitimizovat Lukašenka – nemá právo vládnout, protože potlačuje oprávněné zájmy národa a státu. Diskurz Týdne opakovaně vnímá opozici a Lukašenka jako naprosté protiklady, které se v podstatě nemohou na ničem shodnout.

*„Bělorusko je však chudou zemědělskou zemí, většina jeho obyvatelstva žije na vesnicích a proevropsky smýšlející obyvatelé velkých měst zůstávají v menšině. Opozici podporují především mladší a vzdělanější lidé, jejichž hlasy proti diktatuře důchodců nestačí.“*¹⁴⁹

147 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

148 *Týden*, 25. října 1999, s. 67.

149 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

Tento protiklad obrazu Lukašenka a jeho režimu na straně jedné a opozice na straně druhé je opakovaně zdůrazněn. Bělorusko je zobrazeno jako *chudá zemědělská země, diktatura duchodců s venkovským obyvatelstvem*. Naopak opozice je vnímána jako reprezentant *proevropsky smýšlejících obyvatel velkých měst a mladších a vzdělanějších lidí*. I v této pasáži je tedy zdůrazněna větší přichylnost opozice k Západu a jeho hodnotám (=tedy příklon k normalitě).

„*Spasitel*

*Právě Hančaryk měl ve volbách sehrát roli „běloruského Koštunici“. Okolo odborového předáka se sjednotily prakticky všechny opoziční síly. A přítomnost bývalých ministrů Lukašenkovy vlády v Hančarykově štábu (bývalý premiér Čyhír, exministři zemědělství a zahraničního obchodu Liavonau a Marynič) vzbuzovala naděje, že běloruská nomenklatura aspoň zčásti přestane podporovat Lukašenka.*¹⁵⁰

Prezidentský kandidát opozice Hančaryk je zde explicitně zobrazen jako *spasitel, běloruský Koštunica* a označen za *odborového předáka*, implicitně pak jako *sjednotitel, naděje pro Bělorusko* (s předpokladem, že porazí Lukašenka) a *naděje pro opozici* (s předpokladem, že ji konečně sjednotí). Již z některých předchozích článků lze vysledovat výskyt předpokladu: *Bělorusko se může stát Jugoslávií, respektive Srbskem* – tedy vzniká obraz *naděje, že běloruský diktátor bude svržen podobně jako ten jugoslávský, respektive srbský, vítězstvím domácí opozice v prezidentských volbách*.

V diskurzu Týdne se často používá analogie, připodobnění – Bělorusko se tak postupně stává SSSR, ČSSR, KLDR, Kubou, Jugoslávií, stalinistickou Albánií, nacistickým Německem (Lukašenko jako Hitler), ale také Ruskem (Lukašenko jako rusifikátor). Většina z nich představuje tvrzení o abnormalitě režimu. Pouze Jugoslávie – přesněji Miloševičovo svržení v roce 2000 – je zobrazena jako *příklad hodný následování*, tedy jako *vzor*.

3. 1. 8. My a oni – Západ a Lukašenko

Obraz Západu se skládá z více hlavních témat: vztahu k opozici, k Lukašenkovi a jeho režimu, vztahu Lukašenka k Západu, postoji Lukašenka k NATO. Mezi jednotlivými tématy existuje do značné míry vzájemná závislost. Nejprve se zaměříme na *podporu Západu běloruské opozici*, do které je zahrnuta i Česká republika. Jak uvidíme na dvou příkladech, *obraz České republiky* vypadá v každém z nich odlišně. V obou však bude přítomna typická charakteristika diskurzu Týdne, která

150 Týden, 10. září 2001, s. 44.

vníá Bělorusko a Západ jako *odlišné světy* (stejně jako opozici a Lukašenka), vytváří mezi nimi *dichotomii*. Platí přitom, že je reprezentován západní pohled na běloruské poměry. Západ představuje my a normalitu, Lukašenko oni a abnormalitu. Je přitom třeba zdůraznit, že podpora Západu běloruské opozici je chápána jako oprávněná či samozřejmá, je odvozena z toho, že vyznává stejné hodnoty jako Západ (demokracie, lidská práva).

„Země se ocitá v silící mezinárodní izolaci. Státy Evropské unie, střední Evropy i Severní Ameriky neuznávají Lukašenkův režim ani jeho loutkový parlament za legitimní a neudrží s ním styky na vysoké úrovni. Pozorovatelská mise OBSE se snaží v Minsku dosáhnout kompromisu mezi prezidentem a opozicí před podzimními parlamentními volbami, které by se v případě platnosti Lukašenkova volebního zákona staly pouhou fraškou. Řada parlamentů porušování lidských práv v Bělorusku odsoudila. Veřejná slyšení zahájil i náš Senát, který se seznámil se stanovisky vlády i opozice a rozhodl se vyslat do Běloruska dvoučlennou misi, aby poznala situaci na vlastní oči.“¹⁵¹

Je zde vytvořen protiklad mezi běloruskou vládou a opozicí. Spor mezi nimi hodlá řešit český Senát, jehož obraz lze interpretovat jako *zprostředkovatele*, který ale není nestranný, protože přistoupil na opoziční obraz situace (porušování lidských práv, volby jako fraška, loutkový parlament a Lukašenkův režim jsou nelegitimní). Je tu možné vidět disonanci, významou nekoherentnost, protože zprostředkovatel je zpravidla chápán jako nestranný. V každém případě je zde Česká republika zobrazena jako *kritik běloruských poměrů*, která jedná ve shodě s ostatními západními státy a organizacemi. Do Západu jsou zde počítány: státy Evropské unie, střední Evropy, Severní Ameriky, OBSE, řada parlamentů. Bělorusko je zde zobrazeno jako *mezinárodně izolovaná země*. Obrazy České republiky, Západu, opozice, Běloruska i Lukašenka jsou zde propojeny.

Odlišný obraz České republiky (tentokrát bez Západu) lze zaznamenat zde: *„Protože se Česká republika svého občana nezastala („Soukromé iniciativy pana Plavce nehodlám komentovat,“ prohlásil Fojtík), řekla vlastně: můžete si deportovat i příště.“¹⁵²*

Česká republika je zde *rozdvojená*: její občan Plavec aktivně podporuje opozici, zatímco postoj úřadů je chápán jako *lhostejnost*. V textu se objevuje *kritický obraz České republiky*, která se nezastává vlastních občanů, a tím nepřímou podporuje Lukašenka. Tato rozdvojenost je vyjádřením dichotomie: *český občan* (zdola) x *české úřady* (shora), přičemž je akceptován hlas zdola a odmítnut hlas shora.

Ze článku Luboše Palaty z 29. června 1998 jsme již výše citovali pasáž, kde Lukašenko vypověděl západní diplomaty a posléze jezdil na kolečkových bruslích. Vztah Běloruska a Západu

151 *Týden*, 9. května 2000, s. 38.

152 *Týden*, 18. června 2001, s. 54.

se v daném diskurzu soustřeďuje na charakteristiku běloruských vnitropolitických poměrů:

*„Bělorusku byl vzhledem k porušování lidských práv zrušen pozorovatelský status v Radě Evropy, Mezinárodní měnový fond varuje před investicemi v zemi a i Evropská unie zastavila zemi veškerou pomoc. Bělorusko na kritiku západu a jeho podporu opozici reagovalo mimo jiné vypovězením dvou amerických diplomatů a zákazem činnosti prodemokratické Sorosovy nadace Open society v zemi.“*¹⁵³

Obraz vzájemných vztahů mezi Lukašenkem a Západem je zde interpretován podle západního vnímání situace, který obsahuje zvláště tyto předpoklady: *Lukašenko je ten, kdo může za napjaté vztahy se Západem. Vztahy se Západem jsou napjaté hlavně proto, že v Bělorusku jsou porušována lidská práva.* Kolem těchto dvou předpokladů pak vzniká celý obraz Západu a jeho vztahu s Běloruskem. Tento obraz výrazně doplňuje třetí předpoklad: *Pomoc opozici znamená pomoc Bělorusku.* Další implicitní předpoklad tvrdí: *Západ usiluje o normální poměry v Bělorusku.*

Obraz Běloruska jako nenormální země z pohledu Západu symbolizuje téma porušování lidských práv. Implicitně je tvrzeno, že Lukašenko reaguje na kritiku Západu *neadekvátně*. V daném textu je konkrétně činnost Sorosovy nadace vnímána jako oprávněná právě proto, že je zpodobněna jako prodemokratická. To odkazuje na předpoklad, že *šíření západní demokracie do nedemocracií je naprosto legitimní*. To je odvozeno z univerzalizace západní demokracie. Ve výsledku je tak Lukašenkovo bránění jejímu rozvoji chápáno jako *nesmysl, nerozumné jednání*, které nakonec *poškodí Bělorusko*. Celá Lukašenkova vnitřní politika je prohlášena za *škodlivou a nesprávnou*.

Obraz Západu v diskurzu Týdne není hlavním tématem, tím je Bělorusko takové, jaké ho chce Západ mít: demokratické a s vládou opozice a kritika toho, co se mu na něm nelíbí, což je především osoba prezidenta a perzekuce opozice. Je to zdánlivý paradox: obraz Západu je zpodobněn skrze obraz Lukašenka, Běloruska, opozice, Ruska, Sovětského svazu. Základem je dichotomie *my x oni*, kde do *my* je vedle Západu (a České republiky) připočtena ještě opozice a někdy též i Rusko (uvidíme později, že *protizápadní* a *prozápadní* obraz Ruska v Týdnu značně kolísá). *Oni* se v Týdnu jednoznačně pojí s *protizápadním Lukašenkovým Běloruskem* a Sovětským svazem. Zdůrazněme, že *my* je v tomto případě definováno skrze *oni*. Na Lukašenkově vládě je prohlášena za typickou její *jinakost*.

Ta je ukázána také prostřednictvím vztahu Lukašenka k NATO: *„Daleko za hranice regionu běloruský vnitřní konflikt posouvalo osmnáct jaderných raket typu SS-25, určených podle dohody s USA k odsunu do Ruska na likvidaci. Lukašenko, zapřisáhlý odpůrce NATO, při svém listopadovém*

153 Týden, 29. června 1998, s. 84.

*projevu v ruské Státní dumě hrozil, že tento odsun umožní jen, když se Severoatlantická aliance zaváže, že na území předpokládáných nových členů nerozmístí jaderné zbraně. Tato hrozba snad odpadla po oznámení, že poslední raketa byla odstěhována minulý čtvrtek.*¹⁵⁴

Lukašenko zde není zobrazen pouze explicitně jako *zapřísáhlý odpůrce NATO* (jeho rozšíření), ale též implicitně jako *potenciální (a snad bývalá) jaderná hrozba pro Západ*.

Vztah Lukašenka k Západu je opět pojímán ze západní perspektivy, kde je běloruský prezident vnímán obecně jako *nepřítel Západu*, respektive *někdo, kdo se Západu bojí*, jak ukazuje tento příklad intertextuality, kde dochází k akcentování hlasů kritiků Západu, aby vynikl jejich nepřátelský postoj vůči němu:

*„Proti "západní expanzi" do východní Evropy se vyslovili běloruský diktátor Alexandr Lukašenko a patriarcha ruské pravoslavné církve Alexij II. Prohlášení učinili v den, kdy papež Jan Pavel II., hlava katolické církve, ukončil návštěvu Ukrajiny. Oba také vyzvali "všechny Slované", aby udrželi svoji "vedoucí roli v morální přeměně světa".*¹⁵⁵

Dichotomie *Západ x Východ* zde do protikladu staví tři osoby: Lukašenka a Alexije II. jako reprezentanty Východu a Jana Pavla II. jako představitele Západu. To je postaveno na implicitním předpokladu, že katolická církev patří k Západu, zatímco pravoslavná k Východu. Dichotomicky je zároveň vytvořen prostorový vztah: *západní expanze x východní Evropa*. V textu je Ukrajina implicitně zobrazena jako *bojiště (=kde probíhá hranice) mezi Západem a Východem*, zatímco Rusko a Bělorusko jsou zde označeny za součást Východu. Obraz Ruska, respektive rusko-běloruské integrace je mnohem složitější a je mu v rámci diskurzu Týdne věnována dominantní pozornost.

3. 1. 9. Rusko jako hrozba (pro Západ)

Obraz Ruska a rusko-běloruské integrace se týká jak vztahů se Západem, tak charakteru běloruské vnitřní politiky. Více se budeme zmiňovat o zpodobnění běloruské a ruské vnitřní politiky, než zahraniční. Již výše bylo naznačeno kolísání mezi charakterizováním Ruska jako *protizápadního* a *prozápadního*. To je navázáno na jeho obraz *demokratické země*, nebo ne tolik demokratické, pokud spolupracuje s Lukašenkem. Tato nejednoznačnost je způsobena také tím, že ruští politici podle diskurzu Týdne mají mezi sebou různé názory. Zároveň dojde k propojení se zpodobněním Sovětského svazu a ekonomickými tématy. V rámci rusko-běloruské integrace panuje rozpor v rámci diskurzu Týdne v otázce role Alexandra Lukašenka. Těmito obrazy a tématy se budeme

154 *Týden*, 25. listopadu 1996, s. 25.

155 *Týden*, 2. července 2001, s. 50.

zabývat v této a následujících dvou podkapitolách.

Rozbor obrazu Ruska začínáme jeho vztahem se Západem, respektive s NATO. Tento prostorový vztah má tři členy: Rusko, Bělorusko, Západ. Zde byl charakterizován takto: „*Je těžké předvídat, kam až se Bělorusko nostalgií po starých dobrých časech nechá zavést. Zdá se ale, že postupné rozšiřování ruskoběloruské unie i na oblast politickou a vojenskou není vůbec vyloučeno. "Velké Rusko" by se Severoatlantickou aliancí za deset let nemuselo sousedit jen relativně krátkou hranicí Polsko-Kalin[in]gradská enkláva...*“¹⁵⁶

Bělorusko je zde zobrazeno jako *pasivní objekt ruské expanze*, jejímž výsledkem bude rozšíření hranice NATO-Rusko o běloruské území. Předpoklad tvrdí, že rusko-běloruská unie je jednak návratem k Sovětskému svazu, ale vyústí také ve vytvoření Velkého Ruska. Text by se dal interpretovat tak, že Rusko navazuje na Sovětský svaz, ale tento obraz zde není jednoznačný. Co lze jednoznačně naopak tvrdit je předpoklad, že Západ, respektive NATO by měly rusko-běloruskou integraci podrobně sledovat, protože Velké Rusko je vnímáno jako *potenciální hrozba*. NATO a Rusko jsou zde zobrazeni jako *konkurenti*, kteří svádějí boj o sféry vlivu. Rusko je ve výsledku chápáno jako hrozba pro Západ, které ho svou *zakořeněnou rozpínavostí* ohrožuje

Tento aspekt se projevuje i zde: „*Zvláštní případ představuje reintegrace bývalých sovětských republik. Například Bělorusko dnes bezzbytku kopíruje každý krok Moskvy.*“¹⁵⁷

Obraz Běloruska jako pasivního objektu je zde ještě zesílen – patří plně do *ruské sféry vlivu* (= bývalý SSSR). Je tedy akcentováno to, co se už se objevilo výše. Bělorusko je chápáno jako místo, o které se svádí jak mocenský, tak hodnotový zápas mezi Západem (my) a jeho nepřáteli (oni), přičemž v dané citaci je za nepřítele považováno *expanzivní Rusko*.

3. 1. 10. Ambivalentní vztah Ruska k Lukašenkovi

Vztah difference mezi Ruskem a Lukašenkem je odvislý od toho, zda je Rusko zobrazeno jako demokratické (pak je s Lukašenkem ve vztahu difference), nebo zda Lukašenkovi pomáhá porušovat lidská práva (pak nastává vztah ekvivalence). V tomto článku nastává případ, kdy jsou vnitropolitické poměry Ruska a Běloruska zobrazeny jako kritérium zahraničněpolitické spolupráce mezi Ruskem a NATO. Dochází k přenášení západních hodnot na mezinárodně-politickou úroveň, což je příkladem univerzalizace:

156 *Týden*, 22. května 1995, s. 34.

157 *Týden*, 18. března 1996, s. 28.

„Podmínky, které si klade Severoatlantická aliance při výběru svých příštích členů, potažmo partnerů, jsou jasné: demokratický politický systém, efektivní tržní ekonomika, ozbrojené síly pod kontrolou civilistů. Tato kritéria zatím nesplňuje ani Rusko. V jeho případě je Aliance z nejrůznějších důvodů ochotna přimhouřovat oči. V případě, že by se partnerem jednání de facto stalo jednoznačně antidemokratické Lukašenkovo Bělorusko, by se podobná tolerance dala stěží obhájit. Těchto rizik si Boris Jelcin jistě musel být vědom. Při zvažování pro a proti nejspíše převážila antipatie k dalšímu rozšíření NATO. V Lukašenkovi by získal horlivého stoupence. A vidina, že v nepříteli vzdálené budoucnosti by "Velké Rusko" nemuselo s Aliancí sousedit jen poměrně krátkou hranicí kaliningradské enklávy, je jistě lákavá. Za tento zisk by ruský prezident platil vysokou cenu. Jeho tvář by se dala těžko od Lukašenkovy odlišit.“¹⁵⁸

Celý článek je postaven na předpokladu: *Rusko si musí vybrat: buď bude spolupracovat s NATO, nebo s Lukašenkem.* Základní argument zní: *Kdo spolupracuje s diktátorem, stává se diktátorem sám.* Obraz Běloruska je jednoznačně daný, jeho protikladem je obraz NATO, respektive Západu, založený na třech znacích: *demokratickém politickém systému, efektivní tržní ekonomice, ozbrojených silách pod kontrolou civilistů.* Rusko, reprezentované zde Borisem Jelcinem, *váhá, kam se přiklonit.* Jakoby stojí uprostřed mezi demokracií a diktaturou. Nakonec se přiklání na stranu Lukašenka. To je vysvětleno *ruskou expanzivností* (snaha mít spojence a rozšiřovat hranice) a *tradiční nedůvěrou k NATO.* Rusko je z pohledu NATO chápáno jako *eventuální partner*, ale pouze pokud zanechá spojení s *antidemokratickým Lukašenkem.*

V předchozích citaci bylo implicitně sděleno, že existuje rozdíl mezi ruskými a běloruskými poměry v tom smyslu, že *Rusko je Západu o něco bližší*, tedy že je *civilizovanější než Bělorusko.* Tento vztah difference mezi Ruskem a Běloruskem je velmi zřetelný v článku Luboše Palaty, kde je Rusko prohlášeno (téměř) za demokracii, z toho pohledu je přiřazeno k Západu. Vyšší míra demokracie v Rusku je v článku zdůrazněna několikrát:

„Rusku začalo dokonce vadit i to, jak rozsáhle jsou v Bělorusku porušována lidská práva. Lukašenko v podstatě zlikvidoval opoziční tisk a svobodu slova (za urážku prezidenta hrozí několik let vězení), nepřipouští parlamentní opozici, tajná policie prohledává byty disidentů, opoziční vůdci byli nuceni uprchnout do zahraničí. To vše je v jinak nedokonalé ruské demokracii dnes už nepředstavitelné.“¹⁵⁹

V této pasáži je Rusko ztotožněno se Západem. To je založeno na *kritice běloruských poměrů*, zvláště *kritice porušování lidských práv.* Samotný obraz Ruska je založen na charakteristice toho,

158 *Týden*, 20. ledna 1997, s. 25.

159 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

jaké není, respektive v čem se od Běloruska odlišuje (=vztah difference). Rusko roku 1998 podle Palaty vypadá následovně: existuje opoziční tisk a svoboda slova, připouští se parlamentní opozice, tajná policie neprohledává byty disidentů, opoziční vůdci neutíkají do zahraničí.

V tomtéž článku je na jiném místě věnována dominantní pozornost tématu svobody tisku, kde je opět ukázána větší míra demokracie v Rusku oproti Bělorusku: „*Střet "minské totality" a "ruské demokracie" přerostl v srpnu minulého roku v rozsáhlou diplomatickou roztržku, když běloruská policie zatkla a uvěznila zpravodaje ruské televize ORT, kteří natáčeli reportáž o děravosti běloruské "svazové" hranice. Když Lukašenko odmítl novináře propustit, byl mu zakázán přelet jeho prezidentského letadla z Minska do ruské Jaroslavi, kde chtěl navštívit tamní veletrh. Tato ukázka síly stačila nakonec k tomu, aby byl po čtyřech měsících vazby novinář Pavel Šeremet propuštěn. Krize tím skončila; chladné a ze strany Ruska obezřetné vztahy však trvají dál.*“¹⁶⁰

Vztah difference je zde explicitně zdůrazněn v protikladnosti obrazů: *střet "minské totality"* (ta je *protizápadní*) a *"ruské demokracie"* (ta je *prozápadní*). Rusko je charakterizováno jako demokratické, protože dovoluje novinářům natáčet kritické reportáže a zastává se jich. V tomto smyslu je vliv Ruska na Lukašenka zobrazen jako *možnost ho částečně civilizovat* (=pozápadnit). Vztah difference mezi Ruskem a Běloruskem je ještě zdůrazněn explicitním hodnocením vzájemných vztahů jako *chladných a ze strany Ruska obezřetných*.

Naopak v článku Petra Nového je mezi Ruskem a Běloruskem vytvářen vztah ekvivalence, kdy *Rusko Lukašenkovi pomáhá v potlačování lidských práv*, respektive potlačování opozice. Tento předpoklad je ukázán na spolupráci mezi bezpečnostními a diplomatickými orgány, které se zaměřují na činnost běloruské opozice v Praze:

„*KGB a minimálně i jedna ruská tajná služba v poslední době aktivizovaly monitorování pražských kontaktů běloruské opozice. Není to však běloruská ambasáda, kdo funguje jako zdroj informací běloruského vůdce. Personál velvyslanectví je neveliký a i minulost dosavadních velvyslanců svědčí o podcenění role Prahy v běloruské otázce. Skutečný zdroj informací se skrývá v ruské ambasádě.*“¹⁶¹

Celkově lze zaznamenat *ambivalentní obraz Ruska*, který souvisí s dichotomií Západ – Lukašenko. Rusko je posuzováno podle toho, zda dává přednost Lukašenkovi, nebo Západu. V prvním případě se stává *garantem či pojistkou abnormálních běloruských poměrů* (=porušování lidských práv), ve druhém *nadějí, že se Lukašenko podaří zcivilizovat* (=pozápadnit). Přitom je tato dichotomie vyjádřena kategoricky. To je založeno na předpokladu, že *Rusko nemůže současně*

160 Tamtéž

161 *Týden*, 18. června 2001, s. 54.

podporovat Lukašenka a zároveň spolupracovat se Západem. To vychází z tvrzení o nemožnosti Lukašenka reformovat se (=demokratizovat). Zahraničněpolitické vztahy mezi Ruskem, Běloruskem a Západem jsou odvozeny z vnitropolitických poměrů Běloruska a Ruska.

3. 1. 11. Disonantní obraz rusko-běloruské integrace

Obraz rusko-běloruské integrace, respektive rusko-běloruských vztahů obsahuje významové disonance. Na jedné straně jsou svazky s Ruskem prezentovány v diskurzu Týdne jako nevyhnutelná cesta ztráty běloruské samostatnosti, zániku běloruského národa a národního jazyka, na straně druhé je konečná dohodnutá podoba svazku mezi Ruskem a Běloruskem (na přelomu let 1999 a 2000) zobrazena jako konfederace, tedy svazek mezi dvěma svrchovanými státy:

„Teprve smlouva z minulého týdne přesněji definuje, jakou podobu by svazek měl mít. V jeho čele bude Nejvyšší státní rada složená ze zástupců obou zemí. Konfederace bude mít vlastní vlajku, hymnu a znak, oba státy však na mezinárodní scéně budou dále vystupovat jako samostatné subjekty. Smlouva předpokládá, že oba státy sjednotí ceny, výši daní a vytvoří jeden celní prostor. Dlouhodobým cílem je zavedení jednotné měny, s níž se však nepočítá dříve než v roce 2005.“¹⁶²

Na rozdíl od některých jiných článků zde nevystupuje Bělorusko jako pasivní objekt, ale spíše jako *aktivní subjekt*, se kterým *musí ruská strana vyjednávat*. Podoba soustátí není tedy charakterizována jako *ruský diktát*, ale spíše jako *rusko-běloruský kompromis*. Do toho se promítají *vzájemná očekávání* obou stran, které si od svazku *cosi slibují* a *vznášejí různé požadavky*. Do čistě politické roviny se promítají ekonomická témata (ceny, daně, clo, měna).

V řadě článků Týdne se objevuje *obraz disharmonických rusko-běloruských vztahů, ruské kritiky běloruských poměrů* (zvláště politických a ekonomických), *kritiky rusko-běloruské integrace jako takové* a tématem je také *motivace pro vytvoření soustátí* (zvláště ekonomická na běloruské straně). Zároveň s tím se mění i obraz společenského aktéra Alexandra Lukašenka, jehož *podřízená role* se v některých v člancích mění v osobu *s ambicí usednout v Kremle*. Do toho se také promítá obraz *jednotlivých ruských politiků a politických skupin*, které vůči Bělorusku a Alexandru Lukašenkovi zauímají odlišné postoje.

Tyto všechny charakteristiky a některé další si podrobně ukážeme na následujících příkladech. Ty naznačují, jak se v průběhu času podle diskurzu Týdne vyvíjeli rusko-běloruské vztahy, které jsou jedním z dominantních témat tohoto diskurzu.

„Referendum také schválilo požadavek na užší ekonomickou integraci s Ruskem. I nyní jsou

162 Týden, 13. prosince 1999, s. 14.

*Bělorusové na velkém sousedovi silně ekonomicky závislí- ale doufají, že se ještě domohou levnější ropy a plynu, vyšších příjmů a nižší inflace.*¹⁶³

Motivace běloruské veřejnosti pro souhlas s integrací s Ruskem je vysvětlena předpokladem, že Bělorusko je ekonomicky závislé na Rusku a integraci chápe jako prostředek řešení krize běloruské ekonomiky (negativní jevy- drahá ropa a plyn, nízké příjmy, vysoká inflace). Všimněme si, že ta není připsána ani Lukašenkovi, ani opozici. Zároveň vidíme, jak je propojeno téma stavu ekonomiky s rusko-běloruskými vztahy.

*„Dohodu, která má být podepsána toto úterý, prezentoval běloruský prezident Alexandr Lukašenko jednoznačně jako vytvoření nového společného státu. Moskva jeho slova zmírnila.*¹⁶⁴

Lukašenko zde je zobrazen jako *ten aktivnější (a netrpělivější)*, který chce Rusko a Bělorusko sjednotit v jeden stát, zatímco Rusko vystupuje jako *brzda*. Vzniká obraz *nesouladu* – Rusko a Bělorusko se neshodují na podobě integrace.

Adam Černý zobrazuje rusko-běloruskou integraci jako *oboustranně zrádovou* : *„Uvedení Společenství suverénních států v život bude něco stát[,] Bělorusko nejspíše právě suverenitu a Rusko peníze, kterých není ve státní kase nazbyt. Podnik to nemusí být snadný, snad proto čerstvou dohodu posvětil patriarcha moskevský a celé Rusi Alexij II.*¹⁶⁵

Svazek Ruska a Běloruska je zde zobrazen jako *nákladný*, který Bělorusko připraví o samostatnost a Rusko si ho nemůže ekonomicky dovolit. Je vyjádřen předpoklad, že celý projekt může z těchto důvodů krachnout.

V rámci diskurzu Týdne se poměrně často objevuje tento argument, proč je pro Rusko nevýhodná integrace s Běloruskem: *„Na spojenectví s Minskem by Rusko doplatilo ekonomicky – neboť krizí zmítané běloruské hospodářství by nepochybně stáhlo ruskou ekonomiku hlouběji pod hladinu – i politicky.*¹⁶⁶

Ten tedy spočívá v předpokladu: *Integrace s Běloruskem Rusko nevyhnutelně ekonomicky poškodí.*

Podrobněji je ruská kritika běloruských poměrů rozvedena zde: *„Reformátoři, především první vicepremiéři Anatolij Čubajs a Boris Němcov, dokázali Jelcina přesvědčit, že unáhlená integrace s hospodářsky zaostalým Minskem, který odmítá tržní reformy, by měla zhoubný dopad na ruskou ekonomiku. Spojení s diktátorem, jenž trvale porušuje lidská práva, by podle nich poškodilo Rusko i*

163 *Týden*, 22. května 1995, s. 34.

164 *Týden*, 1. dubna 1996, s. 40.

165 *Týden*, 9. dubna 1996, s. 15.

166 *Týden*, 20. ledna 1997, s. 25.

politicky.¹⁶⁷

Především je zde zobrazena *nejednotnost ruského vedení*, kde radikálnější postoj vůči Lukašenkovi zaujímá skupina *reformátorů* kolem vicepremiérů Anatolije Čubajse a Borise Němcova. Jejich kritika je postavena na těchto obrazech a předpokladech: Lukašenka jako diktátora, který porušuje lidská práva v politické rovině a v ekonomické rovině Běloruska jako *hospodářsky zaostalé země*, která neprovádí tržní reformy. To ovšem není jediná kritika z Ruska, které je v diskurzu Týdne přítomna. V každém případě je zde implicitně přítomen obraz *pluralitního Ruska*, kde nerozhoduje jeden společenský aktér, ale zaznívají různé hlasy.

Obraz *dysfunkční, ne-li přímo zkrachovalé rusko-běloruské unie* je přítomen zde: „*Rusko-běloruská unie formálně existuje na papíře a společné projekty se potácejí na pokraji krachu. A sen o celní unii a společné ochraně hranic je spíše noční můrou. Ruský tajemník svazového soustátí Pavel Borodin situaci na takzvané svazové hranici charakterizoval velmi upřímně: „Je to výhodné hlavně pro různé hochštaplery. Objel jsem celý svět, ale takový bordel jako tam jsem nikde neviděl.*“¹⁶⁸

Je zdůrazněno téma celní unie a společné ochrany hranic, která je explicitně zobrazena jako *noční můra*. Je přejat hlas Pavla Borodina, který rusko-běloruskou hranici explicitně charakterizuje jako *největší bordel na světě*, jinými slovy je vyjádřen předpoklad, že nečinnost běloruských pohraničnicků pomáhá rozvoji hospodářské kriminality (neproclené zboží?).

Snaha Lukašenka stanout v čele Ruska je znázorněna například zde: „*Lukašenko je pro Jelcina i politickou hrozbou. Pro úhlavní nepřátele ruského prezidenta, Zjuganovovy komunisty, by byl totiž daleko přijatelnější. V původním projektu běloruským prezidentem navržené svazové smlouvy měla funkce "svazového prezidenta" rotovat a Lukašenko by se tak v zásadě mohl stát i vládcem nad Rusí. Nakonec Moskva couvla.*“¹⁶⁹

Je zde naznačeno, že by se tak stalo přes funkci svazového prezidenta soustátí Ruska a Běloruska. V souvislosti s tím se mění dřívější obraz, který Lukašenka ve vztahu k Jelcinovi charakterizoval jako *spolehlivého spojence*, na *politickou hrozbu*. Do vztahu Jelcin-Lukašenko jsou zahrnuti ruští komunisté (reprezentovaní Zjuganovem), kteří jsou explicitně zpodobněni jako *úhlavní nepřátelé ruského prezidenta* (=Borise Jelcina), implicitně jako *Lukašenkovi spojenci v Rusku*, nebo ještě jinak jako *Lukašenkova pátá kolona*, která běloruského prezidenta dosadí do Kremlu. Představa, že by se Lukašenko stal *vládcem nad Rusí*, je odmítnuta jak hlasem ruského

167 *Týden*, 7. dubna 1997, s. 12.

168 *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

169 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

vedení, tak autora, ba dokonce je implicitně vnímána jako *děsivá* (stejně jako spojenectví Lukašenka s ruskými komunisty).

Když shrneme obraz Ruska, tak podle diskurzu Týdne se v něm objevují tyto politické skupiny: prezident Jelcin, reformátoři (Čubajs + Němcov), komunisté (Zjuganov). Zároveň platí, že tak, jak je vnímán vliv Ruska na vnitropolitické poměry v Bělorusku, tak je vnímán vliv Lukašenka na Rusko. Je ale nutné zdůraznit, že dominantní roli přiznává Týden vlivu Ruska na Bělorusko.

3. 1. 12. Sovětský svaz jako hrozba (pro Západ)

Obraz Sovětského svazu je v diskurzu Týdne spojen s dalšími obrazy: Ruska, Běloruska, rusko-běloruské integrace, Západu, což se projevuje v této citaci:

„Moskva a Minsk se rozhodly pro těsnější hospodářské a politické sepětí obou zemí. Co vlastně ohlášený svazek znamená? Je to nebezpečný krok k obnově někdejšího SSSR?“¹⁷⁰ Zde je spojen obraz rusko-běloruské integrace s obrazem Sovětského svazu, respektive návratem k němu. Je vyjádřen předpoklad: *Obnova někdejšího SSSR by byl nebezpečný krok.* Což lze reformulovat jako obraz *nebezpečného Sovětského svazu, který ohrožuje Západ.* Vzniká opět dichotomie my x oni, kde my představuje Západ a oni Sovětský svaz.

3. 1. 13. Obraz let 1991-1994 – národní obrození, katastrofa

Obraz let 1991-1994 je spojován s prvním prezidentskými volbami v roce 1994. Přitom se zde objevuje disonance: Michael Žantovský se striktně soustřeďuje na politiku, Luboš Palata se zabývá i stavem běloruské ekonomiky. Výsledkem jsou dva odlišné obrazy. Oba dva se shodují v připodobnění Běloruska k Česku.

Obraz podle Michaela Žantovského se soustřeďuje na členění novodobých běloruských dějin z politicko-nacionální perspektivy: *„Rozpad Sovětského svazu poskytl Bělorusům jedinečnou příležitost navázat na historické tradice a obnovit národní dílo. Rychle vznikaly politické strany, občanská sdružení a demokratické instituce. Než ale mohly překotné změny zapustit pevné kořeny, dopadla další morová rána v podobě charismatického předsedy kolchozu jménem Alexander Grigorjevič Lukašenko, který byl v demokratických volbách v roce 1994 zvolen prezidentem, aby o dva roky později rozpustil legálně zvolený parlament, změnil ústavu v podvodném referendu a*

170 Týden, 1. dubna 1996, s. 40.

*zavedl autoritativní režim.*¹⁷¹

Žantovského článek opět obsahuje připodobnění Běloruska k Česku. Tentokrát se to netýká doby normalizace, ale mnohem staršího období. Obraz let 1991-1994 jako *politického a národního rozkvětu* může odkazovat k *národnímu obrození*, respektive *revolučnímu roku 1848*. Zobrazení Sovětského svazu a Lukašenkovy vlády pak lze chápat jako *dvě doby temny*, respektive Sovětský svaz jako *metternichovský absolutismus* a Lukašenkovu vládu jako *bachovský absolutismus*. Dalo by se tvrdit, že Žantovský přirovnává předsovětské období v Bělorusku k *předbělohorskému období v českých zemích* (= obraz prehistorie, tedy předpoklad: bylo to hodně dávno). Žantovského článek odkazuje na dvě dichotomie: *kontinuita x diskontinuita* (dochází k několikerému přerušení: předsovětské období x Sovětský svaz – první diskontinuita, Sovětský svaz x 1991-1994 – druhá diskontinuita; 1991-1994 x Lukašenkova vláda – třetí diskontinuita; nacházíme také kontinuity (přerušované): předsovětského období s léty 1991-1994; Sovětského svazu s Lukašenkovou vládou) a *revoluce x restaurace (reakce)*. Z časového hlediska jsou běloruské dějiny 20. století přirovnávány k dějinám českých zemí 17. - 19. století.

Palata zobrazuje naopak léta 1991-1994 jako *jednu velkou ekonomickou katastrofu*: „*Přitom už tehdy bylo Bělorusko s reformami na chvostu pelotonu postkomunistických zemí a hospodářská situace byla katastrofální – průměrné mzdy klesly na několik dolarů, inflace dosahovala šedesáti procent měsíčně a výkonnost ekonomiky klesala volným pádem.*“¹⁷²

Za katastrofální ekonomické jevy jsou označeny: nízké průměrné mzdy, prudce rostoucí inflace a naopak prudce klesající výkon ekonomiky. Příčina hospodářského propadu je shledávána v pomalém provádění tržních reforem. Vzniká obraz, že katastrofální ekonomická situace *zvolila Lukašenka prezidentem*.

Implicitně je zde přítomna projekce České republiky do Běloruska a to ve vztahu difference: Česká republika je *v čele pelotonu ekonomických reforem* (provádění ekonomických reforem je připodobněno k cyklistickému závodu) spolu s dalšími zeměmi, Bělorusko je naopak *na chvostu pelotonu*. Česká republika spolu s dalšími postkomunistickými zeměmi je označena za *vzor, ke kterému by se mělo Bělorusko přiblížit*. Je to metafora cyklistického závodu: *pokud chce Bělorusko patřit mezi vítěze, mělo by zrychlit tempo. Zatím je klasifikováno jako jeden z poražených*. Cyklistický závod představuje přesun ze socialistické ekonomiky na tržní.

Prezidentské volby 1994 jsou představeny jako *střet dvou populistů – Kebiče a Lukašenka*. Lukašenkova výhra je vysvětlena tím, že *se masám ještě více vlichotil než Kebič*, respektive *ještě*

171 *Týden*, 9. května 2000, s. 38.

172 *Týden*, 29. června 1998, s. 84.

více sliboval návrat k dobám sovětské hojnosti. Všechny tyto atributy nese pokračování Palatova textu:

„Kebič, který prosadil i zavedení prezidentského systému, ne nepodobného Rusku, se přepočítal – v prezidentských volbách jasně podlehl světu neznámému bývalému řediteli kolchozu Alexanderu Lukašenkovi, který už v té době získal přezdívku "běloruský Žirinovskij". "Nejsem s levicí, ani pravicí. Jsem s lidem proti těm, kteří ho klamou a olupují," bylo hlavní heslo Lukašenka, který si získal popularitu hlavně jako předseda protikorupční komise parlamentu. Jeho recepty na zastavení úpadku překonaly i Kebiče – likvidace korupce, zastavení příprav na privatizaci, obnovení regulace cen, zachování sovchozů a kolchozů.“¹⁷³

Lukašenkovi je přisouzena přezdívka *běloruský Žirinovskij*. Za populistické sliby jsou označeny: *likvidace korupce, zastavení privatizace, obnovení regulace cen a zachování sovchozů a kolchozů*. Celkově vidíme, jak rozdílně je zobrazena realita, jestliže jeden autor zdůrazňuje politická témata (Žantovský) a druhý akcentuje stav ekonomiky (Palata).

3. 1. 14. Ekonomika jako potlačené téma

Ekonomika nepředstavuje dominantní téma v diskurzu Týdne. Všímají si jí v zásadě dva autoři: Luboš Palata a Sandra Křištofová. Do této podkapitoly byly vybrány dvě citace.

Propojení obrazu rozpadu Sovětského svazu, první poloviny 90. let, začátků Lukašenkova prezidentství, rusko-běloruské integrace a stavu běloruské ekonomiky nabízí tento text Sandry Křištofové: *„Své "ano" užší integraci (tehdy jen ekonomické) s Ruskem vyslovili Bělorusové i v loňském referendu: s nadějí na levnější ruskou ropu, plyn a další suroviny, na nichž závisí běloruská ekonomika. Od té doby se situace k lepšímu nezměnila: hyperinflace ještě vzrostla – na 244 procenta. Hrouť se další podniky, které s rozpadem SSSR ztratily tradiční ruské odběratele. Privatizace byla pozastavena a naopak se mluví o opětném zestátnění šesti největších bank. V tomto kontextu se ruská ekonomika Bělorusům jeví jako záviděníhodný vzor.“¹⁷⁴*

Opět se zde objevuje motivace Bělorusů pro účast na integraci s Ruskem – snaha zastavit ekonomický propad země. Nepříznivá ekonomická situace je zde zobrazena jako *kontinuální* – začíná rozpadem Sovětského svazu (jehož dopady lze zde označit za hodnotově nežádoucí – hrouť se první podniky), táhne se prvními lety běloruské nezávislosti a pokračuje i v prvním prezidentském období Alexandra Lukašenka. Explicitně je akcentováno, že ani zahájení integrace s Ruskem nevedlo k zastavení propadu běloruské ekonomiky. Za hlavní negativní jevy jsou zde

173 Tamtéž

174 Týden, 1. dubna 1996, s. 40.

označeny: hyperinflace a hroucení podniků. Ekonomická politika prezidenta Lukašenka je charakterizována dvěma znaky: pozastavením privatizace a snahou znovu zestátnit banky. Jinými slovy je opět vyslovován předpoklad, který vyjadřuje i Palata, tedy že běloruské hospodářství se zotaví teprve tehdy, až budou podnikuty *skutečné tržní reformy*.

V závěru textu je mezi ekonomickým obrazem Běloruska a Ruska vytvářen vztah difference. Podle ní si hlas Bělorusů explicitně projektuje ruskou ekonomiku jako *záviděníhodný vzor*. Což implicitně znamená následující: Rusko je charakterizováno jako *vyspělejší, progresivnější, reformnější a ekonomicky dynamičtější než Bělorusko*. Vzniká obraz *ekonomicky zaostalého a zastaralého Běloruska*. Rusko je přes veškeré kolísání významů v diskurzu Týdne vnímáno jako *o něco západnější než Bělorusko* – v politice, ekonomice, vztazích se Západem.

To neznamená ale, že by se v Týdnu neopakovaly některé hodnotové předpoklady – tak jako u Lukašenkova Běloruska – *co by bylo žádoucí, abychom my (=Západ) byli plně spokojeni s vnitřní a zahraniční politikou Ruska, Běloruska, respektive celého postsovětského prostoru*. Upozorníme, že stejná očekávání bude ve svém diskurzu klást Alexander Lukašenko nejen vůči Západu, ale i Rusku.

Palata ve svém článku o dva roky později akceptuje Lukašenkův hlas, že se režim může pochlubit jistými úspěchy: „*Přesto, jak příznává i opozice, je Lukašenko a jeho režim mezi velkou částí obyvatelstva nadále populární. I když se ekonomické potíže v posledních týdnech zvyšují, podařilo se v minulém roce podle statistik dosáhnout poměrně slušného hospodářského růstu a částečně stabilizovat životní úroveň. "Lukašenkův sen o vytvoření toho, co označuje za ,ostrov klidu v oceánu šílenství', se stává skutečností,*" napsal americký Newsweek. *Ceny v Minsku jsou o poznání nižší než v Moskvě, lidé dostávají – na rozdíl od Ruska – poměrně včas platy a penze, na ulicích je méně žebráků. Lukašenko svoji popularitu posiluje pravidelnými kampaněmi proti korupci a inflaci a nedostatek zboží řeší rázně, jak to předvedl nedávno, když nebyl v obchodech k dostání salám. Nařídil prostě masokombinátům zvýšit výrobu a snížil jeho ceny.*“¹⁷⁵

Jsou přejaty Lukašenkovy obrazy: *populárního režimu, rázného (a efektivního) vystoupení a Běloruska jako ostrova klidu v oceánu šílenství*. Vztah difference mezi obrazem Ruska a Běloruska je zde přesně opačný než v předchozím citovaném článku: Rusko je vnímáno jako to, *které je na tom ekonomicky a sociálně hůře* – naopak Bělorusko je zobrazeno jako země *s nižšími cenami, včasnou výplatou mezd a penzí, s méně žebráky*. Za charakteristický rys Lukašenkova prvního prezidentského období jsou označeny *pravidelné kampaně proti korupci a inflaci*. Za úspěch je prohlášen *poměrně slušný hospodářský růst a částečná stabilizace životní úrovně*. Přes tento obraz Lukašenka jako *relativně úspěšného lídra*, se zde objevuje tvrzení, že se ekonomické potíže v

175 Týden, 29. června 1998, s. 84.

posledních týdnech zvyšují. To, v čem se liší článek Palaty od textu Křištofové, spočívá v tom, že Lukašenkovi přiznává jisté hospodářské úspěchy.

3. 2. Shrnutí témat a charakteristik

V rámci shrnutí diskurzu Týdne se zaměříme nejprve na dominantnost či potlačenost některých témat, v druhém kroku si přiblížíme některé důležité charakteristiky a v nich přítomné disonance.

Převládá zobrazení politických témat nad ekonomickými. Sociální rovina není vůbec přítomna (jak bude více patrné při srovnání s Lukašenkovým diskurzem). Dále lze vysledovat propojení vnitřní politiky se zahraniční politikou. Jak již bylo naznačeno: potlačené téma představuje ekonomika, vyloučeným se stávají sociální otázky. Naopak za dominantní a pro diskurz Týdne typická témata představují dva obrazy: pronásledování odpůrců a příchylnost Lukašenka k Rusku a Sovětskému svazu. Na těchto dvou atributech je v zásadě vystavěn obraz Lukašenka a Běloruska. Lukašenko se stává diktátorem, rusifikátorem a nostalgikem po Sovětském svazu. Bělorusko je zobrazeno jako policejní stát, oběť ruské expanze a skanzen sovětských poměrů.

Ne všude se dané obrazy vyskytují, charakteristický je zvláště posun ve vnímání Běloruska jako diktatury, který ještě nebyl přítomen ve člancích let 1994 a 1995, začal se prosazovat zvláště na přelomu let 1996 a 1997, kdy se objevuje například charakteristika porušování lidských práv. V rusko-běloruských vztazích došlo k jinému posunu, kdy se začal vytrácet obraz likvidace běloruské státnosti a byl nahrazen klasifikací konfederativního vztahu mezi oběma zeměmi.

Za důležité téma je považováno také referendum 1996 a novelizace běloruské ústavy. Přitom je kladen důraz na změny v dělbě státní moci. Nová verze ústavy je prohlášena za ustavení diktatury – vzniká obraz, že veškerou moc koncentruje prezident Lukašenko a ostatní státní instituce jsou mu podřízeny. V souvislosti s tím je akcentováno téma falšování voleb a rozpuštění Nejvyššího sovětu a jeho nahrazení novým parlamentem. Toto rozpuštění je považováno za nelegální a nové mocenské orgány za nelegitimní. I zde se objevuje disonance. Na rozdíl od jiných nepovažuje Lubomír Gombos Nejvyšší sověť po roce 1996 za legální a uznává nový dvoukomorový parlament.

Diskurzem Týdne prostupují dva vztahy difference. První proti sobě stávají Bělorusky a jejich identitu na straně jedné a Rusko se Sovětským svazem na straně druhé. Přitom je jejich vztah charakterizován tím způsobem, že ruská a sovětská identita jsou nejen neslučitelné s běloruskou, ale dokonce ji ohrožují. Běloruská identita je zobrazena jako ta slabší, zbylé dvě jako silnější.

Druhý vztah difference by se dal označit za jednu z nejvýznamnějších charakteristik celého diskurzu, neboť definuje takřka všechny obrazy: je založen na vztahu my a oni, kde my představuje normalitu a univerzalizaci, zatímco oni abnormalitu. Do toho se promítá ještě kontrast moderní versus archaický. Daný vztah lze vyjádřit jako: Západ a ti druzí. Těmi druhými se stávají Lukašenka a jeho režim, Rusko, Sovětský svaz, stalinismus, komunismus, nacismus. Tato difference vytváří zároveň rozdvojení některých obrazů, na což se váží některé disonance. To ale není případ Lukašenka, Sovětského svazu, nacismu, komunismu, stalinismu. Ty jsou všechny vnímány jako hrozba a archaismus.

Dochází však k rozdvojení obrazů: České republiky, Běloruska, Ruska a s tím spojené rusko-běloruské integrace. Rozdvojení České republiky je přítomno v článku Petra Nového, kde někteří čeští občané jsou perzekvováni Lukašenkovým režimem, ale úřady se jich nezastávají. Bělorusko je rozděleno na protizápadního Lukašenka a prozápadní opozici. Jakoby vznikají dvě Běloruska. Rusko je někdy vnímáno jako demokratické, prozápadní (především skupina reformátorů kolem Čubajse a Němcova), které kritizuje politiku Lukašenka, někdy naopak mu Rusko při potlačování opozice.

Základní disonance, která je v Týdnu přítomna, spočívá v přesahu pojmu Západ do obrazů Běloruska a zvláště Ruska. Protože zatímco obraz Běloruska je založen na charakteristice předem daného rozdělení, kdy establishment je protizápadní a opozice prozápadní, pak obraz Ruska silně kolísá, protože je někdy vládnoucí skupina zobrazena jako prozápadní, jindy jako protizápadní, někdy dokonce jako nevyhraněná. Navíc je sama vládnoucí skupina zobrazena jako nejednotná: Čubajs a Němcov versus Jelcin.

Obraz Západu je spojen s podporou běloruské opozicí, která je zobrazena jako oběť systematického pronásledování ze strany režimu, jako oběť štvance. V diskurzu Týdne se popis tohoto pronásledování stává ústředním tématem zobrazení běloruských vnitropolitických poměrů. Právě z obrazu běloruských vnitřních poměrů jsou definovány hodnoty Západu: demokracie, lidská práva, tolerance opozice, právo svhnout diktátorskou vládu. V sousvislosti s ekonomickými tématy se prosazuje důraz Západu na tržní ekonomice. Běloruská opozice je definována dvěma charakteristikami: prosazováním demokracie a běloruské národní identity (vůči Rusku).

Důležitým rysem diskurzu Týdne je připodobňování Lukašenka a jeho režimu k různým jiným státům a představitelům: k Sovětskému svazu, Rusku (jako rusifikátor), k Československu let 1948-1989, Albánii Envera Hodži, nacistickému Německu, Severní Koreji, Kubě Fidela Castra. Dochází k přenášení jugoslávských, srbských poměrů roku 2000 ve smyslu inspirace příkladem

svržení Miloševiče po prezidentských volbách, což se nevztahuje k Lukašenkovi, ale k opozici.

Dominantním obrazem/tématem je připodobňování Lukašenkova prvního prezidentského období k SSSR a ČSSR. V případě Sovětského svazu je navozen obraz, že se Bělorusko vrátilo do 30. let 20. století, kdy byli političtí odpůrci stříleni. Je vytvořen obraz stalinistického skanzenu, který je označen za důvod mezinárodní izolace Běloruska. V případě Československa se jedná o přenášení zvláště normalizačních realit 80. let 20. století, což se projevuje například v tom, že jsou běloruští opozičníci explicitně označováni jako disidenti.

Předpoklad, že Bělorusko je Česko, se ale nevztahuje pouze na období nadvlády komunistické strany. Projevuje se to i v rovině národní, kdy jsou Bělorusové líčeni jako živořící národ, který rusifikací prošel (za Sovětského svazu, obraz Sovětského svazu jako Ruska), nebo prochází (kdy je rusifikátorem Lukašenko). Předpoklad, že by se měla běloruská identita posílit, implicitně odkazuje na spor Češi – Němci, kdy jsou Češi vystaveni tvrdé germanizaci, aby se jim nakonec podařilo obrodit a znovu se počestit (jazykově – v celém diskurzu Týdne je běloruská národní identita definována skrze dichotomii dominance ruštiny a marginalitu běloruštiny). Tím dochází k zobrazování Sovětského svazu a Lukašenkovy vlády jako doby temna, zatímco let 1991-1994 jako národního obrzení, čímž dochází k připodobnění dějin Běloruska ve 20. století k dějinám českých zemí 17. - 19. století.

Diference normality a abnormality je vedena ve dvou směrech. Zaprvé je západní kritika běloruských poměrů implicitně prohlášena za oprávněnou. Z toho důvodu je pak její odmítání ze strany Lukašenka zobrazeno jako abnormální chování. To se typicky projevuje ve sporu mezi volebními pozorovateli a prezidentem Lukašenkem ohledně průběhu referenda 1996. Celé Lukašenkovo chování je implicitně označeno za abnormální – je explicitně hodnocen jako buran, podivín. Implicitní označení běloruského prezidenta jako paranoika je vztaženo na celou vládnoucí skupinu. Zvláště se to týká běloruské KGB. Právě v obrazu abnormality chování státních orgánů je označen za abnormální celý politický systém, je tedy dovozena abnormalita policejního státu.

Implicitně je v tom obsažen předpoklad, že to, co je protizápadní, stává se automaticky abnormálním – z toho je odvozeno tvrzení, že jediným správným uspořádáním je západní forma demokracie. Tento předpoklad je vztažen explicitně na Evropu: Lukašenkova vláda je poslední diktaturou v Evropě, a protože je to samo o sobě abnormalita, měla by být nahrazena demokracií.

4. Obraz podle *Belarus Tomorrow* (1998)

V této kapitole budeme rozebírat Lukašenkovu anglicky psanou knihu *Belarus Tomorrow* z roku 1998 podle týchž postupů jako články Týdne z let 1994-2001. Budeme charakterizovat obrazy Lukašenka, lidu, Běloruska, referenda 1996 a novelizované Ústavy Běloruské republiky, opozice, Západu, Ruska, rusko-běloruské integrace, Sovětského svazu, let 1991-1994, ekonomiky, samotného Lukašenkovy prezidentského období. Skladba a důraz ale stejný nebude, protože jak uvidíme, oba diskurzy se od sebe v mnohém odlišují.

4. 1. Rozbor jednotlivých obrazů

Následující obrazy se budou vzájemně mnohem více prolínat, než tomu bylo v případě diskurzu Týdne. Je to dáno tím, že *Belarus Tomorrow* má apologetický charakter – to znamená, že Lukašenko se snaží legitimizovat svoje jednání a chování. V důsledku toho se například do obrazu rusko-běloruské integrace bude promítat obraz Západu či opozice, protože Lukašenko velmi často *kritizuje své kritiky* – je tedy často používána intertextualita.

4. 1. 1. Nerozborné sepětí: lid – stát – prezident

Setkáváme se s metodologickým problémem. *Obraz Alexandra Lukašenka* zde nelze separovat od ostatních témat a obrazů takovým způsobem jako v předchozí kapitole, už vzhledem k tomu, kdo *Belarus Tomorrow* napsal. Osoba autora je v zásadě spojena se všemi tématy, které zde rozebíráme, prostupuje jimi. Kde zpodobnění běloruského prezidenta vynikne samostatně, jsou taková témata, které jsou zde specificky zdůrazňována, tedy nenáleží k diskurzu Týdne. Tento rozbor začneme dvěma tématy – tradicemi běloruského národa a jeho vlastnostmi, budováním běloruské státnosti.

Dochází k potlačení obrazu Lukašenka a naopak je zdůrazňován *obraz běloruského lidu (a národa)*. Běloruský lid je líčen jako *úspěšný* a současně jako *skutečný vládce Běloruska*. Obraz Alexandra Lukašenka je skrýván a Lukašenko vystupuje v podpůrné roli jako *podporovatel, znalec a zastánce úspěšného běloruského lidu*. Toto převrácení významnosti (kde jakoby Lukašenko nevystupuje jako vládce Běloruska) a obraz *sepětí s lidem* je založen na vytvoření vazby *lid (národ) – stát(-nost) – prezident (Lukašenko)*.

Vazbu (tedy ono sepětí) mezi prezidentem a lidem explicitně nacházíme zde: „*Belarusians today consider self-respect and self-confidence a major component of the nation's general success; and I believe in my people.*“¹⁷⁶

176 Lukašenko, Alexander. *Belarus Tomorrow*. 1998 s. 1-2. „*Bělorusové dnes považují sebeuznání a sebevědomí za hlavní složku obecného úspěchu národa; a já věřím svému lidu.*“

Zároveň je zdůrazněn obraz *úspěšného běloruského národa*, o jehož úspěchu nerozhoduje prezident, ale lid. Dalo by se tvrdit, že Lukašenko vystupuje ve vztahu k lidu jako pasivní společenský aktér, který je *odkázán* (jeho politická kariéra) na jeho schopnosti. Obraz *schopného běloruského národa* je zde explicitně založen na slovech *sebeuznání* a *sebevědomí*. Obraz sepětí s lidem je legitimizací Lukašenkovy vlády. Později uvidíme, že je tím podpořen obraz Běloruska jako demokratického státu.

Vazba mezi národem a státem (státností) je explicitně vyjádřena zde: „*A nation's right to be a nation is indisputable – the right to a national existence, to an independent statehood.*“¹⁷⁷

Propojení mezi těmito dvěma slovy je ještě větší než v předchozím případě. Jsou neoddělitelné – je vytvářen obraz Běloruska jako *národního státu*. Ten je založen na univerzalici dvou práv – na *existenci národa* a na *nezávislou státnost*. Tato univerzalice má jeden podstatný rys – státnost je odvozena z národa, protože národu je přiznána základní hodnota. Ve své podstatě se jedná o legitimizaci existence Běloruské republiky po roce 1991, která vychází z obrazů Běloruska jako *národního státu* a *státu Bělorusů*, respektive *státu běloruského lidu*. Dalo by se přitom tvrdit, že se Lukašenko prohlašuje za *garanta běloruské státnosti a národa*.

Tento obraz *státu běloruského lidu* vychází z předpokladu, že nejprve existoval (=celá staletí) běloruský lid a teprve z něho vznikl stát (=1991): „*We are not creating a democratic state in a vacant space. The Belarusian nation has inhabited this land for many centuries, preserving the original ethnic nature.*“¹⁷⁸

Obraz Běloruska jako demokratického státu budeme rozebírat později. Hlavní je zde obraz *kontinuity*, respektive *tradice*, která je dána už tím, že Bělorusové dlouho obývali svoji zemi. Lze tvrdit, že Lukašenko je zpodobněn jako *garant tradice*, který navazuje na to dobré z historie běloruského národa. Objevuje se zde tvrzení, že Bělorusko má na čem stavět, tím je právě tradice, kontinuita. Důraz je kladen na *původ* a *přirozenost* běloruského etnika, na kterém je vystavěna legitimita státnosti (a tedy i Lukašenka). Proto je také Lukašenko spojen – dalo by se říci neoddělitelně – s existencí státu (to vidíme na začátku v užití plurálu *my* – což lze vyložit jako *Bělorusové*, ale i jako *prezident a lid*). Opět se jedná o legitimizaci Lukašenkovy vláda – a to dvojího charakteru: skrze tradici a příběh.

Vzájemnou propojenost těchto témat a obrazů lze dobře rozebrat na tomto odstavci: „*We are going to enter the 21st century. What is it going to be for all the mankind and for our state? Only*

177 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 1. „*Právo národa být národem je neoddiskutovatelné – právo na národní existenci, na nezávislou státnost.*“

178 Tamtéž. „*Nevytváříme demokratický stát ve vzduchoprázdnu. Běloruský národ obýval tuto zemi po mnoho staletí, uchoval si původní etnickou přirozenost.*“

*time can give the answer. I am sure that the Belarusian people have not exhausted their spiritual, moral and intellectual potential. How many tragic ordeals have they suffered! But, they have not disappeared, have not dissolved with the run of centuries, and they have not found themselves on the outskirts of history. Their voice has never been lost among other voices. In the period of economic chaos, national bustle, cheap politics revelry the Belarusian people have been able to demonstrate their best qualities: wisdom, spiritual soundness, hard will and reason.*¹⁷⁹

Vidíme zde několik základních motivů. Lukašenka bychom mohli charakterizovat jako *univerzálního garanta*, který zajišťuje úspěšný vstup Běloruska do 21. století a s tím spojený rozvoj duchovního potenciálu běloruského lidu. Jednoznačně lze prohlásit, že můžeme zaznamenat jako jeden ze základních obrazů Alexandra Lukašenka, ten, kde se prezentuje coby *státník, budovatel*, čili ten, kdo tvoří běloruskou státnost, přičemž navazuje v něčem na minulost. Druhý motiv: obecně je běloruský lid charakterizován jako *mravně pevný* právě proto, že setrvává – přes všechny zkoušky – na svých dobrých vlastnostech. Zároveň zde opět zaznamenáváme legitimizaci běloruské státnosti skrze národ. Tato legitimizace je přitom založena zvláště na obrazu *trpícího lidu, který vzdoroval nepříznivému osudu*. Lukašenko tvrdí, že Bělorusové si zaslouží vlastní stát *právě proto, že tolik vytrpěli*. Legitimita běloruské státnosti je postavena na obrazu *(staletého) utrpení lidu, boje o holou existenci*. Jako *národní tragédie* se zde implicitně objevuje obraz první poloviny 90. let.

4. 1. 2. Lukašenko jako garant demokratického sociálního státu

Bělorusko je zobrazeno jako *demokratický a sociální stát*, který požívá úcty na mezinárodní aréně. Z čehož lze odvodit obraz Lukašenka jako *demokrata, sociálního altruisty a úspěšného národního lídra*. Tyto obrazy představují základ legitimizace Lukašenkovy vlády, kde dochází k dominanci socio-ekonomických témat nad bytostně politickými. Demokracie je chápána jako socio-ekonomická, jejíž základ tvoří *garance sociálních a hospodářských (lidských) práv* a předpoklad, že ji zajistí pouze (vysoký) ekonomický růst.

Definice běloruského modelu demokracie je založena na dvou předpokladech. První tvoří *odmítnutí stalinismu*, čímž dochází k vytváření obrazu Lukašenka jako *odpůrce stalinismu*, respektive obecně *odpůrce diktatury*:

179 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 95. „*Vstupujeme do 21. století. Jaké bude pro celé lidstvo a náš stát? Časem se to dozvíme. Jsem si jistý, že běloruští lidé nevyčerpali svůj duchovní, mravní a intelektuální potenciál. Kolik tragických zkoušek vytrpěli! Ale oni nezmizeli, nerozpustili se během staletí a neocitli se na okraji dějin. Jejich hlas se nikdy neztratil mezi jinými. V době ekonomického chaosu, národního spěchu, vlády levné politiky byli běloruští lidé schopni demonstrovat své nejlepší kvality: moudrost, duševní pohodu, tvrdou vůli a rozum.*“

„The system which only conventionally can be called <<Stalinist>> could not function for long, as it was based on the oppression of anything individual and claimed the impossible, i.e. the regulation of literally every, however small, aspect of life of the individual, of the society and of the state.“

Lukašenko se zde zároveň prezentuje jako *přítel svobody*, který odmítá jakýkoli útlak. Implicitně je zde vyjádřen obraz *nutnosti sepětí (=jednoty) jedince, společnosti a státu*.

Druhý předpoklad tvrdí, že Bělorusko musí odmítnout také *západní individualismus*. Vytváří se dichotomie my a oni – Bělorusko a Západ. Zároveň zde můžeme zaznamenat obraz Lukašenka jako *garanta svobodného a demokratického rozvoje Běloruska*:

„Belarus should stomach this negative experience and in its aspiration for the maximal degree of freedom, it should refuse both total control and individualism without frontiers.“¹⁸⁰

Je tedy prosazován obraz *sociální (respektive socioekonomické) demokracie*. Ta je definována na principu *rovného podílu společenských skupin na tvorbě rozhodnutí*: „At the same time, it is necessary to observe democracy in the economic sphere. No social group should obtain the economic power to monopolise decision-making concerning major social problems.“¹⁸¹

Lukašenko odmítá obraz sebe jako diktátora a nastoluje místo toho explicitně obraz *služebníka lidu a služebníka zájmů lidu*. Je tedy zdůrazňována *vůle lidu* jako základ Lukašenkovy politiky. Dochází tak k tomu, že se Lukašenko stává *garantem vůle lidu*. To odkazuje k tomu, že explicitní výraz *vůle lidu* implicitně zastupuje *vůli Lukašenka*. Vedle toho se v této citaci objevuje požadavek rozdělení politické a ekonomické moci:

„The bearer of power is not a master, he is a servant of the people. That is why our task is to divide the political and the economic power, to made the political power dependent on its ability to serve the people's interests.“¹⁸²

Je vyjádřen předpoklad, že zájmy lidu uskuteční pouze *silný stát*: „Its foundation is not just abstract <<people's benefit>>, but the practical realisation of people's aspirations by the state.“¹⁸³

180 Obě citace viz Lukašenko, Alexander. *Belarus Tomorrow*. s. 33. „Systém, který lze pouze konvenčně nazvat <<stalinistický>>, nemůže fungovat dlouho, protože byl založen na útlaku všeho individuálního a usiloval o nemožné, tj. regulaci téměř každého, jakkoli malého aspektu života jedince, společnosti a státu.“

„Bělorusko by mělo strávit tuto negativní zkušenost a ve svém úsilí o maximální stupeň svobody by mělo odmítnout jak úplnou kontrolu, tak i individualismus bez hranic.“

181 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 36. „Současně je nezbytné dodržovat demokracii v ekonomické oblasti. Žádná sociální skupina by neměla získat ekonomickou moc k monopolizaci tvorby rozhodnutí týkajících se hlavních společenských problémů.“

182 Tamtéž. „Držitel moci není pán, ale sluha lidu. Proto je naším úkolem rozdělit politickou a ekonomickou moc, učinit politickou moc závislou na schopnosti sloužit zájmům lidu.“

183 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 39. „Politický systém Běloruské republiky je založen na moci lidu. Jeho základem není jen abstraktní <<přínos lidu>>, ale praktickou realizací cílů lidí státem. Princip <<vlády pro

Důraz na užitečnost, tedy reprezentaci zájmů lidí je prohlášen za nezbytnou podmínku rozvoje běloruské společnosti: „*Democratic development depends upon the political culture of the members of society. Policy cannot be reduced to the struggle for power, it should be understood as an activity for the sake of common interests in compliance with the best traditions, customs and moral principles of our country on the basis of strict observance of law. The establishment of democracy is impossible without a continuous political and social dialogue on the principles of humane democratic society.*“¹⁸⁴

Základní hodnotou se stává nekonečný rozvoj. Je předem vyloučena možnost, že by společnost měla upadat. Vzniká implicitní diference: normální je rozvoj, úpadek je naopak abnormální.

Lukašenko se prezentuje jako *budovatel lidské demokratické společnosti*, přičemž žádá všechny Bělorusy, aby mu pomohli tento cíl uskutečnit. Implicitně tvrdí, že je to jejich vlastní zájem, z čehož je vyvozeno, že tento typ budování běloruské státnosti nelze odmítnout, protože není politikou jednoho Lukašenka, ale celého lidu. Dochází tak k *univerzalizaci Lukašenkovy vnitřní politiky jako jediné správné, jediné, která je pro Bělorusko opravdu užitečná*. Jinak řečeno: souhlasit s Lukašenkovou vnitřní politikou je *povinností každého občana Běloruské republiky*.

Všimněme si, jak je v textu substitutován, a tedy potlačován, obraz Alexandra Lukašenka obrazem běloruského lidu. Jak jsme vyjádřili výše – v tomto diskurzu je nám předkládáno tvrzení, že se nejedná o politiku Alexandra Lukašenka, ale celého běloruského lidu. Přestože se v této fázi rozboru zpodobnění běloruského prezidenta dá těžko rozpoznat, přece jen můžeme zaznamenat jeho obraz *demokrata*, respektive *tolerantního člověka*, který neprosazuje jednu státní ideologii, ale uznává názorovou pluralitu, čímž je implicitně řečeno, že uznává pluralitu politickou.

Následující citaci lze interpretovat jako *odmítnutí sovětského modelu vedoucí úlohu strany a marxismu-leninismu*: „*Tolerance for other ideas and political forces, for no one has a monopoly for the final truth.*“¹⁸⁵

Alexander Lukašenko vystupuje nejen jako *demokrat*, ale také jako *demokratizátor, ekonomický reformátor a budovatel státnosti*. Jeho první prezidentské období je celkově zobrazeno jako *významné období běloruských a světových dějin*:

lidi a lidí pro vládu>> je pragmatickým zjištěním nemožnosti uvalit na společnost a jednotlivce to, co nechtějí nebo nejsou schopni vykonat.“

184 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 37. „*Demokratický rozvoj závisí na politické kultuře členů společnosti. Politika nemůže být omezena na boj o moc, měla by být chápána jako činnost ve jméno společných zájmů v souladu s nejlepšími tradicemi, zvyky a morálními principy země na základě přísného dodržování práva. Založení demokracie není možné bez neustálého politického a společenského dialogu na principech lidské demokratické společnosti.*“

185 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 1. „*Tolerance pro jiné myšlenky a politické síly, protože nikdo nemá monopol na konečnou pravdu.*“

„The Republic of Belarus is now suffering a unique period of time. The period being unique is connected with performing not one, but three most difficult transitions at a time: from dictatorship to democracy, from planning economy to a socially oriented economy, from satellite to sovereign national state. The triune character of the radical changes taking place in the spheres of political and economic relations, national self-confidence and state system is caused by the necessity of reaching simultaneously such great scale targets as creation of pluralistic political system, transition to socially oriented market economy and new statehood. Realising such a social project has not taken place in the world practice before. The world observes us with interest, deciding whether the aims we drew are compatible and what are the ways of their realisation, the world considers our ambitions to be a unique historical experiment.“¹⁸⁶

Lukašenko provádí dvojstupňovou univerzalizaci: nejprve je jeho vnitřní politika prohlášena za politiku celého běloruského lidu, aby byl následně tento obraz *jedinečného historického experimentu a společenského projektu* přenesen na celosvětovou úroveň jako *příklad hodný následování*. Lukašenko tak získává obraz *úspěšného národního lídra*, respektive jednoho ze *světových lídrů*.

Celkově je vytvořen obraz prvního prezidentského jako *trojjediné tranzice směrem k demokracii, sociálně orientované tržní ekonomice a nové státnosti*. Z toho lze dovodit obraz Lukašenka jako *radikálního (skutečného) reformátora, který pracuje s obrovským nasazením pro blaho státu*. Těmito obrazy je odmítnuty nespécifikované hlasy, že Lukašenkovo první prezidentské období nepředstavuje zásadní změnu politického a ekonomického systému. Naopak je potvrzen obraz Běloruska jako *demokratického, sociálního a národního státu, který se poučil z chyb minulosti (zvláště té sovětské), za něj jsou označeny diktatura, plánovaná ekonomika a satelit*.

Obraz Běloruska jako *demokratického státu* je zde neoddělitelně spojen s (*univerzalizovanými*) *lidskými právy*. Přitom je demokracie spojena s *požadavkem uspokojení materiálních potřeb obyvatelstva* a je vyjádřen předpoklad, že míra demokracie je přímo úměrná ekonomickému růstu. To vychází z *nadřazení sociálních a hospodářských práv nad politickými*: *„The political and human rights and freedoms remain senseless if they are not confirmed by social and economic rights.“¹⁸⁷*

186 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 96. *„Běloruská republika prochází jedinečným časovým obdobím. Doba, která je jedinečná, je spojena s prováděním ne jednoho, ale tří nejobtížnějších přechodů současně: z diktatury na demokracii, z plánované ekonomiky na sociálně orientovanou ekonomiku, ze satelitu na suverénní národní stát. Trojjediný charakter radikálních změn, probíhající v oblastech politických a ekonomických vztahů, národního sebevědomí a státního systému, je způsoben nutností současného dosažení velkého rozsahu cílů jako vytvoření pluralistického politického systému, přechodu na sociálně orientovanou tržní ekonomiku a nové státnosti. Uskutečnění takového společenského projektu se nikdy předtím ve světové praxi neodehrálo. Svět nás se zájmem sleduje, rozhoduje se, zda cíle, které jsme si vytkli, jsou souladné a jak se dají uskutečnit, svět zvažuje naši ambice být jedinečným historickým experimentem.“*

187 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 38. *„Politická a lidská práva a svobody zůstanou nesmyslnými, pokud*

Implicitně se zde objevuje dichotomie *běloruská x západní demokracie*, kde je prohlášeno, že pouze běloruská forma demokracie zaručuje lidem *skutečná práva*.¹⁸⁸

Dodržování lidských práv Lukašenko chápe jako zajištění kvality života pro nejširší vrstvy obyvatelstva, které přímo závisí na stavu ekonomiky: „*We are perfectly aware that the current economic situation does not make it possible to realise the full Constitutional stipulation on the point of giving worthy level of life for all the citizens.*“¹⁸⁹

Je přitom vyjádřen předpoklad, že lidská práva může zajistit pouze *silný stát s velkým vlivem na chod ekonomiky*. Vzniká obraz *silného státu jako garanta lidských práv, který odpovídá za zajištění kvality života*. Obraz silného státu doprovází předpoklad, že *pokud se ekonomice daří, stát je schopen uspokojit potřeby občanů*.

Lukašenko vystupuje jako *garant sociálních jistot pro široké vrstvy obyvatelstva*, což je neoddělitelně spojeno s obrazem Běloruska jako *sociálního státu*. To je v diskurzu Belarus Tomorrow označeno za hlavní význam novelizace ústavy a Lukašenko v rámci textu některá sociální a hospodářská práva vyjmenovává. Zde představený obraz běloruského prezidenta lze chápat jako *ochránce prostých (=chudých) lidí a ohrožených společenských skupin* – například mládeže, důchodců a zaměstnanců.

Mládež je zobrazena jako *nejohroženější společenská skupina*: „*When elaborating the changes and amendments to the constitution, naturally, I could not overlook the needs of the youth. The youth policy is one of the major, determining criteria of the state social development. Youth is the state's future. This is a category of citizens that is probably the first one who needs social protection – here belong the issues of education, employment and housing. Youth policy was never mentioned in the previous constitution. Now this deficiency has been eliminated.*“¹⁹⁰

V souvislosti s její ochranou jsou zdůrazněna tři témata a tedy práva: *vzdělání, zaměstnanost* (=tedy právo na práci) a *bydlení*. Tato potřeba ochrany je zdůvodněna obrazem mládeže jako *budoucnosti státu*. Nutnost přepsání ústavy Lukašenkem – který zde explicitně vystupuje jako *tvůrce, pisatel nového znění ústavy* – je zdůvodněna právě potřebami mládeže. Čili je vytvářena dichotomie mezi zněním ústavy z roku 1994 a 1996, kdy je vytvářen obraz původní ústavy jako

nebudou potvrzeny sociálními a ekonomickými právy.“

188 Viz Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 29-30.

189 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 31. „*Dokonale si uvědomujeme, že současná ekonomická situace neumožňuje plně realizovat ústavní požadavky v bodě dání vhodné úrovně života pro všechny občany.*“

190 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 28. „*Při vypracování změn a dodatků k ústavě jsem přirozeně nemohl přehlédnout potřeby mládeže. Mládežnická politika je jedním z hlavních, určujících kritérií sociálního rozvoje státu. Mládež je budoucnost státu. Je to kategorie občanů, která je pravděpodobně první, která potřebuje sociální ochranu – sem patří otázky vzdělání, zaměstnání a bydlení. Mládežnická politika nebyla nikdy zmíněna v předchozí ústavě. Nyní jsme tento dluh odstranili.*“

asociální, respektive méně sociální. Lukašenko se profiluje do role *sociálního altruisty*.

V této roli vystupuje též jako *ochránce důchodců*, který žádá, aby se jim dostalo zdravotní péče: „*Quite a considerable category of people, especially the elderly and pensioners, eventually could not afford buying the necessary medicines, and high-skilled medical staff was inaccessible to them.*“¹⁹¹

Obraz Běloruska jako *sociálního státu* je doplněn i o *právo zaměstnanců podílet se na řízení podniků*. Důraz Lukašenkova diskurzu na sociální a hospodářská práva lze chápat tak, že je vyslovován předpoklad, že demokracie, by neměla působit jen na celostátní úrovni, ale i v rámci jednotlivých podniků:

„*A significant indication of the social orientation of the state and the socially friendly market economy is the right of the working people to take part in the management of enterprises, organisations, and offices.*“¹⁹²

Zároveň zde vidíme propojení obrazu Běloruska jako *sociálního státu* s obrazem modelu *sociálně orientované tržní ekonomiky*. V rámci tohoto diskurzu zřetelně převažují socioekonomická témata nad politickými.

V souvislosti s prosazováním obrazu *socioekonomické demokracie* vystupuje obraz Lukašenka jako *podporovatele silné role odborů*: „*An important role here is given to trade unions. It is the trade unions that are able to become a strong link between the workers and the management of enterprises, organizations, and farms.*“¹⁹³

Obraz Běloruska jako *socioekonomické demokracie* představuje základní legitimizaci Lukašenkovy vlády. To lze dát do souvislosti s Matsuzatovým textem, který Lukašenkův režim chápe jako populistický. Při rozboru Lukašenkova diskurzu se tento motiv skutečně odhaluje – prezident slibuje masám, že nebudou trpět nedostatkem. Výměnou za to počítá s tím, že ho budou volit, respektive nebudou proti němu demonstrovat.

Obraz *Belarus Tomorrow*, česky *Běloruska zítřka* spočívá právě v legitimizaci režimu, který lidem garantuje spokojený a šťastný život. Jakmile stát (=režim) přestává plnit své závazky, celá konstrukce *společenské smlouvy* se hroutí. Je to z toho důvodu, že mizí legitimita založená na obrazu Běloruska jako *sociálního státu*. Takto na základě diskurzivní analýzy textu samotného

191 Tamtéž. „*Docela značná kategorie lidí, zvláště nejstarších a důchodců, si vlastně nemohla dovolit koupit nutné léky a dovedný lékařský personál jim byl nedostupný.*“

192 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 29. „*Významným důkazem sociální orientace státu a sociálně přátelské tržní ekonomiky je právo pracujících účastnit se řízení podniků, organizací a úřadů.*“

193 Tamtéž. „*Důležitá role je zde dána odborům. Jsou to odbory, které jsou schopny stát se silným spojením mezi zaměstnanci a vedením podniků, organizací a farem.*“

Lukašenka lze podpořit Matsuzatovu argumentaci, že populistické režimy zažívají krizi v případě ekonomické krize. Ono to vyplývá z Lukašenkova tvrzení, že míra demokracie je přímo úměrná stavu ekonomiky. Legitimita režimu založeného na stavu ekonomiky se pak v důsledku krizových jevů může skutečně zhroutit, protože se zhroutí celá diskurzivní konstrukce *bezproblémové budoucnosti Běloruska* (jak lze odvodit z názvu knihy).

4. 1. 3. Referendum 1996 jako vítězství běloruské demokracie

Obraz Běloruska jako sociálního státu je neoddělitelně spojen s referendem 1996 a následnou změnou ústavy z roku 1994. Nejprve se podíváme na obecné chápání významu referenda. Pak se zaměříme na samotný obraz sociálního státu. Až poté se budeme zabývat obranou ústavy jako demokratické. To má jeden jednoduchý důvod. V diskurzu Belarus Tomorrow převládá socioekonomické hledisko před politickým.

Naznačení významu referenda 1996 si lze ukázat na dvou citacích. V první je hodnoceno skrze *běloruskou státnost, rozvoj společnosti a postavení jednotlivce*: „*The Referendum of November 24, 1996 marked a new stage of the Belarusian statehood. The amendments and appendices to the current Constitution were publicly acknowledged and with the new draft the Belarusian people approved the fundamental principles of the society's development both for the near and the more distant future. From this date on the renewed Constitution determines the legal status of the individual in the social and economic situation.*“¹⁹⁴

Je zde vyjádřen trojí význam- ve vztahu k státnosti, společnosti a jednotlivci. Referendum 1996 je zobrazeno jako *významný předěl v běloruských dějinách*. Zbylé dva vztahy podporují tuto argumentaci. Ve vztahu ke společnosti se jedná o obraz ústavy jako *základního zákona pro běloruské obyvatelstvo*. Přičemž je vyjádřen předpoklad, že danou verzi ústavy lze charakterizovat jako *vodítka, které může platit dlouho*. Zároveň si lze všimnout, že ústava není zobrazena jako základní zákon pro politické instituce. Opět zdůrazňujeme, jak se v diskurzu Belarus Tomorrow projevuje odstup Lukašenka od vlastní politiky. Konečně třetí vztah k jednotlivci je vyjádřen tvrzením, že nové znění ústavy *představuje právní jistotu občana v sociálních a ekonomických vztazích*. V tomto smyslu je zobrazena jako určitá *pojistka*. To se zakládá na argumentu, že ani společnost, ani jedinec nedokáží žít v nejistotě. To by šlo také označit za podporu argumentace, že stát musí být silný.

194 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 26. „*Referendum z 24. listopadu 1996 znamenalo nový stupeň běloruské státnosti. Doplnky a dodatky k současné Ústavě byly veřejně uznány a běloruský lid s novým návrhem schválil základní principy rozvoje společnosti jak pro blízkou, tak vzdálenější budoucnost. Od tohoto data obnovená Ústava určuje právní postavení jedince ve společenské a ekonomické situaci.*“

Druhá citace explicitně vyjadřuje obraz *sepětí mezi prezidentem a lidem* a tvrdí, že nová verze ústavy a její prosazení *není vítězstvím Lukašenka, ale vůle lidu*: „*The President received support on other questions of the Referendum which demonstrated unity of the people and the President in wishing to realise the highest national interest of Belarus and to respect the sovereign right of the people to choose its destiny for the sake of present and coming generations.*“¹⁹⁵

Lukašenko je explicitně zobrazen jako *realizátor národního zájmu Běloruska*, běloruský lid pak jako *suverén*, který určuje svůj osud a přitom je *odpovědný* (=myslí na příští generace).

Sociální stát je podrobně charakterizován zde: „*I would like to call attention to the term <<social state>>. In a way, it is accidental word combination. Our constitution proclaims Belarus a social state. It means that society lays in its foundation the guaranteed conditions for a worthy level of life for each citizen. Special attention is given to the support of the socially distressed strata of population.*“¹⁹⁶

Sociální stát je charakterizován jako *snaha o dosažení stejného životního standardu pro všechny*, tedy úsilí o *rovnoměrně rozvrstvenou společnost*. To je přitom založeno na předpokladu *zvýhodnění znevýhodněných*. Tento obraz v sobě obsahuje vnitřní rozpor – hlásá, že ke všem se má přistupovat stejně, přitom staví na dělení společnosti na *zvýhodněné* a *znevýhodněné*, přičemž implicitně zaujímá odstup od lidí, kteří už jsou spokojeni se svou životní úrovní.

Častým tématem tohoto diskurzu je *explicitní apologetika ústavy 1996 jako bytostně demokratické*. Je tím odpovídáno na hlasy kritiků (ze Západu, z opozice), kteří ji hodnotí jako *nedemokratickou, diktátorskou*. Aby pochybnosti byly vyvráceny, snaží se Lukašenko detailně doložit, v čem je novelizovaná verze ústavy demokratická a znovu opakuje a zdůrazňuje některé obrazy či předpoklady. Aby dokázal, že je ústava skutečně demokratická, snaží se ji legitimizovat prostřednictvím autority respektovaných odborníků:

„*The new wording of the Constitution implies legal guarantees of social progress of the people, it was highly estimated by many foreign scientists, among which is Reign Mullerson, professor of International Law, the Head of Department at the Royal College of London University.*“¹⁹⁷

195 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 74. „*Prezident obdržel podporu v dalších otázkách referenda, což demonstrovalo jednotu lidu a prezidenta v přání uskutečnit nejvyšší národní zájem Běloruska a respektovat suverénní právo lidu vybrat si svůj osud ve jménu současné a nastupujících generací.*“

196 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 30. „*Rád bych upozornil na termín <<sociální stát>>. Je to náhodná kombinace slov. Naše ústava prohlašuje Bělorusko sociálním státem. Znamená to, že společnost klade ve svém základu zaručené podmínky pro vhodnou úroveň života. Zvláštní pozornost je věnována podpoře sociálně ohrožené vrstvy obyvatelstva.*“

197 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 95. „*Nové znění Ústavy vytváří právní garance společenského pokroku lidí, byla velmi oceněna mnoha zahraničními vědci, mezi něž patří Reign Mullerson, profesor mezinárodního práva, vedoucí oddělení Královské koleje Univerzity Londýn.*“

Apologetiku ústavy spojil s obrazem svých odpůrců jako *diletantů*, jejichž *ambice daleko překračují jejich schopnosti*: „Against the background of the famous scientists' opinion various quasipoliticians' ambitions to present the new wording of our Constitution as an attempt to settle a dictatorial regime look like insolvent nonsense and home-bred dilettantism.“¹⁹⁸

Vyniká zde vztah difference my a oni – Lukašenko a opozice. Zatímco Lukašenko je (vždy) zobrazen jako skutečný státník a politik, pak opozice je vnímána jako *skupina kvazipolitiků*, tedy lidí, kteří skutečnými politiky nejsou. Význam slova politik v tomto diskurzu by se dal interpretovat jako obraz člověka, který hájí a prosazuje zájmy lidu. Čímž je implicitně sděleno, že opozice je *protilidová*, respektive *protiběloruská* (=proti oprávněným zájmům lidu).

Jak tedy vidíme, obraz referenda 1996 dokazuje, jak v daném diskurzu dochází k propojování jednotlivých obrazů. Zvláště důležitá je zde kritika běloruské opozice ze strany Lukašenka. Je to zároveň jeden z nástrojů legitimizace jeho vlády. Aby zdůvodnil, proč právě on dokáže nejlépe spravovat Bělorusko, vytváří dichotomii my a oni, ve které se opozice stává protilidovou a neschopnou. Obraz Lukašenka je postaven na prezidentových schopnostech a sepětí s lidem. Právě tato vazba na lid se jako jedna legitimizace propojuje s dvěma zbylými legitimizacemi – socioekonomickou a státnickou.

4. 1. 4. Léta 1991-1994 (1996) – doba temna

Obraz *podpory a rozvoje společnosti pomocí novelizace Ústavy* vychází z předpokladu, že ústava z roku 1994 byla napsána špatně, z obrazu let 1991-1994 jako *období temna*, přičemž negativní jevy jsou vyřešeny právě novelizací Ústavy v roce 1996. Z toho vyplývá obraz Lukašenkova prvního prezidentského období *začínajícího dvakrát* (=1994 a 1996), respektive rozděleného na *dvě odlišné periody*.

Danou citaci lze interpretovat také tak, že doba temna představuje léta 1991-1996: „The 1994 Constitution, too, proclaimed the Republic of Belarus a social state, but it did not take into account the concrete fact of property and the related stratification of society. A category of rich and super rich people appeared, while at the other pole there people remained with the income below the average or even below the poverty line. It is natural that in such polarised society there appears a fear of future, while serious economic problems and unemployment turn all the human rights and liberties into a void abstraction.“¹⁹⁹

198 Tamtéž. „Ambice různých kvazipolitiků prezentovat nové znění Ústavy jako pokus ustavit diktátorský režim přes názor slavných vědců vypadá jako naprostý nesmysl a domácí dilettantismus.“

199 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 31. „Ústava 1994 také prohlásila Běloruskou republiku sociálním státem, ale nevzala do úvahy konkrétní fakta o vlastnictví a s tím spojené rozvrstvení společnosti. Objevila se kategorie

Schválení novelizované verze Ústavy je tak zpodobněno jako *definitivní distance od negativních jevů první poloviny 90. let*. Implicitně je Nejvyšší sovět viněn z toho, že přehlížel krizové jevy ve společnosti či ekonomice. Vzniká tak obraz Lukašenkových předchůdců, respektive Nejvyššího sovětu či opozice jako *neschopné řešit společenské problémy*. Ústava 1994 je hodnocena jako *naprosto nedostatečná*, z čehož je vyvozena nutnost ji přepracovat.

Dané období je zobrazeno jako perioda, kdy se projevovaly: *nezaměstnanost, chudoba, strach z budoucnosti, vážné ekonomické problémy, kdy lidská práva a svobody zůstaly nenaplněny*. Hlavní důraz je kladen na *obraz polarizované společnosti*, kdy je vytvořena *dichotomie mezi bohatými a superbohatými na straně jedné a chudými na straně druhé*. Je vyjádřen předpoklad, že společnost by neměla být příliš rozvrstvena. Z toho vyplývá účel sociálního státu: jako takového, který *depolarizuje společnost*, tedy ji sjednocuje, například tím, že všem zajistí slušný příjem.

Obraz let 1991-1994 je spojen s důsledky rozpadu Sovětského svazu, za který je podle dané interpretace odpovědná *nacionalistická opozice*. V tom smyslu je označena za *viníka socio-ekonomického rozvratu a lidského neštěstí*.

Celkově jsou léta 1991-1994 zobrazena jako *doba nejistoty a (velkého) vystřízlivění*: „*A time of unpredictability had arrived. On the one hand, the nationalistic opposition, thrilled by obtained independence ecstatically persuaded people that everything was all right. That the people were free and independent, and Belarus a sovereign state. But, on the other hand, industrial workers were marching in columns to the central square in Minsk, with the requirements: <<Give us work! Give us pay!>>. At that time, I think many of my MP colleagues' eyes opened and they regretted having voted for the disintegration of the Soviet Union. Alas, history can not be reversed: what has been done cannot be undone.*“²⁰⁰

V rámci charakteristiky daného období je zdůrazňován obraz privatizace jako *plundrování státního majetku*. Je přitom vytvářen vztah difference mezi zákonnou a *zločinnou* formou privatizace. Nejvyšší sovět přitom získává obraz *nečinné instituce*, která selhala při ochraně státního majetku. V dané interpretaci pak Lukašenkovi nezbyvá nic jiného než *takovému rozvratu učinit přítrž*:

bohatých a super bohatých lidí, zatímco na druhém pólu zůstali lidé s příjmem pod průměrem nebo dokonce pod hranicí chudoby. Je přirozené, že v takto polarizované společnosti se objevil strach z budoucnosti, zatímco závažné ekonomické problémy a nezaměstnanost učinily všechna lidská práva prázdnu abstrakcí.“

200 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 5. „*Přišel čas nepředvídatelnosti. Na jedné straně nacionalistická opozice, nadšená ze získané nezávislosti, nadšeně přesvědčovala lidi, že všechno je v pořádku. Že lidé jsou svobodní a nezávislí a Bělorusko suverénní stát. Ale na druhé straně průmysloví dělníci pochodovali v průvodech na ústřední náměstí v Minsku s požadavky: <<Dejte nám práci! Dejte nám zaplatit!>>. Domnívám se, že tou dobou se mnoha mým poslaneckým kolegům otevřely oči a litovali, že hlasovali pro dezintegraci Sovětského svazu. Bohužel, historii nelze zvrátit: co se stalo, nedá se odestát.“*

„As I have mentioned above, the process of privatisation in the republic was temporally abandoned for it actually was a daylight robbery: state property had been plundered and the Supreme Soviet did not take any action to prevent it; many sharp businessmen had managed to make a fortune on privileges and state subsidies. Unknown until the moment privatisation had gained notoriety among the population. The period of market romanticism passed into oblivion, while decentralisation and privatisation are the need of the present and require careful thought and statutory base.“²⁰¹

Objevuje se zde podobný motiv, který jsme zaznamenali již ve shrnutí předchozí podkapitoly. Oprávnění Lukašenka vládnout Bělorusku je doprovázeno obrazem diskontinuity s předchozími vládci, kteří podle dané interpretace přivedli zemi na pokraj totálního rozvratu a Lukašenkův nástup k moci se tak stává spásou, která zachraňuje Bělorusko před společenským, ekonomickým a morálním krachem. Tento vztah difference právě vyniká na výše uvedeném příkladu privatizace. Opozice podle této interpretace prokázala naprostou manažerskou neschopnost, když nenastavila taková pravidla, aby privatizace zůstala v zákonných mezích. Z toho vzniká obraz Lukašenka, který je po svém nástupu nucen *zastavit anarchii a nastolit pořádek*.

4. 1. 5. Potlačené téma rozpuštění Nejvyššího sovětu (1996)

Na rozdíl od diskurzu Týdne je upozaděno, respektive se téměř neobjevuje téma *rozpuštění Nejvyššího sovětu*, právě v souvislosti s referendem 1996. Naopak je zdůrazněna definice nového dvoukomorového parlamentu jako *zastávce lidu*:

„The two chambers parliament system implied by the Constitution proved to be correct. Having the Council of the Republic let us perform serious expertise of the laws adopted by the House of Representatives and define to what extent they correspond to every-day life of our country,...“²⁰²

Z dané citace se dá dovodit, že jednokomorový Nejvyšší sovět byl rozpuštěn proto, že nedokázal dostát zájmům lidu. Nový parlament je zde zobrazen ne jako jeden celek, ale soubor dvou celků, díky čemuž zde vzniká vztah difference mezi obrazem horní a dolní komory. Rada republiky je charakterizována jako *korektor chyb v legislativě*, tak aby legislativní dokumenty *lépe odrážely*

201 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 54-55. „Jak jsem se zmínil výše, proces privatizace v republice byl dočasně pozastaven, protože to vlastně byla krádež za bílého dne: státní majetek byl vydrancován a Nejvyšší sovět neučinil nic, aby tomu zabránil; mnoha ostrým obchodníkům se podařilo získat štěstí na privilegiích a státních dotacích. Neznámých do okamžiku, kdy privatizace získala mezi obyvatelstvem neblahou pověst. Doba tržního romantismu odešlo do zapomnění, zatímco decentralizace a privatizace jsou potřebami současnosti a vyžadují pečlivé přemýšlení a zákonnou základnu.“

202 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 101. „Systém dvoukomorového parlamentu zavedený Ústavou se ukázal být správným. Rada republiky nám umožňuje podrobný přezkum zákonů přijatých Sněmovnou reprezentantů a určit, do jakého rozsahu odpovídají každodennímu životu naší země,...“

sepětí mezi vedením státu a lidem. Právě Radě republiky je přisouzena role instituce, která napomáhá tomu, že parlament skutečně reprezentuje vůli lidu.

Naopak u Sněmovny reprezentantů je vysloven předpoklad, že jí vytvořené legislativní dokumenty nebudou odpovídat zájmům lidu. Ve výsledku je významnější role připsána horní komoře parlamentu, která je zobrazena jako *dohled*.

Implicitní apel prezidenta Lukašenka, aby parlament jako instituce posiloval sepětí vedení státu s lidem, je vztažen též na činnost každého jeho člena: „*The position of the members of the Parliament in struggling for the state interests, for the constitutional rights and freedoms of the citizens must become more offensive.*“²⁰³

Poslanci Nejvyššího sovětu jsou tedy naopak zobrazeni jako *příliš pasivní*, což je jeden z naznačených důvodů, které Lukašenka vedly k jeho rozpuštění.

Lze se domnívat, že téma rozpuštění Nejvyššího sovětu bylo opomenuto naprosto záměrně. Rozpuštění jakéhokoli parlamentu vyznívá jako projev destrukce. Lukašenko se naopak snaží vytvořit obraz konstrukce – budování nové běloruské státnosti je doprovázeno novelizací ústavy a zlepšením práce parlamentu tím. Toto je také způsob legitimizace, který je založen na předpokladu, že *všechny změny jsou k lepšímu*. I když se téma rozpuštění Nejvyššího sovětu takřka neobjevuje, snaží se Lukašenko obhájit tím, že *vinu nese ta druhá strana* – tedy opozice a bývalý parlament, jak dokládá následující podkapitola.

4. 1. 6. Neužitečná opozice

Opozice je zpodobněna jako *abnormální*, když brání prosazení Lukašenkových návrhů na stabilizaci ekonomické situace. Jinými slovy je implicitně prohlášena za *nekonstruktivní*, když nehodlá přistoupit na žádné kompromisy, čímž přebírá odpovědnost za případný ekonomický kolaps:

*„I have already written what difficulties Belarus came across performing economic reforms: absence of consensus between the executive and legislative branches of power, demanding procedures of political wrangle started by the forces of the opposition, difficulties in looking for compromises, fighting in the supreme Soviet, which paralysed the legislative process.“*²⁰⁴

203 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 102. „*Pozice členů parlamentu v boji za státní zájmy, za ústavní práva a svobody občanů se musí stát ofenzivnější.*“

204 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 96. „*Už jsem napsal, jakými těžkostmi Bělorusko prošlo při provádění ekonomických reforem: nepřítomnost shody mezi zákonodárnou a výkonnou složkou moci, náročné procedury politické pře zahájené silami opozice, složitosti při hledání kompromisů, bojování v Nejvyšším sovětu, které paralyzovalo legislativní proces.*“

Je to opět vyjádření vztahu difference: Lukašenko je zobrazen jako ten *progresivnější, kterému jde o blaho celého národa* (což je příklad univerzalice), naopak „*síly opozice*“ (tak jsou explicitně pojmenovány), působící především v Nejvyšším sovětu, jsou *zpátečníky, jejichž partikulární zájmy jdou proti lidu*. Podle tohoto obrazu, podle této interpretace dějin: *bylo nutné rozpustit Nejvyšší sovět, protože záměrně paralyzoval legislativní proces a bránil nutným reformám*. To odkazuje k Lukašenkově motivaci nepřipustit opozici v parlamentu a zákony rychle schvalovat.

4. 1. 7. Ambivalentní vztah Lukašenka k Západu

Budeme-li analyzovat samotný obraz Západu, zjistíme, že není jednotný, a to už z toho důvodu, že se Lukašenko vztahuje k různým entitám – a to jak společenským aktérům, tak společenským událostem. Někdy se stává, že společenští aktéři splývají nebo se překrývají se společenskými událostmi. V zásadě lze tvrdit, že vlastní obraz Západu tvoří vztah Běloruska (někdy též i Ruska) k Západu jako takovému, respektive západní společnosti; NATO, respektive jeho rozšíření; evropské integraci, respektive západoevropským politikům a Evropské unii; Radě Evropy. Tato roztržičnost je způsobena také tím, že pojem Západu není explicitně definován prostorově, ale spíše hodnotově, což posléze bude znamenat, že do pojmu Západ můžeme při analýze dalších obrazů zařadit jak Lukašenkovy *domácí nepřátele*, tak i jeho kritiky v Rusku (ale zase ne všechny).

Obraz západní společnosti je postaven na dichotomii *my x oni*, z čehož vyplývá diskurzivní definice *lepšího vnitřku před horším vnějškem* (vnějšek ovšem není brán jako jednodílná negativní entita – je přítomno tvrzení, že obsahuje dobré části). Obraz západní společnosti jako takové je spojen s tvrzením o její *zkaženosti*. Následující citace kromě příčin tohoto *úpadku* obsahuje i odmítnutí nároku západních hodnot být univerzálně platnými:

„Modern society is doomed to catastrophe if individualism, ruthless selfishness and pursuit of naked profit will take the upper hand. What wicked irony, when these qualities of primitive society are now passed off for the ideals of <<civilisation>> and <<main road>> for humankind!“²⁰⁵

Obraz Západu je založen na ztotožnění s *primitivitou*, což koresponduje s jiným obrazem, který naopak diskurz Týdne používá vůči Lukašenkovi – *skanzenu*, tedy něčeho starého, překonaného. V diskurzu Belarus Tomorrow je to vyjádřeno na vztahu difference: *primitivita x modernost*, kdy je západní společnost jednoznačně pojata jako *nemoderní*. To zastupuje diferencí *normalita versus*

205 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 35. „*Moderní společnost je odsouzena ke katastrofě, pokud individualismus, bezohledné sobectví a honba za holým ziskem získají převahu. Jaká zlá ironie, když tyto kvality primitivní společnosti jsou nyní vydávány za ideály <<civilizace>> a <<hlavní cestu>> pro lidstvo!“*

abnormalita. Západní společnosti jsou připsány charakteristiky, které mají dokazovat její zkaženost: *individualismus, bezohledné sobectví, honba za holým ziskem*. Tím je vyjádřen předpoklad, že Bělorusové nesmí následovat západní hodnoty, protože by to vedlo k *rozkladu běloruské společnosti*. Čili je vyjádřena *neslučitelnost běloruských a západních hodnot*.

Rozšíření NATO na Východ je pojato jako *potenciální nebezpečí pro lidstvo* (univerzalizace), jemuž musí být zabráněno. Západní politici jsou přitom zobrazeni jako *egoisté*, kteří myslí pouze na sebe. Vyskytuje se obraz *převahy Západu*, respektive *nerovnováhy sil*:

*„Nowadays, we have to carefully evaluate the situation in the world, after NATO's expansion. The world obviously lacks the balance of power. NATO Eastwards movement involves vitally important interests of not simply a group of countries but of civilisations. This may result in a serious world conflict. We can avoid it, if politicians understand that one state cannot built its well being at the expense of the other.“*²⁰⁶

Vytčeným cílem Běloruska se stává integrace do Evropy, která je tedy pokládána za *nevyhnutelnou*. Za její prostředek je označena spolupráce s Radou Evropy a obchodní výměna s členskými zeměmi Evropské unie:

*„Sooner or later Belarus will join this mainstream. Today we want to say that our state is ready to co-operate with the Council of Europe as intensively as the European community is ready to accept. We give priority to strengthening of the trade-economic relations with the member countries of the European Union.“*²⁰⁷

V následující citaci je Bělorusko explicitně prostorově i hodnotově zobrazeno jako *součást Evropy*. Z toho titulu je deklarována ochota podílet se na integračním procesu. Na druhé straně jsou zobrazeni západoevropští politici jako *přezíraví a předpojatí vůči Bělorusku*, o nichž je vysloven předpoklad, že by mohli zablokovat cestu Běloruska do Evropy proto, že se jim nelíbí Lukašenkova politika. Západoevropští politici jsou charakterizováni jako *politicky nedospělí* – přičemž je tato vlastnost chápána jako abnormalita. To odkazuje k diferenci: *hloupé děti versus rozumní dospělí*. Je vysloven předpoklad, že s Běloruskem (a tedy i Lukašenkem) budou představitelé západní Evropy *jednat jako rovní s rovným*:

206 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 66. „Nyní bychom měli pečlivě vyhodnotit situaci ve světě po rozšíření NATO. Svět zjevně postrádá rovnováhu sil. Pohyb NATO na východ zahrnuje životně důležité zájmy ne pouze skupiny zemí, ale civilizací. To by mohlo vyústit v závažný světový konflikt. Můžeme se tomu vyhnout, pokud politici pochopí, že jeden stát nemůže budovat svoje živobytí na úkor jiného.“

207 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 61. „Dříve nebo později se Bělorusko připojí k hlavnímu proudu. Dnes chceme říci, že je náš stát připraven spolupracovat s Radou Evropy tak intenzivně, jak je evropské společenství připraveno přijmout. Dáváme prioritu rozšíření obchodně-ekonomických vztahů s členskými státy Evropské unie.“

„Our country is also interested in living in the common European home. I suppose that West-European politicians will deeply think over what is taking place in the Republic of Belarus, without prejudice estimate everything and arrive at the only logically true conclusion. Belarus is an integral part of the common European house and should fully participate to all the effort of integration currently going on.“²⁰⁸

V rámci obrazu evropské integrace je jako vytyčený cíl Běloruska definován vstup do Rady Evropy, která je explicitně zobrazena jako *nejreprezentativnější mezivládní politická organizace Evropy*:

„Today the Republic of Belarus is seeking possible ways of integration into Europe. One of them is to get membership in the Council of Europe, which is justly recognised as one of the most representative intergovernmental political organizations of the continent.“²⁰⁹

V souvislosti s *obrazem úcty k Radě Evropy* se objevuje akceptace kritiky parlamentních voleb z května 1995 – tedy nevytvoření Nejvyššího sovětu. Na druhé straně je vytvářen obraz, že *odmítnutí běloruské přihlášky do organizace Radou Evropy nijak nezhoršilo reputaci Běloruska a nezpřetrhalo vazby s daným subjektem*, což představuje implicitní odmítnutí kritiky Lukašenkových odpůrců, že Bělorusko upadá do izolace. Kontakty s Radou Evropy tak slouží jako argument pro tvrzení, že *kritika Lukašenkovy politiky se naprosto rozchází s realitou*, což odkazuje k opozici a Západu:

„It was planned that the country's application for its full membership in the Council of Europe would be considered during the Fall 1995 PACE session together with the Ukraine. But in May 1995 Belarus did not form the Supreme Soviet (Parliament), i.e. the country failed to meet one of the basic requirements for the states applying for Council of Europe full membership. However, contacts between Belarus and the Council of Europe were not seized.“²¹⁰

Shrme-li to, zjišťujeme celkově ambivalentní obraz Západu, kdy některé jevy jsou hodnoceny jako hrozba (zvláště západní hodnoty a NATO), jiné jsou naopak chápány jako příležitost jak

208 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 104. *„Naše země se také zajímá o bydlení ve společném evropském domě. Předpokládám, že západoevropští politici hluboce zvažují, co se děje v Běloruské republice bez předpojatosti všechno odhadovat a dospějí k jedinému logicky správnému závěru. Bělorusko je integrální součástí společného evropského domu a mělo by se plně účastnit všeho integračního úsilí probíhajícího v současnosti.“*

209 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 72. *„Dnes se Běloruská republika snaží o možné cesty integrace do Evropy. Jednou z nich je dostat členství v Radě Evropy, která je právem uznávána jako jedna z nejreprezentativnějších mezivládních politických organizací kontinentu.“*

210 Tamtéž. *„Bylo plánováno, že žádost země o její plné členství v Radě Evropy bude posouzena během zasedání PACE na podzim 1995 společně s Ukrajinou. Ale v květnu 1995 nebyl v Bělorusku ustaven Nejvyšší sovět (parlament), tj. země nesplnila jeden ze základních požadavků pro státy, žádající o plné členství v Radě Evropy. Ale styky Běloruska a Rady Evropy neustaly.“*

dokázat, že se Bělorusko nenachází v mezinárodní izolaci (jak tvrdí diskurz Týdne), ale naopak, že se snaží pevně ukotvit v mezinárodním prostředí (tak je vnímána Rada Evropy a Evropská unie). Lukašenko se snaží dokázat, že je úspěšný lídr, který zajistí Bělorusku lepší místo ve světě a zároveň vystupuje jako ten, kdo se umí bránit. Zdůrazňeme, je to opět legitimizace. Kniha *Belarus Tomorrow* jako celek má apologetický charakter. Zde tedy zaznamenáváme legitimizaci Lukašenka založeného na dvou obrazech běloruského prezidenta: *jako obhájce běloruského způsobu života před západní expanzí* a *jako národního lídra, který otvírá Bělorusku okno do Evropy*. Protože se tyto obrazy týkají Západu, vzniká celkově ambivalentní vztah mezi ním a Lukašenkem.

4. 1. 8. Kontinuita a diskontinuita rusko-běloruské integrace s SSSR

Obraz Ruska a rusko-běloruské integrace patří k nejdůležitějším tématům diskurzu *Belarus Tomorrow*. Zde se jim budeme věnovat ve čtyřech podkapitolách. Na úvod je třeba konstatovat, že ani tento obraz – podobně jako například opozice či Západu – není jednotný, ale značně rozporný. To je vidět již na tom, že někdy rusko-běloruská integrace na SSSR navazuje, jindy ne.

Obraz *kontinuity* je vázán na legitimizaci rusko-běloruské integrace skrze příběh o *nešťastném rozvratu Sovětského svazu, jehož negativní důsledky je nutné překonat společně*. Proces rusko-běloruského sblížení je chápán jako *vítězství vůle lidu*. Do vztahu s Ruskem se promítá obraz *sepětí běloruského prezidenta s lidem*. Integrace s Ruskem je interpretována jako potvrzení výsledků všesvazového referenda z března 1989:

„The dispersal of territories into national <<quarters>> aggravated the economic, political and social problems. That is why one of the major points of my pre-election program was an integration between Belarus and Russia. There was no conformism in that. The realities of life prompted the realisation that only together we could overcome the hardships. Besides, in March 1989, in the All-Union Referendum the majority of citizens voted in favour of preserving the USSR. In this respect, standing up for integration, I was first of all expressing the will of the people; and the people did hear me.“²¹¹

Vzniká obraz *rusko-běloruské integrace jako spravedlivého odčinění rozpadu Sovětského svazu*. V souvislosti s tím je vytvářen vztah difference mezi Lukašenkem a *některými politiky*. Rozpad Sovětského svazu je zobrazen jako *konspirace těchto politiků*. Ti jsou přítomni zpodobněni jako

211 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 5. „Rozptýlení území do národních <<čtvrtí>> zhoršilo ekonomické, politické a sociální problémy. Proto jedním z hlavních bodů mého předvolebního programu byla integrace mezi Běloruskem a Ruskem. Nebyl v tom žádný konformismus. Skutečnosti života si vynutily realizaci, že jedině společně můžeme těžkosti překonat. Mimochodem, v březnu 1989 se ve všesvazovém referendu vyslovila většina občanů pro zachování SSSR. V tomto směru, postavení se za integraci, jsem především vyslovil vůli lidu; a lid mě naslouchal.“

ničitelé, zatímco Lukašenkovi je přiřčena role *budovatele svazků mezi Ruskem a Běloruskem*. Objevuje se zde *společný obraz Lukašenka a jednotného sovětského lidu jako obětí štvance Západu*:

„I realised how hard the integration process between Belarus and Russia would be. It is always much easier to destroy, while to construct is far more difficult and expensive. All the more so, when we are not dealing with a separate building, but with two states that search for integration after such a destructive process. I realised what confrontation I would have to face, because some politicians had spent an enormous lot of effort, money and ink in order to wipe the USSR off the political map of the world, to sew the seeds of dissension and hate among members of a just recently single Soviet people.“²¹²

Na druhé straně se také objevuje *diskontinuita se Sovětským svazem*, a to na základě tvrzení, že *čas nejde vrátit zpátky*: *„Of course, nobody considered a reconstruction of the former Soviet Union. It is too well known that one cannot walk twice into the same stream: different times, different geopolitical circumstances.“²¹³*

Tato diskontinuita zároveň slouží jako legitimizace Lukašenka jako budovatele běloruské státnosti. Legitimizace Lukašenkovy vlády je značně rozporná – a to právě proto, že někdy je zdůrazňována kontinuita se Sovětským svazem, jindy pak diskontinuita.

Sovětský svaz je také zobrazen jako stát, k *jehož rozvratu napomohla nepřirozená centralizace*. Tím je implicitně tvrzeno, že *v rusko-běloruském svazku nebude podléhat Bělorusko Rusku*: *„Firstly, it was necessary to avoid the unnatural centralisation that tormented the Soviet Union.“²¹⁴*

Střídání diskontinuity a kontinuity rusko-běloruské integrace je determinováno tím, že Lukašenko rusko-běloruskou integraci považuje za součást vnitropolitických poměrů. U nich platí podobné schéma jako v tomto případě: Lukašenko se snaží legitimizovat dvěma naprosto protikladnými způsoby. Své příznivce se snaží ubezpečit, že se co nejvíce snaží prohlubovat svazky s Ruskem a navazovat na Sovětský svaz. Své odpůrce se snaží získat tím, že akcentuje téma běloruské státnosti.

212 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 6. *„Uvědomil jsem si, jak těžký bude integrační proces mezi Běloruskem a Ruskem. Je vždycky lehčí ničit, zatímco konstruovat je daleko složitější a nákladnější. Zvláště když se nezabýváme oddělenou budovou, ale dvěma státy, které hledají integraci po tak destruktivním procesu. Uvědomil jsem si, jaké konfrontaci budu čelit, protože někteří politici strávili ohromně mnoho úsilí, peněz a inkoustu, aby vymazali SSSR z politické mapy světa, aby zaseli semě rozporu a nenávisti mezi členy ještě nedávno jednotného sovětského lidu.“*

213 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 11. *„Samozřejmě, nikdo neuvažoval o rekonstrukci bývalého Sovětského svazu. Je příliš dobře známo, že nejde vstoupit dvakrát do téže řeky: odlišné časy, odlišné geopolitické podmínky.“*

214 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 15. *„Zaprvé bylo nutné vyhnout se nepřirozené centralizaci, která trápila Sovětský svaz.“*

Spojení obou protikladných tendencí Lukašenkovi umožňuje obraz souladnosti ruské, sovětské a běloruské identity. To umožňuje tvrdit, že běloruská identita přežívala za Sovětského svazu a nyní se může rozvinout ve spolupráci s ruskou, protože se všechny tři vzájemně nepopírají. Pokud by se popíraly, Lukašenkův diskurz by se významově zhroutil – přestal by dávat smysl.

4. 1. 9. Legitimizace rusko-běloruské integrace

Jsou předkládány politické, sociální a etnické argumenty pro integraci Běloruska a Ruska. Důraz je přitom položen na *obraz vzájemného přátelství a spolupráce*, argumentování negativními důsledky nespolečné spolupráce pro obě strany, *vzájemné etnické promíšenosti*. Rusko je zobrazeno *garant stability běloruských vnitřních poměrů* (=sociálního státu), *suverenity, integrity Běloruské republiky* a také jejího *významného mezinárodního postavení*:

„Giving a talk in the Russian Academy of Sciences shortly before the union treaty was signed, I said that predictability of our relationship with Russia makes our relationship with other states predictable too. Moreover, our close relations with Russia are a kind of guarantee of the integrity of the Republic of Belarus as a sovereign state. The Republic of Belarus can remain socially stable only in the case that its relations with Russia develop on the basis of friendship and close co-operation. You see, Belarus is inhabited by many Russians and members of other ethnic group from Russia, and in Russia many Belarusians have found their home, their family and motherland. On the other hand, for the Russian Federation, isolation from the Republic of Belarus is fraught with real specific threats, political problems, economic losses, and social disorders.“²¹⁵

Argument *emocionálního přátelství Bělorusů vůči Rusům* doplňuje *ekonomická legitimizace*: obě země jsou na sobě vzájemně závislé a bez sebe se neobejdou: *„The deeply kind and friendly feelings for Russia on the part of the Belarusian people are not based just on emotions, they are underpinned by the strong necessity of economic interaction. Economically, the Republic of Belarus cannot function without Russian raw materials and the Russian market.“²¹⁶*

Další legitimizace spočívá v tvrzení, že rusko-běloruská unie zlepší kvalitu života lidu obou

215 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 6-7. *„Při projevu v Ruské akademii věd krátce před tím, než byla svazová smlouva podepsána, jsem řekl, že předvídatelnost našeho vztahu s Ruskem činí předvídatelným také náš vztah s jinými státy. Navíc jsou naše blízké vztahy s Ruskem druhem garance celistvosti Běloruské republiky jako suverénního státu. Běloruská republika může zůstat sociálně stabilní pouze v případě, že se její vztahy s Ruskem rozvíjí na základě přátelství a úzké spolupráce. Vidíte, Bělorusko je obydleno mnoha Rusy a členy dalších etnických skupin z Ruska a v Rusku mnoho Bělorusů našlo svůj domov, rodinu a vlast. Na druhé straně pro Ruskou federaci je izolace od Běloruské republiky plná skutečně specifických hrozeb, politických problémů, ekonomických ztrát a sociálních nepořádků.“*

216 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 7. *„Hluboce milé a přátelské pocity pro Rusko na straně běloruského lidu nejsou založeny jen na citech, jsou dány silnou nutností ekonomické integrace. Ekonomicky nemůže Běloruská republika fungovat bez ruských surovin a ruského trhu.“*

zemí. Tento politický projekt je zobrazen jako *společná vůle lidu Ruska a Běloruska*. V souvislosti s tím je na rovinu vzájemných vztahů přenášen obraz *sepětí vedení státu s lidem*, když je argumentováno, že vůli lidu obou národů zajistí vedení svazku ruským a běloruským prezidentem. Zároveň je tento svazek explicitně označen jako *jedinečná šance*:

„The two countries governments have a unique chance to implement the will of their people. For this we need labour co-ordinated at the supreme level and headed by the presidents of Belarus and Russia, which should result in a steady improvement of the standard of life for our people.“²¹⁷

Obecně vzniká v diskurzu Belarus Tomorrow *obraz posvátné vůle lidu*, která se nikdy nesmí ignorovat, protože by to vedlo ke značným škodám v budoucnosti. Typickým příkladem použití tohoto hodnotového předpokladu se právě stává projekt rusko-běloruské integrace: *„To ignore this chance in our policy would be, in our opinion, a major error in the face of the future of our countries.“²¹⁸*

Je to zde nutné opět zdůraznit: vztah s Ruskem a integrace s ním je determinována běloruskými vnitropolitickými poměry. V tomtéž smyslu dochází i k přenášení legitimizace – jsou to podobné argumenty: vůle lidu, socioekonomické faktory, komplementarita ruské, běloruské a sovětské identity. Zároveň se sama rusko-běloruská integrace stává legitimizací Lukašenkovy vlády: je představena jako základ jeho politiky, jako jedna z jeho priorit. Proto se snaží vytvořit obraz, že integrace pokračuje úspěšně a že je pro obě strany výhodná.

4. 1. 10. Samostatnost; Lukašenko jako oběť štvánice

Obrazu *posvátnosti* nabývá běloruská státnost, respektive samostatnost – a to i ve vztahu k Rusku: *„I emphasize that Belarus will never agree to become part of Russia, be it federation, confederation or any other kind of unification.“²¹⁹*

Lukašenko rozeznává tři skupiny kritiků rusko-běloruské integrace. První skupinu politiků, kteří odmítají koncept integrace, zobrazuje jako *marginální*, k čemuž přidává vztah difference, kdy proti mínění těchto *několika politiků* staví většinový prointegrační postoj Rusů a Bělorusů:

„Since the concept of integration is highly popular in both countries, it is openly and

217 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 26. *„Vlády dvou zemí mají jedinečnou šanci zavést vůli jejich lidu. Pro toto potřebujeme práci koordinovanou na nejvyšší úrovni a vedenou prezidenty Běloruska a Ruska, což by mělo vyústit ve stálé zlepšování standardu života pro naše lidi.“*

218 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 15. *„Ignorovat tuto šanci v naší politice by byla, podle našeho názoru, velká chyba před tváří budoucnosti našich zemí.“*

219 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 13. *„Zdůrazňuji, že Bělorusko nebude nikdy souhlasit, aby se stalo součástí Ruska, být jeho federací, konfederací nebo nějakým jiným druhem sjednocení.“*

*categorically opposed by virtually few individual politicians.*²²⁰

Druhou skupinu představuje *obraz protilidové opozice, která nepatří do běloruského národa*. Ve vztahu diference získává opozice *obraz nepřítele vůči Rusku a ruského a běloruského lidu*:

*„Integration resisters and champions of absolute independence gave the rapprochement process between Belarus and Russia a hostile reception: <<we are not Russia, we are different, we are Europe>>. This maxim sounds strange when pronounced by defenders of their people's interests, since by making such statements they go at once to chop off their own historic roots.*²²¹

Tento vztah diference je silně zdůrazněn: zatímco proces s Ruskem je označen za *usmiřovací*, pak opozice je explicitně klasifikována jako *odpůrci integrace a mistři absolutní nezávislosti*.

Kritika vztahu opozice k Rusku je založena na předpokladu, že *ruská, sovětská a běloruská identita jsou komplementární*, z čehož plyne předpoklad, že *svazek s Ruskem nemůže vůbec ohrozit existenci běloruského národa*. Na tomto základě je pak postaven *společný obraz Ruska a Sovětského svazu jako mnohonárodnostních států, kde žádný národ, ani národnost (tedy ani Bělorusové) nejsou kráceni na svých právech*:

*„Russia is not just Russians, Russia is a multinational and multicultural space. Even those who rightfully call themselves Russians may certainly find in their family tree some roots of other ethnic groups inhabiting Russia. The Soviet Union was a common national home for all the people of the USSR. Neither people was limited in its rights, each maintained its unique features, to a great extent due to sharing its destiny with Russia.*²²²

Kritika smlouvy s Ruskem z 2. dubna 1996 je základem pro *společný obraz opozice a Západu jako hysteriků a věčných stěžovatelů, jejichž nápady poškodí Bělorusko*. Obrana suverenity a národní nezávislosti je přitom převrácena v *obraz škodlivé opoziční politiky národní izolace*. To stojí na předpokladu, že úplná nezávislost na Rusku je neuskutečnitelná, protože by Bělorusko zasáhla těžce ekonomicky a sociálně. V závěru citace přechází Lukašenko k zobrazení opozice jako *vládnoucí elity v letech 1991-1994, jejíž vláda vedla nejen k izolaci od Ruska, která musí být odstraněna, ale též k ekonomickému plundrování*. Opakuje se obraz Alexandra Lukašenka jako *oběti štvance ze strany Západu a opozice – role štváče a štvance jsou oproti diskurzu Týdne*

220 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 15. *„Od té doby, co je koncept integrace velmi oblíbený v obou zemích, je otevřeně a kategoricky odmítán několika jednotlivými politiky.“*

221 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 7. *„Odpůrci integrace a mistři absolutní nezávislosti vnímají usmiřovací proces mezi Běloruskem a Ruskem nepřátelsky: <<nejsme Rusko, jsme jiní, jsme Evropa>>. Tato maxima zní divně, když je pronášena obránci zájmů lidu, těmito prohlášeními se odřezávají od svých historických kořenů.“*

222 Tamtéž. *„Rusko není pouze Rusů, Rusko je mnohonárodní a multikulturní prostor. Dokonce i ti, kteří sebe po právu nazývají Rusy, mohou jistě najít ve svém rodokmenu některé kořeny dalších etnických skupin obývajících Rusko. Sovětský svaz byl společný národní domov pro všechny lidi SSSR. Žádný lid nebyl omezen ve svých právech, každý si uchoval své jedinečné rysy do velké míry kvůli sdílení svého osudu s Ruskem.“*

převráceny:

„This is why it was no accident that after April 2, 1996 both the treaty and I personally were severely attacked. The opposition was especially zealous. One could see such deductions in the foreign press: <<The treaty signed in Moscow faces the West with the question if Belarus is growing into a Russian satellite ... It would be unpardonable for the west to present Belarus to Russia>>. Some foreign journalists treated this union as a <<precedent>>. Local politicians screamed in a fit of hysterics that Belarus was in that manner losing its sovereignty and national independence. Truth to tell, they did not have any reasonable ideas of our life in the circumstances of national isolation except the same dividing, selling, <<prikhvatising>> (plundering).“²²³

Třetí kritizovaná skupina – ruských politiků kolem N. Gončara – je zobrazena jako *nacisté*. Jejich návrh na začlenění Běloruska do Ruska je přirovnán k *anšlusu* – tedy přivtělení Rakouska k Německu v březnu 1938: „The given context enables one to consider some of the attempts of a number of Russian politicians to propose the formation of a confederation, a federation or an annexation of Belarus by means of incorporating it in Russia, that is an Anschluss of a kind. Thus, one of the most active Russian politicians of this group, N. Gonchar declared, ...“²²⁴

Lukašenko argumentuje, že není možné začlenit Bělorusko do Ruska, ani opačně. To je založeno na *obrazu Ruska a Běloruska jako sobě rovných partnerů*. Opět je kladen důraz na *suverenitu, integritu a státnost Běloruské republiky*. Na základě těchto předpokladů a obrazů je návrh na začlenění Běloruska do Ruska (stejně jako opačný) explicitně prohlášen za *absurdní*:

„A proposed joining of the six Belarusian oblasts into a single state together with other subjects of the Russian Federation would <<dissolve>> Belarus among Russian subjects of the federation and deprive Belarus of its statehood. Also in general, why not raise the question of Russia to be incorporated into Belarus? The very formulation of the question in its both variants seems absurd.“²²⁵

223 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 12. „Proto nebyla žádná náhoda, že po 2. dubnu 1996 jsme byli jak smlouva, tak já tvrdě napadáni. Opozice byla zvláště horlivá. V zahraničním tisku se dalo spatřit takové deduce: <<Smlouva podepsaná v Moskvě staví Západ před otázku, zda z Běloruska neroste ruský satelit ... Bylo by neodpuštělné pro západ darovat Bělorusko Rusku>>. Někteří zahraniční novináři označili tento svaz za <<precedent>>. Místní politici křičeli v návalu hysterie, že Bělorusko tímto způsobem ztratilo svou suverenitu a národní nezávislost. Po pravdě, oni neměli žádné rozumné představy našeho života za okolností národní izolace vyjma stejného dělení, rozprodeje, <<prikhvatizace>> (plundrování).“

224 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 17. „Daný kontext nám umožňuje posoudit některé z pokusů řady ruských politiků navrhnout vytvoření konfederace, federace nebo anektování Běloruska prostřednictvím jeho zahrnutí do Ruska. To je svým způsobem Anschluss. Tak jeden z nejaktivnějších ruských politiků této skupiny, N. Gončar deklaroval...“

225 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 17-18. „Navržené připojení šesti běloruských oblastí do jednoho státu společně s dalšími subjekty Ruské federace by <<rozpusťilo>> Bělorusko mezi ruskými subjekty federace a zbavilo Bělorusko své státnosti. Tedy obecně, proč nepoložit otázku zahrnutí Ruska do Běloruska? Úplná formulace otázky v jejích obou variantách se zdá absurdní.“

Do obrazu rusko-běloruské integrace je zahrnut i obraz kritiků: opozice, Západu, některých ruských politiků. V konkurenci čtyř skupin se Lukašenko snaží dokázat, že právě on je oprávněn budovat nezávislou běloruskou státnost. Implicitně se objevuje obava, že ho návrhy jeho nepřátel sesadí z funkce prezidenta. To se nejpříměji projevuje na společném obrazu Západu a opozice, kde se stylizuje do role jejich oběti, když je obviňuje z toho, že na něj pořádají řízenou, spikleneckou štvanici. Zároveň ve společném obrazu delegitimizuje své vnitropolitické konkurenty jako *vlastizrádce, protože se paktují s nepřátelskými cizinci*.

Delegitimizace ruských politiků jako nacistů kvůli jejich návrhu na jiné uspořádání rusko-běloruských vztahů plyne z obavy, že se dostane do podřízené pozice, ve které by mohl být snadno odstaven od moci a od vlivu. Pozice představitele suverénního státu zajišťuje Lukašenkovi suverenitu mezi běloruskými politiky, v *oceánu ruské politiky* by o takové postavení přišel. V tom tkví zřejmě podstata Lukašenkova odporu ke sjednocení Běloruska s Ruskem. Je ovšem mnohem zastřenější než v případě opozice a Západu.

4. 1. 11. Vztah difference v pohledu na ruskou a běloruskou ekonomiku

Co se týče ekonomické složky integrace, je odmítnut hlas sdělovacích prostředků (není specifikováno jakých) o nevýhodné integraci pro Rusko kvůli zastaralosti běloruské ekonomiky. Tito kritici jsou ironicky označeni za *šampióny*, kteří neznají skutečné běloruské poměry:

„Mass media prophesied untiringly that the unification of Belarus and Russia was badly disadvantageous for the latter. Allegedly, Belarusian economy was outdated, that our small country would in this respect become a heavy burden, a yoke for great Russia. Such <<champions>> would not understand that Belarus in some industrial aspects is better equipped than is great neighbour.“²²⁶

Ve vztahu difference je běloruská ekonomika zobrazena jako *specifický model – který nezastarává, ale rozvíjí se*: *„The aforesaid, naturally, poses the basic question: what sort of society we aspire to construct? Earlier I spoke of market-oriented socialism, but that definition was not exact. I would rather specify it like this: a society with socially oriented market economy providing for a better quality of life for the entire population, not just its separate sections.“²²⁷*

226 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 8. *„Sdělovací prostředky neustále předpovídaly, že sjednocení Běloruska a Ruska je hodně nevýhodné pro druhého. Udájně je běloruská ekonomika zastaralá, že naše malá země se v tomto směru stane těžkým břemenem, jhem pro velké Rusko. Takoví <<mistři>> nepochopili, že je Bělorusko v některých průmyslových aspektech lépe vybaveno než jeho velký soused.“*

227 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 11. *„Shora řečené, přirozeně, klade základní otázku: jaký druh společnosti se snažíme vytvořit? Dříve jsem mluvil o tržně orientovaném socialismu, ale tato definice nebyla přesná. Raději bych to specifikoval takto: společnost se sociálně orientovanou tržní ekonomikou, zajišťující lepší kvalitu života pro celou populaci, ne jen její jednotlivé složky.“*

Z termínu *tržně-orientovaný socialismus* se přechází na jiné explicitní označení *sociálně orientovaná tržní ekonomika*. Přitom je tento model ztotožněn s obrazem sociálního státu. Zároveň je ekonomika postavena jako základ společnosti.

Vzniká obraz *vzájemné prospěšnosti trhu a plánu, státního a soukromého, státního vlastnictví a privatizace*, které přispívají k budoucímu rozvoji Běloruska. Je naznačena *diskontinuita se sovětskými poměry*, které jsou hodnoceny jako *příliš ideologické, když absolutně odmítaly trh*. To vychází z předpokladu, že *dilema: buď trh, nebo plán je falešné*:

*„Planning and market, private, state and public forms of property, financial activity and social guarantees are not mutually excluding but complementary parameters. It is high time to remove that ideological dust from them giving them back their natural standard of the managerial and publicly effective national economy instrument. Privatisation and market are supposed to add up and support the state property and the state plan. Moreover, it should be remembered that the state market and the private property planning can coexist.“*²²⁸

V souvislosti s pojmy *reformy, privatizace, liberalizace, trh* se objevuje rozpor. Diskurzem prostupuje předpoklad: *reformy ano, ale jinak* – což spočívá v odmítnutí západního modelu *nejvíce tržních reforem*, který je explicitně prohlášen za *příčinu rozvratu ekonomik bývalých socialistických zemí včetně Ruska*. Zároveň s tím se objevuje obraz *odpovědného Lukašenka*, který pečlivě studuje klady a zápory jednotlivých modelů:

*„When I came to power, I carefully studied the experience of other former socialist countries in the sphere of reforms, and first of all that of the former USSR republics. I saw that in the countries with the most active market-oriented reforms, with crumbling prices, liberalisation and a total privatisation, as a rule, the economy was worst undermined. The majority of these countries are faced with the greatest level of production decline. Russia was no exception in this respect and its government was forced to introduce some corrections into the implementation of the reforms, taking into account their negative impacts.“*²²⁹

228 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 47. *„Plánování a trh, soukromé, státní a veřejné formy vlastnictví, finanční činnost a sociální garance nejsou vzájemně se vylučujícími, ale doplňujícími se parametry. Je nejvyšší čas odstaranit z nich ten ideologický prach, navrátit jim jejich přirozený standard manažerského a veřejně efektivního nástroje národní ekonomiky. Předpokládá se, že privatizace a trh dávají smysl a podporují státní vlastnictví a státní plán. Navíc by mělo být pamatováno, že státní trh a plánování soukromého majetku mohou koexistovat.“*

229 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 9. *„Když jsem přišel k moci, pečlivě jsem studoval zkušenosti jiných bývalých socialistických zemí v oblasti reforem a především bývalých republik SSSR. Viděl jsem, že v zemích s neaktivnějšími tržně orientovanými reformami, s rozpadajícími se cenami, liberalizací a úplnou privatizací, byla ekonomika nejvíce oslabena. Většina těchto zemí čelí největší úrovni poklesu výroby. Rusko nebylo v tomto směru žádnou výjimkou a jeho vláda byla nucena zavést některé úpravy v zavádění reforem při ohledu na jejich negativní dopady.“*

Běloruský model sociálně orientované tržní ekonomiky je zobrazen jako *provádění rozumných, pozitivních a tvořivých reforem*. Opět je zde přítomen vztah difference my (Bělorusko) a oni (Západ). V ekonomické oblasti je k Západu přiřazeno i Rusko: „*Reforms are imperative, but they should be reasonable, positive and creative.*“²³⁰

Zobrazení ekonomiky ve své podstatě skrývá opět otázku identity, která zahrnuje čtyři entity: ruskou, sovětskou, běloruskou a západní. Opět se zde střídá kontinuita a diskontinuita se Sovětským svazem. Je to opět legitimizace Lukašenkovy vlády jako *budování vlastního modelu*, přičemž podobně jako v politické oblasti je daná legitimizace svázána s ambivalentním obrazem Sovětského svazu, Ruska a Západu. Obhajoba Lukašenkova modelu (a jeho postavení) je v celém diskurzu značně složitá, protože entit je celkem pět (tedy Bělorusko složené z opozice a jeho).

4. 1. 12. Diskontinuita se Sovětským svazem

V následujících dvou podkapitolách se zabýváme obrazem Sovětského svazu. Ten není v rámci diskurzu Belarus Tomorrow jednotný. V této podkapitole vidíme vyjádření diskontinuity Lukašenkovy vlády, což lze představit na vztahu měst a venkova, administrativy a ekonomiky. Uvedená kritika tvrdí, že rozpad Sovětského svazu byl nevyhnutelný, zatímco v další podkapitole je vyjádřen přesný opak.

Explicitně je za jednu z příčin kolapsu Sovětského svazu označena *přezíravost vůči venkovu*, respektive *protěžování měst*: „*One of the main problems of the Soviet times that still remains unsolved in the Republic of Belarus is how to bridge the gap between town and country. We suffer from an hypertrophied development of one urban centre, Minsk, at the cost of the rest of the republic. This situation of <<hypertrophied centre – dying provinces>> was one of the reasons of the USSR's collapse and it is present in all the ex-Soviet republics.*“²³¹

Podobně je vytvořen vztah difference mezi sovětskou a Lukašenkovou administrativou: „*We managed to create an administration devoted to the idea of the Belarusian statehood instead of the administrative apparatus demoralised and destroyed in 1991.*“²³²

Zatímco u Lukašenkovy administrativy je zdůrazněna její *oddanost myšlence běloruské státnosti*, pak sovětská je explicitně označena za *demoralizovanou a zničenou*.

230 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 9-10. „*Reformy jsou nezbytné, ale měly by být rozumné, pozitivní a tvořivé.*“

231 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 45. „*Jedním z hlavních problémů ze sovětských časů, který pořád zůstává v Běloruské republice nevyřešen, je, jak překlenout propast mezi městem a venkovem. Trpíme zbytnějším rozvojem městského centra, Minsku, na náklady zbytku republiky. Tato situace <<zbytnělého centra – umírajících provincií>> byla jedním z důvodů kolapsu SSSR a je přítomná ve všech exsovětských republikách.*“

232 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 101. „*Podařilo se nám vytvořit administrativu oddanou myšlence běloruské státnosti namísto administrativního aparátu demoralizovaného a zničeného v roce 1991.*“

Sovětská a západní ekonomika jsou zde zobrazeny ve vztahu ekvivalence jako *fetiš či idol*, které mají *škodlivý vliv*: „*Since the second part of the XIXth century, the economy has served as some fetish or idol waiting for new sacrifices. This approach has resulted in harmful influence of the <<planned>> and <<market>> economic systems within the ex-USSR upon the people, the society and nature.*“²³³

Explicitně je sděleno, že v SSSR nebyl *žádný skutečný plán*, namísto toho je vytvořen obraz *bojujících ministerstev*: „*Purely from an economic point of view, the current draw backs are to a large extent caused by misunderstanding of a simple truth: there has been no real plan in the USSR, but a sort of a lame distribution run by the fighting ministries and their heads for their share in the national wealth.*“²³⁴

Jak bylo řečeno výše, diskontinuita se Sovětským svazem je jedním ze způsobů legitimizace Lukašenkovy vlády. To je determinováno obrazem Lukašenka jako budovatele běloruské státnosti a úspěšného politika. Snaha kritizovat některé aspekty Sovětského svazu vychází právě z toho, že se logicky popírá nezávislá běloruská státnost s existencí Sovětského svazu, protože se jedná o dva odlišné státní subjekty.

4. 1. 13. Dezintegrace SSSR jako chaos, katastrofa, lež

Obraz dezintegrace SSSR začíná obrazem perestrojky (1985-1991), který je podán dvěma různými způsoby. V prvním je dané období rozděleno na dvě fáze: Nejprve směřoval Sovětský svaz k záchraně – reformě. Poté došlo ke spiknutí Západu, který se rozhodl Sovětský svaz zničit. Vidíme, že difference my a oni, kde oni zastupuje Západ, prostupuje celým diskurzem Belarus Tomorrow:

„The disintegration of the USSR should not be considered as a result of entirely internal contradictions, or social or economic hardships, or the fatal errors of the then leaders of the vast country. I think that with sufficient effort, concentration of the available opportunities, resources and means, those hardships would have been quite surmountable. All the more so when the people voted in favour of preserving the Union. However, certain political forces, to our great regret, decided to replace <<major repairs>> by complete disruption; not without some external aid, of course. The USSR passed away, and some people heaved a sigh of relief getting ready to change the

233 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 46. „*Od druhé části 19. století ekonomika sloužila jako nějaký fetiš nebo idol čekající na nová obětování. Tento přístup vyústil ve škodlivý vliv <<plánovaných>> a <<tržních>> ekonomických systémů uvnitř bývalého SSSR na lidi, společnost a přírodu.*“

234 Tamtéž. „*Čiště z ekonomického pohledu jsou současné nedostatky do značné míry způsobeny nepochopením prosté pravdy: v SSSR nebyl žádný skutečný plán, ale druh chromého rozdělování, vedeného bojujícími ministerstvy a jejich hlavami pro jejich podíl na národním bohatství.*“

*map of the former Union according to their own patterns.*²³⁵

Objevuje se také jiný obraz perestrojky – tedy, že *byla nepovedená od samého začátku, a to i v oblasti vnitřní politiky*. Za hlavní důvod krachu Sovětského svazu je označen *odklon od starého dobrého socialistického systému*, který vystřídala *nepromyšlená improvizace*, která byla založena na myšlence, že se věci *zařídí samy* – respektive *trh* a *úplná svoboda*. Perestrojka tak na rozdíl od předchozí citace není nezobrazena jako *ambivalentní* (dobrý začátek, špatný konec), ale jednoznačně explicitně jako *chaos, katastrofa*, implicitně tedy jako *rozvrat*:

*„A historically momentary denial of the socialist system and its momentary replacement by <<complete freedom>> in 1985-1991 caused a catastrophe. Carried away by wrecking, no one cared to build a new system, reckoning that <<market>> would put things in their places. The extremity of the <<complete freedom>> proved false, chaos followed.*²³⁶

Přitom – jak vidíme – je úplná svoboda explicitně prohlášena za *extrémní*, což implicitně znamená *neuskutečnitelná*. Tím je zároveň vyjádřena *diskontinuita* Lukašenkovy vlády s *perestrojkou*, především v tom, že *Lukašenko neexperimentuje, ale pečlivě buduje nový systém*.

Obraz katastrofy je explicitně spojen se samotným rozpadem Sovětského svazu, přičemž je mu přiřčen statut *jednoho z nejhorších okamžiků v dějinách lidstva*: *„The break-up of the Union of Soviet Socialist Republics will undoubtedly occupy one of the leading places on the list of historical geopolitical catastrophes.*²³⁷ Explicitně se to projevuje v označení *historická geopolitická katastrofa*.

Přitom je tento obraz koncentrován do jednoho časového okamžiku: hlasování běloruského Nejvyššího sovětu o Bělověžských dohodách v prosinci 1991. Lukašenko tvrdí, že *Sovětský svaz nemusel zaniknout, kdyby běloruští poslanci odmítli Bělověžské dohody*. Vzniká tím obraz, že rozpad SSSR *nebyl nevyhnutelný*. Lukašenko je přitom postaven do vztahu diference se svými kolegy:

235 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 12. *„O dezintegraci SSSR by nemělo být uvažováno jako o výsledku čistě vnitřních rozporů nebo sociálních a ekonomických těžkostí nebo osudových chyb tehdejších vůdců obrovské země. Domnívám se, že s dostatečným úsilím, soustředěním se na dostupné příležitosti, zdroje a prostředky by byly tyto těžkosti docela překonatelné. Zvláště když lidé hlasovali pro zachování svazu. Ale k naší velké lítosti se jistě politické síly rozhodly nahradit <<hlavní opravy>> úplným rozbitím a to samozřejmě ne bez vnější pomoci. SSSR pominul a někteří lidé si s úlevou oddechli, připravovali se na změnu mapy bývalého svazu podle svých vlastních vzorců.“*

236 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 4. *„Historicky chvilkové odmítnutí socialistického systému a jeho chvilkové nahrazení <<úplnou svobodou>> v letech 1985-1991 způsobilo katastrofu. Unešení ničěním, nikdo se nestaral o vytvoření nového systému, odhadovali, že <<trh>> dá věci na svá místa. Extremita <<úplné svobody>> se ukázala chybná, následovaná chaosem.“*

237 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 3. *„Rozpad Svazu sovětských socialistických republik bude bezpochyby obsazovat jedno z vedoucích míst v seznamu historických geopolitických katastrof.“*

„There exists an opinion that the disintegration of the Soviet Union in December 1991 was inevitable. I don't share this point of view. I remember all the events related to it very well, because they took place on Belarusian territory. I was a witness to them and I was the only MP who voted against the Belovezhskoye Agreement.“²³⁸

V souvislosti s tím je uplatněn vztah difference: Lukašenko x Nejvyšší sovět, a vztah ekvivalence (tedy výše zmíněný obraz *sepětí Lukašenka s lidem*): Lukašenko – běloruský lid. Na základě toho je vytvořen obraz založený na časovém vztahu: *Lukašenkovo zvolení lidem v roce 1994 je dodatečným odmítnutím Bělověžských dohod z prosince 1991*. Prezidentské volby z července 1994 tak nabývají významu *naplnění spravedlnosti, respektive satisfakce*:

„The only one among the deputies of the Supreme Soviet, but not among the Belarusian people who opposed the break-up of the USSR. The people noticed my protest and showed their approval of them when it supported my nomination for presidency in 1994 by an overwhelming majority.“²³⁹

Jak už bylo výše naznačeno, obraz vlastního rozpadu Sovětského svazu je ztotožněn s jednáním běloruského parlamentu o Bělověžských dohodách v prosinci 1991. Vystupují zde tři skupiny společenských aktérů: předseda Nejvyššího sovětu Stanislav Šuškevič, tehdejší poslanec Alexander Lukašenko, ostatní poslanci. Základ obrazu tvoří vylíčení protikladnosti jednání (=vztah difference) Stanislava Šuškeviče a Alexandra Lukašenka v přístupu k danému historickému okamžiku, kdy se podle diskruzu Belarus Tomorrow rozhoduje o osudu ne miliónů, ale stamiliónů lidí.

Protikladný přístup je vylíčen ve dvou odstavcích. V prvním se objevuje *obraz protřelého lháře Stanislava Šuškeviče, kterému se mu podařilo oklamat zbytek poslanců a vnutit jim svou vůli*, tedy schválení Bělověžských dohod. Obraz podvodného rozpadu Sovětského svazu spočívá v tvrzení, že Rusko s Ukrajinou dané dohody odhlasovaly až po Bělorusku, zatímco Šuškevič zalhal, že Bělorusko zůstalo posledním, které smlouvy ještě neratifikovalo. Šuškevič je charakterizován jako politik, který *myslí krátkodobě* – tedy na okamžitý efekt. V odstavci je vylíčena *atmosféra nátlaku, který používá Šuškevič vůči ostatním poslancům*. Celé jednání je tak postaveno na obrazu: *lži, nátlaku, spěchu a nemožnosti se kvalifikovaně rozhodnout*:

„Incidentally, a fact of no small importance is worthy of mention here. The Chairman of the Supreme Soviet, who was Stanislav Shushkevich at the time, put the question to vote. There was a hitch: the MPs were in no hurry to press the buttons, pondering. Shushkevich was puzzled. He

238 Tamtéž. *„Existuje názor, že dezintegrace Sovětského svazu v prosinci 1991 byla nevyhnutelná. Nesdílím tento pohled. Pamatuji si velmi dobře na všechny události s tím spojené, protože se odehrály na běloruském území. Byl jsem tomu svědkem a byl jsem jediný poslanec, který hlasoval proti Bělověžským dohodám.“*

239 Tamtéž. *„Jediný mezi poslanci Nejvyššího sovětu, ale ne mezi běloruským lidem, který nesouhlasil s rozpadem SSSR. Lidé si všimli mého protestu a ukázali svůj souhlas, když podpořili mou nominaci na prezidenta v roce 1994 velkou většinou.“*

*pleaded for a vote to be made. After being called by his assistant, Shushkevich rapidly left the meeting hall. Approximately ten minutes later he came back and announced, <<Ukraine and Russia have already ratified the agreement, we remain the only ones not to.>> Meaning, don't be slow, vote. That was a lie! Russia and Ukraine did the voting later. However, the lie acted as a catalyst.*²⁴⁰

Obraz Alexandra Lukašenka je zdůrazněn jako protiklad Stanislava Šuškeviče i *svedených a oklamanych poslanců*. Lukašenko vyčnívá jako někdo, kdo se dokáže povznést nad prostor a čas – tedy *člověk strategického uvažování, který ví, co má dělat a který ví, kam se bude vývoj ubírat*. Je zároveň zobrazen jako *nezávislá osobnost, která si nenechá vnutit cizí názory, a naopak si jde za svým*. Obraz *Lukašenkovy zkušenosti* je založen na předpokladu, že *věděl, že to špatně dopadne* (=důsledky rozpadu Sovětského svazu). Tato zpětná interpretace dějin využívá obrazu *důsledků rozpadu Sovětského svazu jako zkázy a zároveň vystřízlivění tehdejších vítězů, jakou lidskou, ekonomickou a sociální tragédií zavinili*. Je zde tedy zakomponován vztah *diference opozice a Lukašenka*. Ten spočívá ve vykreslení *neschopné opozice, která neumí vládnout a řídit stát a naopak státníka Lukašenka, který ví, jak Bělorusko budovat*.

Následující odstavec vystihuje jednu ze základních disonancí diskurzu *Belarus Tomorrow*: na jednu stranu je podporována další existence Sovětského svazu, na stranu druhou je vyjádřena potřeba budovat *nezávislý běloruský stát*:

*„Why did I cast a negative vote, although I was urgently persuaded <<don't be slow, come on, vote?>> I did not press the button <<aye>> because it was clear for me what would be the result of the collapse the Soviet Union. The downfall of the great power was marked by the denunciation of the Union Treaty and was celebrated by the politicians who had accomplished it as their victory. Nevertheless, the <<dizziness due to success>> was soon replaced by sobering up. It is not so easy to create a state. My historical training made me realise how much pain, energy and human sacrifices it takes. As an agrarian economist I was also worried by the subsequent break of economic ties between the republics that would immediately have repercussions on industrial production, agriculture, on the material and social position of each citizen of every republic.*²⁴¹

240 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 4. „Mimochodem, je dobré zde zmínit skutečnost ne malého významu. Předseda Nejvyššího sovětu, kterým byl v té době Stanislav Šuškevič, navrhl hlasovat. Byla zde překážka: poslanci nespíchali zmáčknout tlačítka, přemýšleli. Šuškevič byl na rozpacích. Prosazoval, aby došlo k hlasování. Poté co byl zavolán svým asistentem, Šuškevič rychle opustil zasedací sál. O asi deset minut později se vrátil a oznámil, <<Ukrajina a Rusko už dohodu ratifikovaly, zůstali jsme jediní, kteří to neudělali.>> Ve smyslu, *nebuď pomalý, hlasuj*. Byla to lež! Rusko a Ukrajina hlasovaly později. Ale lež zafungovala jako katalyzátor.“

241 Tamtéž. „Proč jsem hlasoval negativně, ačkoli jsem byl naléhavě přesvědčován <<nebuď pomalý, pojď, hlasuj?>> Nezmáčkl jsem tlačítko <<pro>>, protože mi bylo jasné, co bude výsledkem zhroucení Sovětského svazu. Pád velké mocnosti doprovázelo pranýřování svazové smlouvy a bylo oslavováno politiky, kteří ho

Obraz *velké lidské tragédie* (krev, oběti, utečenci) je explicitně spojen s oblastí Střední Asie a Zakavkazska. *Bělorusko má štěstí v neštěstí* – tedy, že se mu *největší hrůzy vyhnuly*. Příčina lidské tragédie je shledávána v tragédii národní – obrazu *izolace národů*, které tvořily jeden stát.²⁴²

Zdůrazňování obrazu rozpadu Sovětského svazu představuje jeden ze základních atributů legitimizace Lukašenkovy vnitřní a zahraniční politiky. Obojí má společný motiv rozvratu. Ve vnitropolitické oblasti se Lukašenko legitimizuje tak, že napravuje katastrofu, kterou zavinila opozice (a osobně Šuškevič), když nechali odhlasovat Bělověžské dohody v prosinci 1991. Tím se podle Lukašenka opozice naprosto delegitimizovala – přišla o morální právo vládnout, když dopustila situaci, která Bělorusko těžce zasáhla. V oblasti zahraniční politiky pak rozpad Sovětského svazu představuje křivdu, kterou je třeba odčinit. Tím je míněno rozrušení vazeb vzájemné závislosti mezi Ruskem a Běloruskem, které je nutné obnovit, aby Bělorusko mohlo ekonomicky fungovat.

4. 1. 14. Legitimizace – Lukašenko jako protikrizový manažer

Definičním znakem Lukašenkovy vlády se stává *obraz překonávání krize zaviněné demokraty*. Ten je charakterizován jako *částečný úspěch*, přičemž je naznačeno, že *definitivní překonání krize bude trvat ještě dlouho*. Tedy je nutné zopakovat, že právě tento obraz Lukašenka jako *zachránce před ekonomickým zhroucením* je základem legitimizace jeho vlády – skrze příběh (mythopoeze):

„A number of crisis phenomena have been stopped, but to definitively break away from the grips of the crisis, it is necessary to put into practice a balanced social strategy for the development of the Republic.“²⁴³

Přitom nabývá posvátného významu explicitní označení *rozvoj republiky*, což implicitně zastupuje pojmy *blaho státu*, *blaho národa*. Charakteristickým rysem tohoto diskurzu je *důraz na blahobyť*, který je univerzalizován – je vysloven předpoklad, že *každý Bělorus* chce mít garantovány sociální jistoty, tedy slušný život. Pojem blaha je chápán jako nedoktknutelný a automaticky se předpokládá, že se ho nikdo nechce vzdát. To vyplývá ze vztahu předpokládané difference: *lidé poznali strádání, nechtějí strádat dále*. Legitimizací Lukašenkovy vlády se tedy stává *obraz utrpení lidu, které musí být definitivně vyloučeno jako možnost*. Daný diskurz tedy stojí na předpokladu, že

dosáhli jako svého vítězství. Nicméně, <<závrat kvůli úspěchu>> brzy nahradilo vystřízlivění. Není tak jednoduché vytvořit stát. Moje historické znalosti mě donutily si uvědomit, kolik bolesti, energie a lidského obětování to stojí. Jako agrární ekonom jsem se také obával náhlého rozpadu ekonomických vazeb mezi republikami, což okamžitě bude mít negativní dopad na průmyslovou výrobu, zemědělství, na hmotnou a sociální pozici každého občana každé republiky.“

242 Viz Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 5.

243 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 53. „Řada krizových jevů v ekonomice byla zastavena, ale abychom definitivně unikli ze sevření krize, je nezbytné uvést do praxe vyváženou sociální strategii rozvoje republiky.“

se hrůzná perioda let 1991-1994 už nikdy nezopakuje, respektive důrazněji nikdy nesmí zopakovat.

To souvisí s obrazem *protikrizového manažera Lukašenka*, respektive *silného lídra, který rád přijímá výzvy*. Převrácení významu- *toto není problém, toto je výzva (challenge)* – není typický pouze Lukašenkovu diskurzu, ale lze se s ním setkat obecně, existuje proto nesčetně příkladů. Následující citace je jedním z nich:

*„No wonder that so many leaders are at despair; but there were many leaders of another type who were just stimulated to look for the ways out from that very difficult situation.“*²⁴⁴

Lukašenkovo první prezidentské období z pohledu diskurzu je charakterizováno v zásadě dvěma atributy: *soustavný socio-ekonomický rozvoj a vstup Běloruska do 21. století*. Je chápáno také jako *soustavná pozitivní reforma*. Lukašenko je zobrazen jako *strategický plánovač*, což se projevuje v dané citaci časovým přesahem dané pasáže do roku 2000. Shrňeme-li to, pak časově diskurz Belarus Tomorrow začíná dávnými staletími a končí výhledem do 21. století. Typický rys je onen důraz na kontinuitu a soustavnost:

*„Achieving the main goal of the social-economic development of the state presupposes a number of successive stages of reformation, the content of each will be predetermined by internal and external factors. By the year of 2000 we are planning to realise two main stages.“*²⁴⁵

Obraz Lukašenka jako protikrizového manažera je pokračováním legitimizace jeho vlády jako *trvalého odčiňování rozvratu, který zavinila perestrojka, Šuškevič, Západ a opozice*. Obraz této dichotomie: Lukašenka a jeho nepřítel představuje jeden ze základních prvků daného diskurzu a neustále se implicitně opakuje.

Lze tvrdit, že se Lukašenko legitimizuje skrze obraz *díla zkázy svých nepřátel*. Tak je založen celý diskurz: pozitivní obraz Lukašenka jako protikrizového manažera vychází z napravování rozvratu, za jehož symbolický vrchol je označeno hlasování běloruského parlamentu v prosinci 1991. Kniha Belarus Tomorrow je založena na tvrzení, že kdyby se Sovětský svaz nerozpadl, nebylo by nutné zvolit o tři roky později Lukašenka prezidentem. Jeho hlavním úkolem se stává *řízení podniku* (=běloruského státu) – je to nazírání politiky jako ekonomické záležitosti: *byznysu*. V tomto pojetí dochází k zobrazení *Běloruska jako firmy*, přičemž Lukašenko se stává jejím *šéfem*, který *garantuje její úspěšné fungování*.

244 Tamtéž. *„Žádný div, že je mnoho vůdců zoufalých, ale existuje mnoho vůdců jiného typu, kteří byli právě podnikci, aby hledali cestu pryč z této složité situace.“*

245 Lukašenko, Alexander. *Op. cit.* s. 59. *„Dosažení hlavního cíle sociálně-ekonomického rozvoje státu předpokládá řadu úspěšných stupňů reformování, přičemž obsah každého z nich bude předurčen vnitřními a vnějšími faktory. Do roku 2000 plánujeme uskutečnit dva hlavní stupně.“*

4. 2. Shrnutí témat a charakteristik

V Lukašenkově textu převažuje okruh ekonomických a sociálních témat, který v sobě zahrnuje řadu položek: ekonomický systém za Sovětského svazu a Běloruské republiky, krize národní ekonomiky po rozpadu Sovětského svazu a způsoby jejího řešení, způsob organizace zemědělských společností, vztah město – venkov, činnost bank. Hlavní pozornost je věnována otázce forem vlastnictví průmyslových podniků, na což je navázáno téma privatizace. To je spojováno s ekonomickou krizí a rozvrstvením běloruské společnosti (téma vztahu mezi bohatými a chudými), což ukazuje, že v tomto Lukašenkově textu je sociální a ekonomická oblast velmi úzce propojena či sjednocena.

Téma privatizace je pro Lukašenkův diskurz důležité, protože právě na jeho příkladu je ukázán rozdíl mezi *temnými* začátky běloruské nezávislosti (1991-1994, respektive do 1996) a jeho prvním prezidentským obdobím (od 1994, respektive od 1996). Důvodem dělení těchto časových úseků je, že Lukašenko pokládá za definitivní konec *temného období* schválení nového znění ústavy v referendu z 24. listopadu 1996. Rozdíl je zdůrazněn tím, že je řečeno, že pro každé období je typická jiná podoba privatizace. Přičemž pouze Lukašenkova je považována za správnou.

Dominantní je také otázka sociální politiky, do které jsou řazena témata: kvality života, zaměstnanost a mzdy, vzdělání, mládežnická politika, zdravotnictví, bydlení a role odborů. Na ní se váže téma referenda 1996 a novelizované ústavy, která má potvrzovat charakter Běloruska jako demokratického a sociálního státu. Naopak je potlačeno – ne-li přímo vyloučeno – téma rozpuštění Nejvyššího sovětu.

Diskurz Belarus Tomorrow obecně zdůrazňuje socio-ekonomická témata a potlačuje či vylučuje politická témata – z čehož důsledku je na rozdíl od diskurzu Týdne vyloučeno téma pronásledování opozice. Naopak pronásledovaným, štvaným se stává Lukašenko a to ze strany Západu a opozice. Ti jsou v zásadě zobrazeni jako odprůrci pokroku, kteří Lukašenkovi brání naplňovat jeho reformní úsilí, což je zvláště vztaheno na Nejvyšší sovět. V daném diskurzu lze vysledovat základní dichotomie: Lukašenka jako budovatele, opozice a Západu jako bořitele, Lukašenko je dobro, západ s opozicí pak zlo. Často se objevuje ironická klasifikace Lukašenkových odpůrců. Z čehož vyplývá následující charakteristický rys tohoto diskurzu.

Lukašenkův text se vyznačuje velkou mírou intertextuality, tedy přítomností jiných (potlačených) hlasů. Důležitou roli zde hraje vztah Lukašenka ke svým politickým protivníkům a obraz těchto odpůrců. Mezi ně lze zařadit: běloruskou opozici, západní novináře, část ruského tisku, některé ruské politiky, běloruské privatizátory, Nejvyšší sovět. Opět se zde objevuje vztah my a oni, kde zastupuje my normalitu a oni abnormalitu, který je zde zrcadlově převrácen. Předpoklad, který

zde můžeme vysledovat, zní, že Západ nerozumí situaci v Bělorusku. Podobně jako v diskurzu Týdne i zde Západ rozděluje obraz Běloruska a Ruska. Abnormality jsou shledávány v těchto směrech: západní společnost je zkažená a primitivní, nedokáže zajistit skutečná lidská práva, tvrdí, že je Lukašenko diktátor, ač demokratičnost Ústavy potvrzují zahraniční experti.

Ale ani vztah my a oni neplatí pro vztah Lukašenka a Západu absolutně. Vztah difference je použit vůči NATO a západní společnosti, vztah k evropské integraci je ambivalentní. Žádný vztah my a oni nelze zaznamenat mezi Lukašenkem a Radou Evropy. Dokonce je zde vysloven souhlas s tvrzením, že parlamentní volby 1995 neproběhly standardně – tedy podle kritérií Západu, zde jsou tedy jeho výtky zobrazeny jako opodstatněné.

Jednu z ústředních charakteristik diskurzu představuje zpodobnění hlasování v Nejvyšším sovětu v prosinci 1991 o Bělověžských dohodách. Vzniká zde vztah *já a on*. Já představuje Alexandra Lukašenka, on Stanislava Šuškeviče. Obraz podlého, lstivého lháře Šuškeviče je postaven do protikladu s obrazem osamocенého, ale strategicky uvažujícího Lukašenka. Právě Šuškevič je implicitně obviněn z rozsahu tragédie, kterou rozpad Sovětského svazu způsobil. U Lukašenka je vytvářen obraz, že v prosinci 1991 věděl, co všechno zlé se stane, že tedy nebyl překvapen, ale *podobný rozsah katastrofy dopředu tušil*.

Vztah my a oni prostupuje ekonomickými tématy, kdy je opozice viněna z rozvratu národního hospodářství, spojeného se západním modelem ekonomické liberalizace, kterou Lukašenko zobrazuje jako protilidovou. Ekonomickou liberalizaci jako takovou neodmítá, ale argumentuje, že musí sloužit lidu. Je vytvořen obraz ideálního běloruského socio-ekonomického modelu, který univerzalizuje a prohlašuje za světový. To odkazuje na obraz Alexandra Lukašenka jako *úspěšného národního a světového vůdce, reformátora, demokrata, státníka a obránce zájmů hrdinného běloruského lidu*.

Vztah my a oni se ale promítá i do obrazu Sovětského svazu a Ruska. Jak bude ukázáno níže, je vytvářen obraz tragického rozpadu Sovětského svazu a Lukašenkovo první prezidentské období je implicitně zpodobněno jako budování reformovaného Sovětského svazu. V tom jsou zaneseny prvky difference – Lukašenko se snaží od Sovětského svazu částečně distancovat, je vytvářen i obraz diskontinuity se Sovětským svazem v oblasti politického, ekonomického systému či státní správy. I Sovětský svaz se stává *oni*.

Podobné je to i ve vztahu k Rusku. Objevuje se sice ekvivalence – oba národy vyjadřují vůli po integraci. Paradoxně tato ekvivalence je základem difference – Lukašenko zdůrazňuje *obraz absolutní rovnosti Ruska a Běloruska* – což vede k zobrazení návrhu ruských politiků na zahrnutí

Běloruska do Ruska jako *anšlusu*, čímž jsou daní politici implicitně označeni za *nacisty*. Tím se stává disonantním i obraz rusko-běloruské integrace. Do toho se ještě promítá vztah k ruskému tisku jako prozápadnímu, který je zobrazen jako ten, kdo umí pouze kritizovat a nedokáže ocenit dosažené úspěchy *protikrizového manažera Lukašenka*.

Podobně jako u shrnutí diskurzu Týdne se pokusíme charakterizovat základní hodnoty, které vyznává Alexander Lukašenko. Jeho vláda je zpodobněna jako naplňování vůle lidu, což představuje pokus univerzalizovat Lukašenkovu politiku jako jedinou správnou – všeběloruskou, celého národa. Za její základ lze označit důraz na sociální a ekonomickou stabilitu, spojenou se saturováním základních životních potřeb širokých vrstev obyvatelstva. Za druhou významnou hodnotu lze označit důraz na spolupráci s Ruskem, který má napravit rozvrat způsobený rozpadem Sovětského svazu. Jako univerzální hodnota je zobrazen mír, práce, ale také tradice. Diskurz Belarus Tomorrow se vyznačuje důrazem na kontinuitu – a to i s předsovětským obdobím. Podobně se projevuje diskontinuita – hlavně s perestrojkou, začátkem 90. let, politikou opozice a Západu.

Diskontinuita s opozicí je vedena i v rovině identity. Lukašenkův diskurz chápe ruskou, sovětskou a běloruskou identitu jako souladné, kde žádná z nich neohrožuje tu druhou či třetí. Odpor opozice k ruské a sovětské identitě je zobrazen jako *samovyloučení opozice z národa, protože popírá své kořeny*. Ne tedy, že Lukašenko někoho vylučuje – ale, že se sami vylučují z komunity. To zdůrazněme – motiv sociálního vyloučení, izolace ve své vlastní komunitě, je implicitně zobrazen jako nejhorší forma trestu, respektive společenského ponížení.

V daném diskurzu lze nalézt připodobnění Běloruska k reformovanému Sovětskému svazu, kde došlo k odstranění negativních jevů v ekonomice a politice a vedení státu se sblížilo s lidem.

V Lukašenkově textu shledáváme celou řadu diskurzivních disonancí, které se v některých případech mohou navzájem zcela vylučovat. Týká se to především vztahu k Sovětskému svazu, k Rusku, k Západu, k ekonomice (zde zvláště privatizace, v menší míře socialismu), ale i k opozici. Přestože se jedná o knihu z jednoho časového okamžiku, vyznačuje se i dynamickým posunem v čase (to se týká snahy definovat optimální ekonomický systém). Tato Lukašenkova apologetika sice zobrazuje realitu světa z jisté perspektivy, ale jako celek je významově nekoherentní. Obraz protivníků je jednoznačnější, ale i zde nacházíme rozpory.

Jako významově koherentní lze chápat legitimizaci Lukašenkovy politiky, která čtenářům předkládá jistý příběh, o co usiluje běloruský prezident. Tato mythopoeie má dvě roviny: ekonomické vysvětlení politických procesů a zdůvodnění běloruské státnosti na základě tradic lidu (to je vlastně kombinace s jiným druhem legitimizace). Oba tyto příběhy se přitom částečně

popírají. Poté, co představíme tyto dvě základní apologetiky, probereme podrobně jednotlivé charakteristiky témat.

První vyprávěný příběh je založen na tématu rozpadu Sovětského svazu. Tato společenská událost je zobrazena jako „*katastrofa*“, která postihla jak celé státy, tak obyčejné lidi. Rozpad společného státu má negativní důsledky – rozrušuje pevné vazby mezi jednotlivými republikami a způsobuje tak jejich úpadek. Rozpad Sovětského svazu je zde hodnocen z hlediska vazeb mezi Běloruskem a Ruskem, jejichž rozrušení podle Lukašenka nevyhnutelně vedlo k velkému propadu národní ekonomiky, což přivedlo řadu lidí na mizinu.

Lukašenkovo první prezidentské období pak je zobrazeno jako snaha o návrat k normalitě, kdy se lidem slušně žilo a měli práci. Aby mohl být tento ekonomický a sociální rozvrat překonán, musí dojít k obnově vazeb mezi Běloruskou republikou a Ruskou federací. Prostředkem dosažení tohoto cíle již není obnova Sovětského svazu, ale politická a ekonomická integrace mezi Běloruskem a Ruskem. Rusko-běloruská unie tak zahrnuje dva cíle: obnovení běloruského hospodářského růstu a zlepšení kvality života běžných lidí. Tento svazek je tedy zobrazen jako *odčinění* negativního dopadu Bělověžských dohod. První vyprávěný příběh tedy implicitně vykládá běloruskou nezávislost jako předčasnou.

S tím je v rozporu druhý vyprávěný příběh. Zde je odvozeno právo na nezávislost a běloruskou státnost z tradic a morálních kvalit obyčejného lidu. Základem je tvrzení, že běloruský národ obývá svou zem po staletí a že ho nikdo nemá právo ve světovém kontextu upozadovat. Právo Bělorusů na vlastní státnost je nezpochybnitelné. Dokonce na ni mají morální právo – trpěli za lidstvo, prošli si řadou těžkých zkoušek, které ohrožovali jejich samotnou existenci. Zvláště je připomínána druhá světová válka a její dopad na obyvatelstvo. Běloruská nezávislost je prezentována jako způsob národní obnovy, kdy dojde k posílení sebevědomí vlastního národa, skutečnému budování státu. Státnost je považována za předpoklad úspěchu.

Z obou legitimizačních příběhů však plyne jeden společný rys, který je významově koherentní v celém textu a dá se říci, že je základní legitimizací, apologetikou celé Lukašenkovy politiky a jeho postojů. Je to odkaz na (běloruský) lid a jeho vůli. V celé knize se objevuje imperativ: *Lid musí dostat příležitost prosadit svou vůli*. Skutečná legitimizace vlády prezidenta Lukašenka spočívá v tvrzení, že zná vůli lidu a že jí prosazuje. Lukašenko tvrdí, že se na něj lid může spolehnout, že brání jeho zájmy.

Jeden z nejzákladnějších prvků Lukašenkova diskurzu v dané knize je obraz *jednoty Lukašenka a běloruského lidu*. To je podstatnou charakteristikou prvního legitimizačního příběhu, o které jsme se

nezmínili. Lukašenkovo vítězství v prezidentských volbách 1994 je zobrazeno jako odmítnutí Bělověžských dohod z prosince 1991. Tehdy byl Lukašenko jediný proti v běloruském parlamentu, ale nikoli „*mezi běloruským lidem*“ a lid si tento postoj zapamatoval. Podobně je argumentováno, že se lid ve všesvazovém referendu v březnu 1989 vyslovil pro zachování Sovětského svazu.

5. Porovnání základních obrazů jednotlivých diskurzů

Odpovídáme na otázky položené v Úvodu, které se týkají daných diskurzů: *V čem se shodují? V čem se rozcházejí?* Nejprve se pokusíme formulovat obecné odpovědi, následně se zaměříme na konkrétní obrazy – Lukašenka, Běloruska, referenda 1996 a novelizované Ústavy Běloruské republiky, opozice, Západu, Ruska, rusko-běloruské integrace, Sovětského svazu, let 1991-1994, ekonomiky. Všimněme si toho, že při líčení běloruské společnosti se Týden zaměřuje výlučně na opozici, zatímco Lukašenko akcentuje slovo lid. To je první rozdíl, který zde zaznamenáváme. Nejprve se zaměříme na vzájemné shody.

V první řadě lze konstatovat, že v obou diskurzech panuje mezi jednotlivými obrazy vztah vzájemné závislosti (*interdependence*), ale přitom platí, že některé obrazy jsou propojenější více a některé méně. Není to rovnoměrné. Dále lze zaznamenat užívání diferencí: my a oni, normalita a abnormalita, i vztahy ekvivalence ve smyslu připodobnění – tedy analogie k osobám, státům, skupinám. Stejně tak nalézáme některé společné motivy: oběti, respektive štvance; konstrukce a destrukce; hrozby a partnerství.

Lze zaznamenat podobné předpoklady: Bělorusko je hodnoceno jako místo hodnotového střetu mezi západním a nezápadním – jehož protagonisty jsou na straně Západu opozice a na straně druhé Lukašenko a jeho vláda; Vzniká prostorový (a hodnotový) vztah: Rusko – Bělorusko – Západ; Vliv na běloruské vnitropolitické poměry je přiznáván třem aktérům: Západu, Rusku a dědictví Sovětského svazu.

Shoda nastává i v tom, že Západ je definován spíše hodnotově než prostorově. To vede k tomu, že v obou diskurzech proniká Západ do obrazu Běloruska a Ruska, čímž je štěpí. Nejednotně je také zobrazen Západ. V jednom momentě dochází k propojení západního a Lukašenkova pohledu: jedná se o kritiku parlamentních voleb 1995.

Některé výše naznačené shody jsou zdánlivé. To je způsobeno převrácením významu, kdy zatímco Týden považuje za normální západní hodnoty a postoje, pak Lukašenko je považuje za abnormální. V diskurzu Týdne představuje my Západ a oni Lukašenka, v *Belarus Tomorrow* jsou tyto role otočené. To se pak projeví konkrétně v tom, že opozice v jednom diskurzu je prohlášena za pronásledovaného (Týden), v druhém pak za pronásledovatele (*Belarus Tomorrow*).

Dané diskurzy se rozcházejí v tom, která témata zdůrazňují a která potlačují. Zatímco Týden zdůrazňuje politiku, *Belarus Tomorrow* ekonomiku a sociální témata. Přesně opačně se to projevuje u potlačených témat: Týden se příliš nezabývá ekonomikou, Lukašenko pak nesleduje pronásledování opozice či rozpuštění Nejvyššího sovětu.

Lze též konstatovat, že dochází k odlišnému vnímání vztahu ruské, běloruské a sovětské identity, kde se jedná primárně o vztah ruské a sovětské identity na straně jedné a běloruské na straně druhé. S tím souvisí jiné pojetí národa: zatímco Týden ho chápe podle jazyka, Lukašenko podle místa původu. Lze též říci, že v *Belarus Tomorrow* se slovo komunistický vyskytuje málo nebo vůbec.

Zaměříme-li se na specifickou jednotlivých obrazů, zjišťujeme, že Týden projektuje Českou republiku do Běloruska, spolu s tím ale dochází k rozdělení jejího obrazu. Stejně tak nedochází ke shodě uvnitř diskurzu Týdne ani v zobrazení let 1991-1994. V případě diskurzu *Belarus Tomorrow* dochází k nejednotnému zobrazení Sovětského svazu. Typickým pro Lukašenkův text se stává legitimizace jeho vlády. V následujících částech budou porovnávány konkrétní obrazy (a to, na co odkazují) jednotlivých diskurzů.

Obraz Lukašenka se v obou diskurzích zásadně liší, přičemž tento rozpor lze ukázat na dichotomii tří vztahů: destrukce x konstrukce; archaismus x modernita; normalita x abnormalita. Diskurz *Belarus Tomorrow* zaznamenává u Lukašenka konstrukci, modernitu a normalitu, Týden pak destrukci, archaismus a abnormalitu. Nejprve se zaměříme na diskurz *Belarus Tomorrow*. Motiv konstrukce se projevuje v tom, že je Lukašenko zobrazen jako *budovatel běloruské státnosti*. Modernita se skrývá v obrazu *reformátora*, který směřuje Bělorusko do šťastnější budoucnosti, založené na budování moderního sociálního státu, ekonomického modelu a demokracie. Normalita se projevuje nepřímě v tom, že Lukašenko není považován za abnormálního.

Obraz v Týdnu je přesně opačný. Destrukce se projevuje skrze nazírání Lukašenka jako *likvidátora*: demokracie, běloruštiny, národa, mezinárodní prestiže země. Lukašenko je považován za archaického, protože prosazuje zastaralý model diktatury. V tom je sledována abnormalita. Samotná abnormalita je nejvíce spojena s Lukašenkovým chováním, které je následně přenášeno na obraz celého systému. Jak Týden, tak Lukašenko se shodují na potřebě *demokratické legitimacy*, ale každý si ji vykládá jinak, protože akcentují jiná témata.

To se projevuje v *obrazu Běloruska*. Týden se zaměřuje na politická témata, Lukašenko na socioekonomická. Ve výsledku pak vznikají dva odlišné obrazy: Týden charakterizuje Lukašenkovu vládu jako *policejní stát*, *Belarus Tomorrow* jako *sociální stát*. Přesto mají oba diskurzy jedno společné: oba projektují, připodobňují. Týden *Lukašenkovo Bělorusko* kvůli pronásledování opozice nejčastěji přirovnává k Československu za normalizace (=dochází k projekci českých reálií), respektive k Sovětskému svazu ve 30. letech (=Lukašenko jako *Stalin*).

V *Belarus Tomorrow* Lukašenkova vláda vyznívá jako *reformovaný Sovětský svaz* (=ve smyslu lidšější, méně byrokratický). Shoda mezi diskurzy nastává v tom, že oba dva chápou Bělorusko

jako *rozdělenou zemí*: kde Lukašenko a opozice prosazují dva odlišné hodnotové modely: Lukašenko svůj vlastní a opozice západní.

Obraz referenda 1996 a novelizované Ústavy Běloruské republiky je v obou diskurzích odlišný, protože je založen na obrazech Lukašenka a Běloruska. Shodu lze zaznamenat v tom, že oba dva události listopadu 1996 považují za významné a často se k nim vracejí. Týden dané události chápe jako *nastolení diktatury*, skrze důraz na téma rozpuštění Nejvyššího sovětu a volební podvody.

V Belarus Tomorrow schválení nové ústavy vyznívá jako *nastolení skutečné demokracie*, skrze důraz na garanci sociální jistoty pro široké vrstvy obyvatelstva. Charakteristická pro Lukašenkův diskurz je explicitní apologetika Ústavy jako demokratické, když se jí snaží Lukašenko legitimizovat odvoláním se na názory některých zahraničních odborníků. Akcentováním demokratičnosti se Lukašenko odvolává na *západní normalitu*, což vyznívá paradoxně. Je to způsobeno tím, že se běloruský prezident snaží domoci mezinárodního uznání své vlády.

V případě *obrazu opozice* se oba diskurzy shodují v tom, že se jedná o *reprezentanta západních hodnot v Bělorusku*. Zatímco v diskurzu Týdne jsou odpůrci Lukašenka považováni za *reprezentanta normality v abnormálním běloruském prostředí* (tedy součástí pojmu *my*), pak v Belarus Tomorrow jsou *izolovaným reprezentantem abnormality* (tedy součástí pojmu *oni*). Toto převrácení rolí mezi jednotlivými diskurzy se týká i motivu oběti: V Týdnu je opozice považována za oběť systematické štvance ze strany Lukašenkova režimu, v Belarus Tomorrow naopak je Lukašenko pronásledován opozicí a Západem.

Základní rozdíl tedy spočívá v tom, že zatímco *Týden opozici legitimizuje*, pak *Lukašenko ji delegitimizuje*. Legitimizací se stává příběh o pronásledování, delegitimizace spočívá v příběhu o destrukci – například: Šuškevič zničil Sovětský svaz, v Nejvyšším sovětu bránila opozice prosazení Lukašenkových reforem.

Jak už bylo zmíněno výše, není *obraz Západu* ani v jednom diskurzu jednotný. V rámci Týdne je pochybováno o podpoře běloruské opozice ze strany Česka v článku Petra Nového z června 2001, Lukašenko pak zaujímá jiný postoj k západní společnosti a NATO na straně jedné a Radě Evropy a Evropské unii na straně druhé. Obecně představuje Západ *my* a normalitu v diskurzu Týdne a *oni* a abnormalitu v Belarus Tomorrow.

V Týdnu vystupuje Západ jako *zastávce legitimních požadavků opozice*, v Belarus Tomorrow lze zaznamenat obraz *hrozby pro běloruský způsob života* – a to jak ve smyslu hodnotovém (*zkažená západní společnost*), tak vojenském (NATO). Na druhé straně jsou některé evropské instituce považovány za prostředek, jak zvýšit mezinárodní prestiž Běloruska a Lukašenkovy vlády – to se

týká Rady Evropy a Evropské unie. Celkově lze říci, že ambivalentnější obraz Západu se objevuje u Lukašenka, Týden až na jednu výjimku je v tomto případě koherentní.

Naopak *obraz Ruska* je v obou diskurzích vnímán ambivalentně. Lze též konstatovat, že se shodují v jeho velkém vlivu na běloruskou politiku a také existenci hodnotově-prostorového vztahu Rusko-Bělorusko-Západ. V diskurzu Týdne vystupuje Rusko primárně jako *hrozba pro Západ a existenci běloruského národa*. V tomto ohledu je Lukašenko vnímán jako *projekce ruské hrozby*, když je označen za rusifikátora, respektive likvidátora běloruského národa. Zde vystupuje rozdíl ve vnímání vztahu ruské, běloruské a sovětské identity. Zatímco Týden tvrdí, že ruská a sovětská identita ohrožují běloruskou, pak podle Belarus Tomorrow se všechny tři doplňují. Týden ovšem vnímá Rusko také jako *naději, že zcivilizuje (=pozápadní) Lukašenka*.

Oba diskurzy se shodují v tom, že některé ruské představitele považují za součást Západu, z čehož právě vychází ambivalentnost obrazu Ruska. To samé platí pro Belarus Tomorrow. Zde je Rusko vnímáno primárně jako *partner*, který Bělorusku pomůže vyřešit jeho ekonomické problémy, na druhé straně se také stává *hrozbou*, když někteří ruští představitelé navrhnou zahrnutí Běloruska do Ruska, což se Lukašenko snaží delegitimizovat jako *anšlus* a dané politiky připodobňuje implicitně k *nacistům*.

Tím se dostáváme k *obrazu rusko-běloruské integrace*. Ta je navazána na obraz Ruska. V diskurzu Týdne došlo k dynamickému posunu v čase. Nejprve byla tato integrace považována za *hrozbu pro Západ a Bělorusko*, když byla přirovnávána k obnovování Sovětského svazu. Postupem doby byly zdůrazňovány rozpory mezi ruským a běloruským vedením o podobu integrace, aby nakonec vznikl obraz *dysfunkční unie*, která nepředstavuje hrozbu pro Západ, ale sama pro sebe. To bylo dokumentováno na zobrazení rusko-běloruské hranice jako *největšího bordelu na světě*.

V Belarus Tomorrow byla integrace s Ruskem brána utilitárně – jako *prostředek, jak zvýšit legitimitu Lukašenkovy vlády*. Vznikl obraz, že Rusko pomůže vyřešit běloruské hospodářské problémy, tedy saturovat potřeby obyvatelstva a tím podpořit obraz Běloruska jako sociálního státu. Integrace byla v tomto smyslu zobrazena jako *usmiřovací proces*, a také jako *jedinečná šance*. Současně se v Lukašenkově diskurzu objevil rozpor – na jednu stranu byla integrace s Ruskem označena za *garanci nezávislosti Běloruské republiky*, na druhou stranu byly návrhy některých ruských politiků označeny za *existenční hrozbu*.

Obraz Sovětského svazu je naprosto jednoznačný v Týdnu: SSSR je brán jako *hrozba pro Západ a běloruskou identitu*. Je spojen se stalinismem a komunismem. Je zobrazen jako abnormalita, relikv minulosti, archaismus. Jeho obraz je projektován do Lukašenkovy vlády, někdy také do Ruska ve

smyslu expanzivní zahraniční politiky, kde jak Rusku, tak SSSR jde o sféry vlivu (=o území).

Naproti tomu v Belarus Tomorrow je daný obraz *naprosto nekoherentní*: kontinuita Lukašenkovy vlády se Sovětským svazem se střídá s jasným vyjádřením diskontinuity. Je to způsobeno tím, že se Lukašenko snaží legitimizovat oběma způsoby – tedy jak kontinuitou, tak diskontinuitou. Lukašenkovým základním legitimizačním prvkem je zobrazení rozpadu Sovětského svazu jako *velké politické a lidské tragédie*, která Bělorusko natolik těžce poškodila, hospodářsky rozvrátila, že musí přijít protikrizový manažer, který nastolí pořádek a odstraní veškeré negativní jevy jak v ekonomice, tak v politice a ve společnosti vůbec. Skrze rozpad Sovětského svazu je tak legitimizována jak Lukašenkova vnitřní politika, tak integrace s Ruskem.

Na druhou stranu se Lukašenkův text dostává do značného rozporu, když na jednu stranu prosazuje budování nezávislé běloruské státnosti a na stranu druhou prosazuje zachování sovětského státu (byť reformovaného). Naprostému zhroucení významu textu brání konstrukce vzájemné souladnosti ruské, běloruské a sovětské identity. Lukašenko také naznačuje diskontinuitu se sovětskými poměry – zvláště se to týká vztahu měst a venkova, fungování administrativy a sovětské ekonomiky – ta je zobrazena jako *dysfunkční a zastaralá*.

Naopak *obraz let 1991-1994* je jednoznačně zpodobněn v Belarus Tomorrow, rozdílně pak v Týdnu. V Belarus Tomorrow jsou první léta běloruská nezávislosti charakterizována jako *rozvrat státu, polarizace společnosti a léta národní izolace (od Ruska)*, tedy jako doba, od které je se nutné distancovat.

V Týdnu přijímá zobrazení let 1991-1994 jako *ekonomické katastrofy* Luboš Palata, ale přesně z opačných pozic než Lukašenko. Ten mluví již o perestrojce jako o době nesmyslného odklonu od socialistického systému, Palata ale argumentuje přesně opačně, když tvrdí, že příklon k trhu je naprosto nedostatečný. Naopak Michael Žantovský akcentuje pouze politická témata, na základě čehož se stává první polovina 90. let 20. století *érou rozkvětu* – svobody, plurality, běloruské národní identity. V tomto smyslu je implicitně daná doba zobrazena jako *národní obrození* – dochází tedy k projekci českých dějin 18. a 19. století do běloruských reálií 20. století.

Obrazy ekonomiky a lidu se stávají typickými tématy pro diskurz Alexandra Lukašenka v Belarus Tomorrow. Lukašenkův diskurz má apologetický charakter – to znamená, že se soustavně snaží obhájit svoji pozici, svou politiku. Takovou funkci diskurz Týdne nemá – byť se snaží obhajovat stanoviska opozice a Západu, ale ne v takové míře jako to činí Lukašenko. Obrazy ekonomiky a lidu se snaží Lukašenko vyzdvihovat, přičemž potlačuje svůj obraz. Je zdůrazňována vůle lidu, která v sobě implicitně skrývá vůli Alexandra Lukašenka, která je skrytě univerzalizována

jako *jediná možná politická koncepce nezávislého Běloruska*. Zájem na ekonomické a sociální stabilitě a saturování základních potřeb obyvatelstva je implicitně přáním Alexandra Lukašenka, aby lid neměl důvod kriticky vystupovat proti jeho vládě.

Lukašenkův text vyznívá v některých místech nejen populisticky (=uspokojovat přání lidu po blahobytu), ale též marxisticky (ekonomika je základna, politika nadstavba), a dokonce konzervativně (hlavní je důraz na tradici a rodnou půdu), k tomu se připojuje specificky běloruská cesta vývoje.

Lze zaznamenat různé *časové vztahy* v obou diskurzích. Přitom dochází k tomu, že obraz prvního prezidentského období je zakotven v dalších obdobích běloruských dějin, jinak řečeno nelze ho chápat izolovaně v časové linii. Méně se to projevuje v Týdnu. Ten se obecně soustřeďuje víceméně pouze na Lukašenkovo první období, ale i zde zaznamenáváme přesahy.

První se týká prvních let běloruské nezávislosti 1991-1994 (zvláště Palata, červen 1998; Žantovský, květen 2000). Objevují se odkazy na obecnou minulost zemí východní Evropy, respektive československou *normalizaci* (tedy 70. a 80. léta 20. století), dokonce ještě dále do minulosti v podobě přirovnání ke stalinistickému skanzenu a explicitnímu odkazu na 30. léta 20. století. Tyto odkazy ale v textu nehrají tak důležitou roli, ani nejsou rozsáhlé. Je potřeba též uvést, že Lukašenkův mandát je vnímán jako jedno nedělitelné období, kde sice hraje referendum 1996 významnou roli, ale ne jako předěl mezi dvěma obdobími.

Úplně jinak pracuje s časem Lukašenko, protože časové vztahy a na ně navázané společenské události a aktéři pro něj představují legitimizační oporu. Lukašenkova vláda je jednou součástí *moře času*, které se v Belarus Tomorrow objevuje. Časové vztahy se zde vzájemně prolínají.

První časová rovina představuje nepřetržitou linii existence běloruského národa, která se táhne od starých předků po Lukašenkovu vládu. Ta zde získává obraz *strážce běloruských tradic*. Druhá rovina představuje sovětské dědictví se vším dobrým a špatným, co k němu patří. Lukašenkova vláda tím získává obraz *reformovaného Sovětského svazu*. Třetí časová rovina představuje období let 1985-1996, která začíná perestrojkou a končí referendem o změně Ústavy Běloruské republiky z 24. listopadu 1996. Dochází tak k roztržení Lukašenkova mandátu fakticky na dva samostatné. Vrátime-li se k letům 1985-1996, ty získávají obraz *zmaru, chaosu a beznaděje*. Poslední období začíná nadvakrát: v červenci 1994 a listopadu 1996. Je zobrazeno jako *návrat k prosperitě a jistotám*. Celkově časové vztahy u Lukašenka lze zobrazit jako *kontinuum*.

V Úvodu byla položena otázka, zda může v rámci knihy napsané v jednom okamžiku nastat k dynamickému posunu v čase. V případě Belarus Tomorrow zní odpověď ano a můžeme tedy určit

konkrétní místa. Lukašenko explicitně prohlašuje, že „*dříve mluvil*“ o tržně orientovaném socialismu, ale pak definici změnil na sociálně orientovanou tržní ekonomiku.

Implicitně pak lze tvrdit, že nejprve byl kladen důraz na negativní dopady rozpadu Sovětského svazu a nutnost integrace s Ruskem než na budování běloruské státnosti. Tento posun pravděpodobně vyvolaly názory některých ruských politiků, že Bělorusko by mělo být včleněno do Ruska. Posuny lze zaznamenat také v ekonomické oblasti. Nejprve byl prosazován více socialismus a plán, před trhem a privatizací. To se týká pravděpodobně i ekonomických reforem.

Závěr

Pokusíme se načrtnout celkový obraz Lukašenkova prvního prezidentského období (1994-2001), který nám oba diskurzy předkládají. *Obraz podle Týdne* zdůrazňuje pronásledování opozice ze strany Lukašenkova režimu, které je připodobněno k pronásledování disidentů v normalizačním Československu. Jako zastánce opozice je charakterizován Západ společně s Českou republikou. Toto představuje ústřední témata tohoto diskurzu. Vyobrazení Běloruska jako diktatury je dáno do vztahu difference s *normálními poměry na Západě* – tedy demokracií. Jako hrozba pro běloruskou identitu, taktéž pro Západ, je představen Lukašenko, Sovětský svaz a Rusko. To je založeno na odmítnutí stalinismu, komunismu a rusifikace.

Obraz podle Lukašenka (Belarus Tomorrow, 1998) se zakládá na legitimizaci jeho vlády třemi způsoby: skrze zdůrazňování vůle běloruského lidu, jejímž je Lukašenko vykonavatelem – jeho vláda je legitimizována odkazem na rozvíjení demokracie. Zadruhé se tak děje skrze obraz budování nezávislé státnosti. Třetí legitimizace vychází z obrazu Lukašenka jako *protikrizového manažera*, který obnovuje hospodářskou stabilitu a sociální jistoty po letech rozvratu, zaviněného rozpadem Sovětského svazu a vládou opozice v letech 1991-1994, respektive v letech 1994-1996 *paralýzou legislativní činnosti* v Nejvyšším sovětu. V tom lze spatřovat ústřední témata tohoto diskurzu. Vyobrazení Běloruska jako sociálního státu je dáno do vztahu difference s *abnormálním stavem západní společnosti* – tedy holdování primitivitě. V tom je spatřována hrozba běloruské společnosti – v přijetí primitivních hodnot Západu. V daném diskurzu jsou běloruská, sovětská a ruská identita považovány za komplementární. Slovo komunistický se v textu nevyskytuje.

Odpovídáme na otázky z Úvodu. Přitom bychom měli zopakovat, že jsme se soustředili především na obrazy – Lukašenka, Běloruska, referenda 1996 a novelizované Ústavy Běloruské republiky, opozice, Západu, Ruska, rusko-běloruské integrace, Sovětského svazu, let 1991-1994, ekonomiky.

Základní shody panují v provázanosti jednotlivých obrazů: Bělorusko má prostorový vztah s Ruskem a Západem, opozice se Západem. Oba diskurzy zdůrazňují význam Běloruska pro zahraničí, čímž jakoby vytváří nový obraz *Bělorusko – možný most mezi Západem a Ruskem*. Odlišují se v hodnocení, jak oficiální běloruská místa tento význam využívají – podle *Belarus Tomorrow* vliv Běloruska ve světě sílí, naopak podle *Týdne* slábne a země upadá do izolace. Oba diskurzy přicházejí s předpokladem, že o Bělorusko bojuje na straně jedné Západ a na straně druhé Rusko. Je tedy vznášena otázka příslušnosti Běloruska k některému z civilizačních okruhů. Shoda panuje v tom, že Bělorusko za Lukašenka nepatří k Západu.

Všimněme si hodnotového rozdílu, který je implicitně automatizován, respektive *univerzalizován* oběma diskurzy. Zatímco Týden univerzalizuje Západ a jeho hodnotový model (=demokracie, lidská práva, liberalismus) a k němu automaticky přiřazuje Českou republiku, tak Lukašenko univerzalizuje svůj model a konzervativní hodnoty Bělorusů (pracovitost, vynalézavost, solidarita atd.).

Diskurz Týdne připodobňuje Lukašenkovu vládu k normalizačnímu Československu 80. let 20. století a stalinskému Sovětskému svazu 30. let 20. století. V *Belarus Tomorrow* se text vrací k dávným staletím a zároveň sní o lepší budoucnosti běloruského národa. Lukašenkova vláda je charakterizována jako *směs continuity a discontinuity* – na dobré navázat, špatného se zbavit.

Další rozpor spočívá v odlišném důrazu na sociální oblast, ekonomiku a politiku. Lukašenkův diskurz pokládá za dominantní první dva, což vede k zobrazení Běloruska jako sociálního státu a Lukašenka jako demokrata. Naopak Týden vyzdvihuje politiku, což promění první obraz v policejní stát a druhý v diktátora. K tomu přispívá odlišné chápání demokracie a lidských práv a vynechání některých témat v obou diskurzech.

Oba diskurzy se shodují v podpoře běloruské státnosti, mnohoznačném obrazu Ruska, vlivu zahraničních hráčů na vnitřní dění v Bělorusku a spojení mezi běloruskou vnitřní politikou a integračním procesem mezi Běloruskem a Ruskem. Shoda nastává i v hodnocení ekonomické situace na začátku 90. let 20. století. Taktéž se objevuje vztah difference my a oni, odkazy k normalitě a abnormalitě. Oba dva diskurzy používají motiv oběti, respektive obraz štvance.

Pokud jde o provázanost obrazů, můžeme zaznamenat navázání mezi obrazem Běloruska a Lukašenka, jehož výsledkem je označení *Lukašenkovo Bělorusko*. Obraz Běloruska, Ruska a Sovětského svazu je propojen skrze tematiku *ruské, běloruské a sovětské identity* a označení *jednotný sovětský lid*. Provázanost Běloruska a Sovětského svazu nastává v případě obrazu *stalinistického skanzenu*. Ten je sice explicitně přiřčen Bělorusku, ale implicitně je jím tak zobrazen Sovětský svaz. Stejný jev nastává v tvrzení o mezinárodní izolaci. Dochází k tomu, protože Bělorusko za Lukašenka je zobrazeno právě jako Sovětský svaz. Oba diskurzy také propojují opozici se Západem, Týden pak se ještě pokouší propojit Českou republiku s běloruskou opozicí. V jednom článku je vytvořen prostorový vztah Česká republika (=Západ)-Bělorusko-Rusko.

Mohli bychom tvrdit, že do vztahu vzájemné závislosti se všechny jednotlivé obrazy snaží zavést diskurz *Belarus Tomorrow*. Důvodem je právě potřeby legitimizace Lukašenkovy vlády, která staví na souběhu časoprostorových vztahů s propojením socioekonomických témat s politikou.

Odlišné vnímání reality v obou diskurzech lze vysvětlit pomocí jejich odlišného charakteru.

Diskurz Týdne vyznává *západní idealismus* a na první místo staví myšlenky. Ty lze považovat za liberální, protože zdůrazňují svobodu – jak politickou, tak ekonomickou – jako univerzální hodnotu. Dalo by se tvrdit, že Týden v sobě obsahuje *utopistický motiv*, že jednou zavládne svoboda všude na světě. Tento předpoklad je přenášen na běloruskou opozici, která je chápána jako reprezentant těchto *univerzálních západních hodnot liberální demokracie*. Z toho vyplývá důraz daného diskurzu na demokracii a lidská práva.

Odpor Týdne vůči Lukašenkovi je založen na předpokladu, že lidská práva a svobody je nutné chránit. Zákroky proti opozici jsou chápány jako porušení tohoto předpokladu, jako abnormalita. Z toho se dovozuje obraz diktatury jako soustavného porušování legitimních práv a svobod občanů. Podpora běloruské opozice ze strany Západu se pak stává legitimní, protože Západ vystupuje jako *garant svobody a demokracie*. Západ je *ochráncem* a opozice *jejím chráněncem*.

Diskurz Belarus Tomorrow je založen na úplně jiných předpokladech. Hlavní důraz je kladen na funkci, praxi a stabilitu. Jakýkoli odklon od fungování systému je považován za abnormalitu. Z toho vychází kritický pohled na perestrojku a začátek 90. let 20. stiletí, kdy podle Lukašenka *nic nefungovalo*. Především nebyl řízen stát. Tento motiv řízení státu, managementu, jeho úspěšného provozu je základní legitimizací Lukašenkovy vlády. Lukašenko jako protikrizový manažer v tomto pojetí obnovuje základní funkce státu a ekonomiky, přičemž činí *praktické kroky k nápravě*. Důraz na fungování věcí, na jejich *běžný provoz* odkazuje k obrazu Lukašenkovy vlády jako *návratu normality po letech abnormality* (=dysfunkčnosti, rozvratu).

Zároveň s tím lze zaznamenat implicitní *odpor k idealismu*, který je pojat jako *naivita*. Čili by se dalo tvrdit, že Lukašenkův diskurz vyznává *realismus* a *pragmatismus*. Nejlépe je to vystiženo na obrazu let 1991-1994: zatímco opozice *sní o národní nezávislosti*, lidé *nemají práci*. Jakoby je to implicitní výzva opozici: *přestaňte snít o (neuskutečnitelné) nezávislosti na Rusku a dělejte něco (praktického) pro lidi*. Lukašenko je tedy legitimizován předpokladem, že *dělá něco užitečného pro Bělorusko*. Delegitimizace opozice spočívá v tvrzení, že je *neužitečná – nepraktická*. Tudíž podle Lukašenka nemá co Bělorusům nabídnout.

Cíle bakalářské práce směřovaly ke dvěma jevům: propojenosti světa (=vidění souvislostí) a převodu implicitního vyjádření na explicitní. První z nich je potvrzen v Lukašenkově diskurzu z *Belarus Tomorrow*. V rámci legitimizace je vznášen předpoklad: *Všechno souvisí se vším*. V Týdnu se tento předpoklad identifikovat nedá.

Rozdělení implicitního a explicitního je jedním ze základních motivů Faircloughova *Analysing Discourse*. Struktura této bakalářské práce je založena právě na odhalení implicitního. Nikde v

Belarus Tomorrow, ani Týdnu není řečeno, že obrazy Lukašenkova prvního prezidentského období jsou právě tyto, která témata jsou dominantní a potlačená, jaké nalézáme předpoklady. Zpětně vidíme obhájení metody komparace – jen při porovnávání více diskurzů vyniknou jejich jednotlivé charakteristiky. Lze tedy říci, že komparace nám lépe umožnila odhalit (=dekonstruovat) oba přítomné diskurzy a charakterizovat jejich základní obrazy, respektive témata, předpoklady atd.

Tato práce se pokusila odhalit obrazy prvního Lukašenkova prezidentského období z let 1994-2001. S tím jsou však spojena některá úskalí. Objektivně nelze tvrdit, že vybrané zdroje pro analýzu jsou jediné možné. Žádná diskurzivní analýza Běloruska za Lukašenka by proto neměla být z těchto důvodů absolutně shodná. Tím se dostáváme k možnému využití.

Významným tématem v odborných textech je obecně vazba mezi jazykem a mocí. V případě knihy Belarus Tomorrow se lze ptát na ideologie, která používá Alexander Lukašenko. Další výzkum by mohl hledat důkazy pro tvrzení, že v Lukašenkově diskurzu jsou využívány ideologie marxismu, konzervatismu a populismu.

V dalším výzkumu by měla být rozebírána také ostatní prezidentská období Alexandra Lukašenka. V současnosti nabývá na významu otázka legitimizace Lukašenkova režimu, kterou lze již z Belarus Tomorrow vysledovat. Lze se totiž ptát, zda se režim neocitá v krizi legitimacy. Problémy s měnou totiž vznášejí pochybnosti, zda je režim schopen dostát svým socio-ekonomickým slibům. Pokud ne, znamená to zhroucení jednoho ze základních legitimizačních pilířů celé Lukašenkovy vlády. Otázka, která patří plně do oblasti komparativní politologie pak zní, zda současný běloruský režim nebude následovat příkladu tuniského a egyptského režimu z ledna a února 2011.

Seznam použité literatury:

I.) Literatura:

BULHAKAW, Valer (ed.). *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk: Analytical Group 2001.

BYSTRICKÝ, Jiří a kolektiv. *Média, komunikace a kultura. Texty k problematice kulturních technik I*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2008.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group 2003.

LORD, Christopher. *Politika. Esej k problematice obecné povahy politického diskurzu (s několika poznámkami k moci, racionalitě a vědomí)*. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy 1999.

LUKASHENKO, Alexander. *Belarus Tomorrow*. Geneva: East European Development Association (EEDA) 1998.

MIHALISKO, Kathleen J. Belarus: Retreat to Authoritarianism. In: DAWISHA, Karen; PARROT, Bruce (ed.). *Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova*. Cambridge: Cambridge University Press 1997.

SAHANOVICĚ, Hienadz; ŠYBIEKA, Zachar. *Dějiny Běloruska*. Přel. Adam Havlín. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006.

SCHEDLER, Andreas (ed.). *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition*. Boulder: Lynne Rienner Publishers 2006.

II.) Odborné články:

KOROSTELEVA, Elena. Was There a Quiet Revolution? Belarus After the 2006 Presidential Election. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. June – September 2009, vol. 25, nos. 2 – 3, s. 324-346.

LESHCHENKO, Natalia. The National Ideology and the Basis of the Lukashenka Regime in Belarus. *Europe-Asia Studies*. October 2008, vol. 60, no. 8, s. 1419-1433.

MATSUZATO, Kimitaka. A Populist Island in an Ocean of Clan Politics: The Lukashenka Regime as an Exception among CIS Countries. *Europe-Asia Studies*. March 2004, vol. 56, no. 2, s. 235-261.

III.) Periodické články:

-bos-. Návrat do otcovského domu. (Kronika týdne. Rusko / Bělorusko).

Týden, 13. prosince 1999, s. 14. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=985454>> [cit. 3.3.2011].

ČERNÝ, Adam. Co si počít s Ruskem? (Události - Ze zahraničí).

Týden, 18. března 1996, s. 28. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=916378>> [cit. 4.3.2011].

ČERNÝ, Adam. Jaké jsou to tváře. (Periskop minulého týdne. Zápisník Adama Černého).

Týden, 5. srpna 1996, s. 15. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=23128>> [cit. 4.3.2011].

ČERNÝ, Adam. Těžký návrat do práce. (Periskop minulého týdne. Zápisník Adama Černého).

Týden, 9. dubna 1996, s. 15. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=189541>> [cit. 4.3.2011].

GOMBOS, Lubomír. Diktátor favoritem. Bělorusko se dočkalo prezidentských voleb.

(Svět). *Týden*, 10. září 2001, s. 44.

GOMBOS, Lubomír. Lukašenko utahuje šrouby. (Zahraničí. Bělorusko).

Týden, 11. října 1999, s. 70-71.

GOMBOS, Lubomír. Lukašenko zesiluje represe. (Zahraničí. Bělorusko).

Týden, 25. října 1999, s. 67.

GOMBOS, Lubomír. Scénář Velkého bratra. (Aktuálně). *Týden*, 23. října 2000, s. 16.
Dostupný z WWW: <<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=674282>> [cit. 4.3.2011].

KRIŠTOFOVÁ, Sandra; TOBIÁŠ, Jan. (Epicentrum). Bělorusko v Lukašenkově hrsti. (Události - ze zahraničí). *Týden*, 2. prosince 1996, s. 42. Dostupný z WWW:
<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=986293>> [cit. 3.3.2011].

KRIŠTOFOVÁ, Sandra. Běloruský spor přesahuje hranice regionu. (Události - komentáře). *Týden*, 25. listopadu 1996, s. 25. Dostupný z WWW:
<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=62389>> [cit. 4.3.2011].

KRIŠTOFOVÁ, Sandra. Spojení s Minskem Moskvě na pověsti nepřidá. (Komentáře). *Týden*, 20. ledna 1997, s. 25. Dostupný z WWW:
<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=801143>> [cit. 3.3.2011].

KRIŠTOFOVÁ, Sandra. Vrací se SSSR? (Ze zahraničí. Rusko-Bělorusko). *Týden*, 1. dubna 1996, s. 40. Dostupný z WWW:
<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=325771>> [cit. 3.3.2011].

Lukašenko zatím prohrál. (Události. Rusko-Bělorusko). *Týden*, 7. dubna 1997, s. 12. Dostupný z WWW: <<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=199505>> [cit. 3.3.2011].

-lup-. Lukašenko - přísný car z lidu. (Zahraničí). *Týden*, 29. června 1998, s. 86. Dostupný z WWW: <<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=753368>> [cit. 3.3.2011].

-ms-; -san-. Ano větší závislost. (Události - Ze světa. Běloruské referendum). *Týden*, 22. května 1995, s. 34. Dostupný z WWW:
<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=464977>> [cit. 3.3.2011].

NOVÝ, Petr. Komu zvoní hrana? V Bělorusku určitě ne Lukašenkovi. Zato „špionům“ ano. (Svět). *Týden*, 18. června 2001, s. 54.

PALATA, Luboš. (MF DNES). Lukašenkův trůn zůstává pevný. (Zahraničí). *Týden*, 29. června 1998, s. 84. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=812313>> [cit. 3.3.2011].

-pen-;-ott-. Hemisféry. *Týden*, 2. července 2001, s. 50. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=545589>> [cit. 4.3.2011].

PROCHÁZKOVÁ, Petra; ŠTĚTINA, Jaromír. (Epicentrum). Zbytečné volby? (Zahraničí. Bělorusko). *Týden*, 10. května 1999, s. 70-71.

SLEZÁK, Milan. Hledání smyslu na pokračování. (Události - Ze světa. Středoevropská iniciativa). *Týden*, 28. listopadu 1994, s. 40. Dostupný z WWW:

<<http://tyden.newtonit.cz/default.asp?cache=780224>> [cit. 4. 3. 2011].

-zsam-. Běloruská černá kronika. V Lukašenkově Bělorusku o demokracii nejde. (Svět). *Týden*, 16. října 2000, s. 59.

ŽANTOVSKÝ, Michael. Zamořená země. Totalitní Bělorusko. (kauza Týdne). *Týden*, 9. května 2000, s. 38-39.

IV.) Webové stránky:

Центральная комиссия Республики Беларусь по выборам и проведению республиканских референдумов. ЦИК РБ.: *Календарь выборов и референдумов* [on-line]. 2009. Dostupný z WWW: <<http://www.rec.gov.by/calendar.html>> [cit. 19.11.2009].

Press Service of the President of the Republic of Belarus. Constitution of the Republic of Belarus. Section IX: Final and transitional clauses. *The official internet-portal of the President of the Republic of Belarus* [on-line]. 2001-2009. Anglická verze. Dostupný z WWW: <<http://www.president.gov.by/en/press19337.html#doc>> [cit. 1.12.2009].